Міністерство освіти і науки України
Приватний вищий навчальний заклад
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука
Педагогічний факультет
Кафедра теорії та методик початкової освіти

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
НА ЗДОБУТТЯ СТУПЕНЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ «МАГІСТР»

ФОРМУВАННЯ ХУДОЖНЬО-ПРОДУКТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ УЧНІВ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ НА УРОКАХ «МИСТЕЦТВА» У ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ

Виконала:
студентка педагогічного факультету
спеціальності 013 «Початкова освіта»
Попович Лілія Федорівна

Керівник:
доктор педагогічних наук, професор
Красовська Ольга Олександрівна

Рецензент:
кандидат педагогічних наук, доцент
Веремчук Алла Петрівна

Рівне – 2023

УДК 372

ПОПОВИЧ Л. Ф.

ФОРМУВАННЯ ХУДОЖНЬО-ПРОДУКТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ УЧНІВ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ НА УРОКАХ «МИСТЕЦТВА» У ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ

В роботі розкриваються теоретико-методичні аспекти формування художньо-продуктивної компетенції учнів Нової української школи на уроках «Мистецтва» у початкових класах, їх роль у модернізації процесу художньо-естетичного розвитку дітей в освітньому середовищі закладу загальної середньої освіти. Автором теоретично обґрунтовано компоненти, критерії та рівні художньо-продуктивної компетенції молодших школярів, окреслено організаційно-педагогічні умови та впроваджено у практику закладу загальної середньої освіти модель методики формування художньо-продуктивної компетенції учнів Нової української школи на уроках «Мистецтва» у початкових класах. На основі розробленої моделі здійснено експериментальну перевірку авторської методики та накреслено основні напрями реалізації результатів дослідження ефективності форм, методів, інноваційних технологій формування художньо-продуктивної компетенції у процесі навчання образотворчої діяльності дітей.

Ключові слова: художньо-продуктивна компетенція, мистецька освіта, уроки «Мистецтва», вчителі початкових класів.

POPOVYCH L. F.

FORMATION OF ART-PRODUCT COMPETENCE OF STUDENTS OF THE NEW UKRAINIAN SCHOOL AT "ART" LESSONS IN PRIMARY GRADES

The paper reveals the theoretical and methodological aspects of the formation of the artistic and productive competence of the students of the New Ukrainian School in the «Art» lessons in primary grades, their role in the modernization of the process of artistic and aesthetic development of children in the educational environment of the general secondary education institution. The author theoretically substantiated the components, criteria and levels of artistic and productive competence of junior high school students, outlined the organizational and pedagogical conditions, and introduced into the practice of the institution of general secondary education a model of the method of forming the artistic and productive competence of students of the New Ukrainian School in the lessons of «Art» in primary grades. On the basis of the developed model, an experimental verification of the author's methodology was carried out and the main directions of implementation of the results of the study of the effectiveness of forms, methods, and innovative technologies of the formation of artistic and productive competence in the process of teaching children's artistic activities were outlined.

Keywords: artistic and productive competence, art education, «Art» lessons, primary school teachers.

ЗМІСТ

ВСТУП 4

РОЗДІЛ 1. НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО РОЗВ'ЯЗАННЯ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ХУДОЖНЬО-ПРОДУКТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ УЧНІВ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ НА УРОКАХ «МИСТЕЦТВА» У ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ. 11

1.1. Художньо-продуктивна компетенція як наукова педагогічна проблема сучасної початкової шкільної мистецької освіти. 11

1.2. Державні вимоги до формування художньо-продуктивної компетенції учнів початкових класів Нової української школи у змісті нормативних документів МОН України. 16

1.3. Вплив освітнього середовища уроків «Мистецтва» на формування художньо-продуктивної компетенції учнів початкових класів. 20

Висновки до першого розділу 35

РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ТА МОДЕЛІ ФОРМУВАННЯ ХУДОЖНЬО-ПРОДУКТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ УЧНІВ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ НА УРОКАХ «МИСТЕЦТВА» У ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ. 38

2.1. Педагогічна діагностика рівнів сформованості художньо-продуктивної компетенції дітей молодшого шкільного віку. 38

2.2. Методика формування художньо-продуктивної компетенції учнів на уроках «Мистецтва» у початкових класах. 57

2.3. Визначення ефективності впровадження методики формування художньо-продуктивної компетенції учнів на уроках «Мистецтва» у початкових класах. 92

Висновки до другого розділу 96

ВИСНОВКИ 101

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 108

ДОДАТКИ 117

ВСТУП

Актуальність і доцільність дослідження. В умовах модернізації національної системи освіти постає необхідність переосмислення досвіду теорії і практики естетичного виховання та ролі мистецької освіти дітей молодшого шкільного віку. Перед вчителями початкових класів закладів загальної середньої освіти висуваються актуальні завдання формування загальнокультурної компетентності дитини та її художньо-продуктивної компетенції, яка передбачає обізнаність та самовираження особистості у світі культури, глибоке розуміння власної національної ідентичності як підґрунтя відкритого ставлення та поваги до розмаїття культурного вираження інших. У Концепції Нової української школи (2016), Державному стандарті початкової освіти (2018) зазначається, що вчитель повинен сформувати в дитини здатність розуміти твори мистецтва, розвивати власні естетичні смаки, самостійно виражати ідеї, досвід та почуття прекрасного.

Проблема актуальності мистецької освіти, її ролі в системі загальної шкільної освіти, художньо-естетичного виховання учнів розглядається в низці сучасних наукових досліджень. Наукові ідеї психології, педагогіки, мистецтвознавства та культурознавства щодо гуманізації й гуманітаризації освіти представляють С. Гончаренко, І. Зязюн, М. Кісіль, В. Кремень, В. Луговий, О. Сидоренко. Обґрунтування теоретичних і методичних засад художньо-естетичного розвитку дітей репрезентують С. Коновець, Л. Масол, О. Отич, В. Орлов, Г. Падалка, О. Рудницька, Г. Шевченко, Б. Юсов. Зарубіжний досвід мистецької освіти висвітлюється в наукових працях Н. Абашкіної, Т. Гордієнко, Ю. Кіщенко, Н. Мукан, Г. Ніколаї, О. Олексюка, Н. Попович, А. Соколової, Т. Харченко.

Мистецька освіта – основа системи художньо-естетичного виховання, стверджує Л. Масол – розглядається у двох значеннях: широкому як процес духовно-естетичного збагачення особистості дитини через залучення до цінностей мистецтва в соціокультурному просторі ; у вузькому як

забезпечення спеціально організованих педагогічних умов формування духовного світу особистості дитини засобами мистецтва в закладах загальної середньої освіти [55, с.24].

Мета мистецької освіти: у процесі сприймання творів вітчизняного і зарубіжного мистецтва і практичної художньої діяльності виховувати у дітей особистісно-ціннісне ставлення до мистецтва, розвивати загальні та спеціальні здібності, художньо-образне мислення, творчий потенціал особистості, забезпечити набуття дошкільнятами комплексу ключових і предметних компетентностей – здатності до художньо-творчої самореалізації і готовності до самовдосконалення.

Питання компетентнісного підходу розкривають у власних дослідженнях українські науковці В. Андрущенко, Л. Банашко, В. Захарченко, С. Калашнікова, В. Кремень, Б. Крищук, В. Луговий, С. Мартиненко, О. Севастьянова, А. Ставицький, Ю. Рашкевич, Ж. Таланова, С. Тафінцева. Під час опанування мистецьких цінностей учні початкових класів засвоюють певні знання і набувають різноманітних умінь, які є засобом художнього розвитку – тобто становлення особистості як суб'єкта художньої діяльності, що передбачає розвиненість сенсорної та емоційно-почуттєвої сфер, образно-асоціативного мислення, загальних і спеціальних здібностей і якостей, які складають основу їх художньо-продуктивної компетенції.

Результати наукового пошуку дали змогу виявити різні підходи до розв'язання проблеми компетентнісного підходу до художньо-естетичного виховання дітей молодшого шкільного віку. Проте, актуальність проблеми, її соціальна значущість зумовили вибір теми дослідження: **«Формування художньо-продуктивної компетенції учнів Нової української школи на уроках «Мистецтва» у початкових класах».**

Мета дослідження – обґрунтувати теоретико-методичні засади та розробити й експериментально перевірити ефективність організаційно-педагогічних умов та методики формування художньо-продуктивної

компетенції учнів Нової української школи на уроках «Мистецтва» у початкових класах.

Відповідно до поставленої мети визначено **завдання дослідження.**

1. З’ясувати стан досліджуваної проблеми в педагогічній теорії і практиці діяльності закладів загальної середньої освіти.
2. Обґрунтувати теоретико-методологічні засади проблеми формування художньо-продуктивної компетенції учнів Нової української школи на уроках «Мистецтва» у початкових класах.
3. Проаналізувати понятійно-термінологічний апарат дослідження.
4. Теоретично обґрунтувати й розробити організаційно-педагогічні умови та методику формування художньо-продуктивної компетенції учнів Нової української школи на уроках «Мистецтва» у початкових класах.
5. Розкрити сутнісні ознаки художньо-продуктивної компетенції учнів початкових класів Нової української школи.
6. Експериментально перевірити ефективність організаційно-педагогічних умов та методики формування художньо-продуктивної компетенції учнів Нової української школи на уроках «Мистецтва» у початкових класах.

Об’єкт дослідження – освітньо-виховний процес в закладі загальної середньої освіти.

Предмет дослідження – організаційно-педагогічні умови та методика формування художньо-продуктивної компетенції учнів Нової української школи на уроках «Мистецтва» у початкових класах.

Гіпотеза дослідження ґрунтується на тому, що рівень сформованості художньо-продуктивної компетенції учнів початкових класів значно підвищиться за умови розроблення і впровадження організаційно-педагогічних умов та авторської методики формування художньо-продуктивної компетенції учнів Нової української школи на уроках «Мистецтва» у початкових класах, сприятиме розв’язанню завдань художньо-естетичного виховання учнів початкових класів Нової української школи.

Методологічну основу дослідження становлять провідні положення теорії пізнання, системного підходу як методологічного способу пізнання педагогічних фактів, явищ, процесів, міждисциплінарного підходу, що обумовлює осмислення філософських, мистецьких, історико-культурологічних, психолого-педагогічних концепцій, вивчення наукових джерел вказаних галузей знань; професійної педагогіки як науки; концептуальні положення педагогіки і психології щодо творчого професійного розвитку особистості; теоретичне обґрунтування інноваційного підходу до змісту, форм і методів мистецької освіти.

Теоретичною основою дослідження є наукові праці, що розкривають проблеми філософії, психології, педагогіки, мистецької освіти, педагогічної інноватики: філософські концепції розвитку сучасної освіти (В. Андрущенко, С. Клепко, В. Луговий, В. Огнев'юк, П. Саух); наукові ідеї психології, педагогіки, мистецтвознавства та культурознавства щодо гуманізації й гуманітаризації освіти (С. Гончаренко, І. Зязюн, В. Краєвський, Ю. Мальований, Н. Ничкало); теоретико-методичні основи підготовки вихователя закладу дошкільної освіти у педагогічних закладах вищої освіти (О. Антонова, В. Бондар, Н. Бібік, Н. Дем'яненко, О. Дубасенюк, Л. Коваль, О. Савченко, Г. Тарасенко), результати методичних досліджень у галузі мистецької освіти (О. Коновець, А. Линенко, Л. Масол, В. Орлов, Г. Падалка, О. Ростовський, О. Рудницька, О. Шевнюк).

Методи дослідження : *теоретичні* – системний аналіз, психолого-педагогічної, дидактичної, літератури з проблем початкової освіти, розроблення організаційно-педагогічних умов та методики формування художньо-продуктивної компетенції дитини молодшого шкільного віку на уроках «Мистецтва» в початкових класах; формулювання основних положень і висновків дослідження; історико-педагогічний (ретроспективний) аналіз для визначення теоретичних засад означеної проблеми; порівняльний аналіз для зіставлення різних поглядів на проблему; *теоретичне моделювання* – з метою розроблення моделі; *емпіричні* – діагностувальні

(бесіди, опитування, анкетування, тестування) на пошуковому та діагностувальному етапах для вивчення стану формування готовності до забезпечення умов початкової шкільної освіти; *обсерваційні* – спостереження за освітньо-виховним процесом; *праксиметричні* – вивчення навчальної документації, планів, програм, результатів діяльності дітей; *експериментальні* – методи, з-поміж яких провідним буде *педагогічний експеримент* (констатувальний, формувальний та прикінцевий (контрольний) етапи); на етапі узагальнення одержаних результатів використано *кількісний та якісний аналізи, методи математичної статистики* для визначення результативності запропонованої методики формування художньо-продуктивної компетенції дитини молодшого шкільного віку на уроках «Мистецтва» в початкових класах.

Організація та експериментальна база дослідження. Експериментальне дослідження проводилося впродовж 2021–2023 років. У ньому брали участь студенти спеціальності 013 «Початкова освіта» Приватного вищого навчального закладу «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем’янчука» (м. Рівне) та колективи й учні початкових класів Синевірського ОЗЗСО І-ІІІ ступенів Хустського району Закарпатської області.

На першому – *теоретико-концептуальному* етапі (2021-2022 р.р.) – обґрунтовано актуальність, визначено об’єкт, предмет, мету й завдання наукового пошуку, розроблено його концепцію; проаналізовано стан проблеми у вітчизняній та зарубіжній педагогічній теорії та практиці; систематизовано провідні наукові підходи до її розв’язання; уточнено тезаурус дослідження.

На другому – *аналітико-пошуковому* етапі (2021-2022 р.р.) – розроблено програму експериментальної роботи; визначено сутнісні характеристики художньо-продуктивної компетенції учнів початкових класів Нової української школи; обґрунтовано теоретичні засади й розроблено організаційно-педагогічні умови та методику формування художньо-

продуктивної компетенції учнів початкових класів на уроках «Мистецтва»; обґрунтовано критерії відбору інноваційних педагогічних технологій, що забезпечують ефективність цього педагогічного процесу.

На третьому – *експериментальному* етапі (2022-2023 р.р.) – визначено критерії, рівні, показники та методи діагностики художньо-продуктивної компетенції учнів початкових класів, здійснено організацію та проведено констатувальний та формувальний етапи педагогічного експерименту, у процесі яких перевірено ефективність авторської моделі; упроваджено результати дослідження.

На четвертому – *узагальнюючому* етапі (2022-2023 р.р.) – здійснено статистично-кількісний аналіз й узагальнення результатів експериментальної роботи; сформульовано висновки, окреслено перспективи подальших наукових пошуків.

Наукова новизна і теоретичне значення результатів дослідження. У магістерській роботі досягнуто таких **наукових результатів**: визначено й науково обґрунтовано сутність, структуру й статус поняття «художньо-продуктивна компетенція учнів початкових класів»; окреслено сутнісні ознаки, складники, критерії і рівні сформованості художньо-продуктивної компетенції учнів початкових класів; розроблено організаційно-педагогічні умови формування художньо-продуктивної компетенції учнів початкових класів на уроках «Мистецтва»; здійснено обґрунтування та апробацію моделі методики формування художньо-продуктивної компетенції учнів початкових класів Нової української школи на уроках «Мистецтва».

Практичне значення очікуваних наукових результатів полягає в можливості застосування наукових положень і висновків дослідження у практичній діяльності : запропоновані в дослідженні експериментальна модель, зміст, форми, методи, засоби, сутнісні ознаки, критерії і рівні сформованості художньо-продуктивної компетенції учнів початкових класів на уроках «Мистецтва» можуть бути використані науковцями й викладачами вищих педагогічних навчальних закладів для її оцінювання, що сприятиме

корекції й вдосконаленню професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів закладів загальної середньої освіти.

Апробація та впровадження результатів дослідження здійснювалися на засіданнях кафедри теорії та методик початкової освіти МЕГУ, на заняттях з «Образотворчого мистецтва з методикою викладання» та «Інноваційних технологій навчання мистецької освітньої галузі» для студентів педагогічного факультету. Основні положення й результати дослідження доповідалися та обговорювалися на науково-практичних конференціях і методологічних семінарах різного рівня, зокрема :

Попович Л. Ф. Проблемне навчання і можливості його реалізації в Новій українській школі. *Актуальні проблеми оптимізації освітнього процесу національної школи в умовах воєнного часу : інклюзивне навчання, інновації освітніх галузей Державного стандарту початкової освіти:* Збірник тез виступів учасників Регіонального науково-методичного семінару (м. Рівне, 19 травня 2022 року) / за ред. О. О. Красовської, О. А. Хом'як; ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука». Рівне: МЕГУ імені академіка Степана Дем'янчука, 2022. С.75-79.

Попович Л. Ф. Методика формування художньо-продуктивної компетенції дитини молодшого шкільного віку на уроках «Мистецтва» в початкових класах. *Тенденції сучасної підготовки майбутніх учителів початкової школи* : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. (6-7 жовт. 2022 р.) / Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини, Ф-т початкової освіти [та ін.] ; [голов. ред. О. А. Комар; відп. за вип. Б. А. Якимчук]. Умань, 2022. С.46-50.

Структура роботи: магістерська робота Магістерська робота складається зі вступу, двох розділів: теоретико-аналітичного та дослідно-експериментального, висновків до кожного розділу та загальних висновків, списку використаних джерел, додатків.

РОЗДІЛ 1. НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО РОЗВ'ЯЗАННЯ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ХУДОЖНЬО-ПРОДУКТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ УЧНІВ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ НА УРОКАХ «МИСТЕЦТВА» У ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ

1.1. Художньо-продуктивна компетенція як наукова педагогічна проблема сучасної початкової шкільної мистецької освіти.

Мистецька освіта – це підсистема загальної шкільної освіти, що гармонійно поєднує навчання, виховання і розвиток дітей молодшого шкільного віку засобами мистецтва, вона покликана підготувати їх до активної участі в соціокультурному житті, до подальшої художньо-естетичної самоосвіти. Мистецька освіта, на думку Л. Масол, є посередником між суспільно значущими культурними цінностями й особистісними цінностями людини та забезпечує набуття ключових і предметних мистецьких компетентностей, формування прагнення і здатності до художньо-творчої самореалізації і духовного самовдосконалення протягом життя [55, с.24].

Проблема актуальності мистецької освіти й розкриття складових її змісту, функцій у системі формування особистості вихованця розглядається в низці сучасних наукових досліджень. Питання педагогіки мистецтва, ролі мистецької освіти, єдності культури і освіти знайшли своє відображення в працях вітчизняних та зарубіжних науковців філософів, психологів, мистецтвознавців, педагогів різних різних історичних епох Е. Абдулліної, Аристотеля, П. Блонського, Л. Виготського, Д. Кабалевского, М. Кагана, В. Кузіна, Б. Ліхачова, Б. Нємєнського, В. Сухомлинського [55, с.26].

Наукові ідеї психології, педагогіки, мистецтвознавства та культурознавства щодо гуманізації й гуманітаризації освіти представляють С. Гончаренко, І. Зязюн, М. Кісіль, В. Кремень, В. Луговий, О. Сидоренко. Розкриття теоретичних і методичних засад методики викладання мистецьких

дисциплін та естетичного виховання дітей репрезентують С. Коновець, Л. Масол, В. Орлов, О. Отич, Г. Падалка, О. Рудницька, О. Хижна, Г. Шевченко [88, с.24].

Мистецька освіта – основа системи художньо-естетичного виховання, стверджує Л. Масол – розглядається у двох значеннях: широкому (соціальному) як процес духовно-естетичного збагачення особистості дитини через залучення до цінностей мистецтва в соціокультурному просторі (естетична соціалізація); у вузькому (суто педагогічному) як забезпечення спеціально організованих педагогічних умов формування духовного світу особистості дитини засобами мистецтва в закладах освіти [55, с.12].

Мета мистецької освіти: у процесі сприймання творів вітчизняного і зарубіжного мистецтва і практичної художньої діяльності виховувати у дітей молодшого шкільного віку особистісно-ціннісне ставлення до мистецтва, розвивати загальні та спеціальні здібності, художньо-образне мислення, творчий потенціал особистості, забезпечити набуття учнями початкових класів комплексу ключових і предметних компетентностей – здатності до художньо-творчої самореалізації і до самовдосконалення [89, с.20].

Під час опанування мистецьких цінностей діти засвоюють певні знання і набувають різноманітних умінь, які є засобом художнього розвитку – тобто становлення особистості як суб'єкта художньої діяльності, що передбачає розвиненість сенсорної та емоційно-почуттєвої сфер, образно-асоціативного мислення, загальних і спеціальних здібностей і якостей.

Питання компетентнісного підходу розкривають у власних дослідженнях українські науковці В. Андрущенко, Л. Банашко, В. Захарченко, С. Калашнікова, В. Кремень, Б. Крищук, В. Луговий, С. Мартиненко, О. Севастьянова, А. Ставицький, Ю. Рашкевич, Ж. Таланова, С. Тафінцева.

Компетенція (від. лат. competencia – коло питань, з якими людина добре обізнана, володіє знаннями і досвідом) – це інтегрований результат опанування змістом загальної середньої освіти, який виражається в

готовності учня використовувати засвоєні знання, уміння, навички, а також способи діяльності у конкретних життєвих ситуаціях для розв'язання практичних і теоретичних задач [72, с.34].

Компетенція є інтегральним результатом взаємодії компонентів:

мотиваційного, що виражає глибоку зацікавленість у даному виді діяльності, наявність особистісних смислів розв'язувати конкретну задачу;

цільового, пов'язаного з умінням визначати особисті цілі, співвідносні з власними смислами; складанням особистих проєктів та планів; усвідомленим конструюванням конкретних дій, вчинків, які забезпечать досягнення бажаного результату діяльності;

орієнтаційного, що передбачає урахування зовнішніх умов діяльності (усвідомлення загальної основи діяльності; знання про коло реальних об'єктів; знання, уміння і навички, які стосуються цього кола) і внутрішніх (суб'єктний досвід, наявні знання, предметні і міжпредметні вміння, навички, способи діяльності, психологічні особливості тощо);

функціонального, що передбачає здатність використовувати знання, уміння, способи діяльності та інформаційну грамотність як базис для формування власних можливих варіантів дії, прийняття рішень, застосування нових форм взаємодії;

контрольного, що передбачає наявність чітких вимірювачів процесу і результатів діяльності, закріплення правильних способів діяльності, удосконалення дій відповідно до визначеної і прийнятої цілі;

оцінного, пов'язаного із здатністю до самоаналізу; адекватного самооцінювання своєї позиції, конкретного знання, необхідності чи непотрібності його для своєї діяльності, а також методу його здобування чи використання [72, с.35].

Ці компоненти в структурі загальної компетенції учня початкових класів тісно взаємопов'язані. Тому кожний компонент може впливати на розвиток інших компонентів. Для нашого дослідження особливе значення має сформована художньо-продуктивна компетенція учня початкових класів

Нової української школи. Визначаємо, що художньо-продуктивна *предметна мистецька компетенція - це* здатність до використання специфічного мистецького тезаурусу, який відображає систему знань про цілісність художньої культури та видову специфіку мистецтва в початковому курсі шкільної мистецької освіти; вміння розуміти, інтерпретувати, емоційно оцінювати твори мистецтва та естетичні явища на основі власних світоглядних уявлень та ціннісних орієнтацій; до збагачення художньо-естетичного досвіду через опанування творчими вміннями та навичками з метою мистецького самовдосконалення та саморозвитку особистості. Складниками художньо-продуктивної компетенції є: музична, образотворча, мистецько-синтетична [55, с.95].

Художньо-продуктивна компетенція учня початкових класів характеризується здатністю володіти системою знань про цілісність художньої культури та видову й жанрову специфіку мистецтва в обсязі, необхідному для здійснення художньо-творчої діяльності; володіти знаннями з мистецтва, змістом специфічного мистецького тезаурусу, художньо-образної мови різних видів мистецтва; знати творчість найвідоміших вітчизняних та зарубіжних діячів культури і мистецтва; знати кращі зразки музичного, образотворчого, хореографічного, театрального, екранного світового та українського національного мистецтва; володіти знаннями з історії світового та вітчизняного мистецтва, українознавства, розуміти місце й роль українського національного мистецтва у просторі загальнолюдських цінностей.

Художньо-продуктивна компетенція учня початкових класів Нової української школи визначається вміннями розуміти, інтерпретувати, емоційно оцінювати твори мистецтва, естетичні явища на основі засвоєних знань, власних світоглядних уявлень та ціннісних орієнтацій; використовувати художньо-образні засоби різних видів мистецтва: образотворчого (лінію, форму, об’єм, простір, композицію, колір), музичного (мелодію, ритм, гармонію, темп, лад, тембр, регістр), хореографічного,

театрального, екранного (міміку, жести, костюми, декорації, музичний супровід) з метою втілення художнього образу в різних видах і жанрах мистецтва; використовувати художні техніки, технології, матеріали, прийоми творення різних видів образотворчого мистецтва; імпровізування, хоровий, ансамблевий та сольний спів, пластичне інтонування, гру на елементарних музичних інструментах, рухи під музику, рольові ігри, етюди з метою набуття свободи вираження у власній творчій діяльності.

Художньо-продуктивна компетенція учня початкових класів Нової української школи свідчить про вміння висловлювати власне емоційно-естетичне ставлення до творів мистецтва на основі осмислення змісту художніх образів, аналізу, інтерпретації; використовувати художньо-образну мову різних видів мистецтва, специфічний мистецький тезаурус в усному мовленні з метою висловлювання власного емоційно-естетичного ставлення до творів мистецтва; володіння навичками ведення діалогу (дискусії) за змістом художнього твору, творчого самостійного мислення у професійно-педагогічній діяльності. Вона виявляється через здатність особистості дитини до збагачення особистісного художньо-естетичного досвіду через опанування мистецькими знаннями, творчими вміннями та навичками з метою духовного самовдосконалення та саморозвитку особистості; відчувати відповідальність за збереження, примноження культурної спадщини та виховання поваги до національного мистецтва.

У новій редакції ДСПО як Державного стандарту початкової освіти культурну компетентність визначено як таку, що передбачає залучення до різних видів мистецької творчості (образотворче, музичне та інші види мистецтв) шляхом розкриття і розвитку природних здібностей, творчого вираження особистості. Введення дитини молодшого шкільного віку у світ мистецтва передбачає: розвиток здатності емоційно-чуттєво сприймати об’єкти і явища довкілля; забезпечення умов для самовираження в процесі мистецької діяльності [18, с.12].

1.2. Державні вимоги до формування художньо-продуктивної компетенції учнів початкових класів Нової української школи у змісті нормативних документів МОН України

Головною метою мистецької освіти є насамперед гармонійний розвиток особистості дитини, формування ціннісного ставлення до краси, загальної культури, що є основою моральності, а також творчого підходу до життя. Мистецтво є своєрідним індикатором рівня культури суспільства загалом та особистості зокрема. Крім того, воно здатне надихати, мотивувати й спонукати особистість до самовдосконалення. Тож невипадково назва освітнього напряму — мистецька освітня галузь — набула нового звучання в останній редакції Державного стандарту початкової освіти та, відповідно, в оновлених освітніх програмах початкової школи за редакцією О. Савченко та Б. Шияна [18, 83, 84, 85].

Автори прагнули таким чином зробити акцент на ролі мистецтва в розвитку особистості дитини та в початковій шкільній освіті загалом. Мистецька освіта початкових класів не має на меті виховання художників, музикантів, акторів. Але здібності, якості, компетентності, що формуються і розвиваються в мистецьких видах діяльності, є інструментом творення дитини як особистості та збереження її унікальності. Залучення до мистецтва не лише збагачує особистий, індивідуальний досвід взаємодії дитини зі світом, а й допомагає їй навчитися проникати у внутрішній світ іншої особистості. Такий досвід сприяє формуванню особистісної компетентності дитини молодшого шкільного віку, адже завдяки йому розвивається така базова характеристика як емпатія.

Реалізація завдань мистецької освітньої галузі передбачає залучення учнів початкових класів Нової української школи до різних видів мистецької діяльності в умовах, спеціально створених для розвитку їхніх здібностей, формування здатності до самовираження з пріоритетом розвитку емоційної сфери, спрямованість на набуття ними життєвих навичок під час освітньої та

самостійної художньої діяльності. В основі організації мистецької освіти дітей молодшого шкільного віку лежать принципи здоров'язбереження, естетичності, практичності, доцільності [18, с.14].

Державний стандарт початкової освіти України, який реалізується програмами та навчально-методичним забезпеченням, що затверджуються Міністерством освіти та науки України. У ньому зведено норми і положення, що визначають державні вимоги до рівня освіченості, розвиненості та вихованості дитини 6 - 10 років; сумарний кінцевий показник набутих дитиною компетенцій перед її вступом до основної школи [18, с.2].

Державний стандарт початкової освіти визначає зміст і структуру початкової освіти за його інваріантною і варіативною складовими. Інваріантну частину змісту початкової освіти систематизовано за освітніми галузями. Завдання у галузі художньо-продуктивної діяльності, що реалізуються при проведенні уроків «Мистецтва» (з урахуванням її художньо-естетичної складової), найбільшою мірою визначаються в мистецькій освітній галузі, яка має наступну структуру.

Метою мистецької освітньої галузі є формування культурної та інших компетентностей, цінностей у процесі пізнання мистецтва та художньо-творчого самовираження в особистому та суспільному житті, поваги до національної та світової мистецької спадщини.

Здобувач освіти:

виявляє художньо-образне, асоціативне мислення у процесі художньо-творчої діяльності через образотворче, музичне та інші види мистецтва;

пізнає мистецтво, інтерпретує художні образи, набуваючи емоційно-чуттєвого досвіду, виявляє ціннісне ставлення до мистецтва;

пізнає себе через художньо-творчу діяльність та мистецтво.

Державні вимоги до формування змісту художньо-продуктивної компетенції учня початкових класів Нової української школи представлено в таблиці 1.1. [18].

Таблиця 1.1.

ВИМОГИ
до обов'язкових результатів навчання здобувачів освіти з мистецької освітньої галузі

Загальні результати навчання здобувачів освіти	Обов'язкові результати навчання здобувачів освіти	
	1-2 класи	**3-4 класи**
Художньо-образне, асоціативне мислення у процесі художньо-творчої діяльності через образотворче, музичне та інші види мистецтва		
Творить різними засобами і способами	творить відомими художніми засобами і способами [2 МИО 1.1]	добирає засоби і способи для творення художнього образу [4 МИО 1.1]
Імпровізує	експериментує, використовуючи відомі техніки художньо-творчої діяльності, звуками, ритмами, рухами, лініями, кольорами, формами, матеріалами тощо для створення художніх образів [2 МИО 1.2]	експериментує, використовуючи відомі техніки художньо-творчої діяльності, звуками, ритмами, рухами, лініями, кольорами, формами, матеріалами тощо, поєднуючи елементи для втілення ідеї в художньому образі [4 МИО 1.2]
Естетично перетворює навколишній світ	спостерігає за навколишнім світом, фіксує за допомогою вчителя цікаві явища як ідеї для творчості; допомагає прикрасити місце, де навчається, живе [2 МИО 1.3]	спостерігає за навколишнім світом, фіксує в різний спосіб цікаві явища; використовує їх у творчій діяльності; пропонує ідеї оздоблення місця, де навчається, живе; реалізує їх самостійно або за допомогою інших осіб [4 МИО 1.3]
Пізнання мистецтва, інтерпретація художніх образів, досвід емоційних переживань, ціннісне ставлення до мистецтва		
Аналізує, інтерпретує, оцінює мистецтво	сприймає твори різних видів мистецтва і проявляє емоційно-ціннісне ставлення до них у різний спосіб (словами, рухами, мімікою, лініями, кольорами тощо) [2 МИО 2.1]	сприймає твори різних видів мистецтва і проявляє емоційно-ціннісне ставлення до них у різний спосіб; зосереджує увагу на деталях; пояснює, що подобається у творі, а що ні, визначає відомі засоби художньої виразності [4 МИО 2.1]
Пізнає мову	розрізняє види мистецтва (музичне, образотворче,	вирізняє елементи художньої мови, характерні для різних видів

мистецтва	театральне, хореографічне тощо) і розпізнає притаманні їм засоби виразності [2 МИО 2.2]	мистецтва (музичне, образотворче, театральне, хореографічне тощо) [4 МИО 2.2]
Пізнання себе через художньо-творчу діяльність та мистецтво		
Оцінює власну творчість	оцінює власну творчість за визначеними орієнтирами; пояснює, наскільки вдалося втілити свій задум [2 МИО 3.1]	оцінює власну творчість за визначеними орієнтирами; визначає за допомогою вчителя необхідні для самовдосконалення дії; відстоює своє право на самовираження [4 МИО 3.1]
Представляє власні досягнення	презентує створені художні образи у зрозумілий спосіб, пояснюючи створене [2 МИО 3.2]	презентує створені художні образи, пояснює свій задум, відстоює думку [4 МИО 3.2]
Взаємодіє з іншими особами через мистецтво	бере участь у колективній творчій діяльності, дотримується правил творчої співпраці; ділиться з іншими особами враженнями від сприйняття мистецтва та творчої діяльності [2 МИО 3.3]	бере участь у колективних творчих проектах, виконує різні дії/ролі у творчому процесі; обговорює з іншими особами враження від сприйняття мистецтва та творчої діяльності, поважаючи вибір інших осіб [4 МИО 3.3]
Регулює власний емоційний стан засобами мистецтва	визначає серед творів і видів художньо-творчої діяльності ті, що подобаються; ділиться емоціями від сприйняття мистецьких творів; творить для власного задоволення [2 МИО 3.4]	розпізнає власні емоції від сприйняття мистецьких творів, обирає твори і види художньо-творчої діяльності відповідно до свого настрою; пояснює, від чого одержує насолоду у власній творчості [4 МИО 3.4]

Художньо-продуктивна компетенція — здатність дитини практично реалізовувати свій художньо-естетичний потенціал для отримання бажаного результату творчої діяльності на основі розвинених емоцій та почуттів до видів мистецтва, елементарно застосувати мистецькі навички в життєвих ситуаціях під час освітньої та самостійної діяльності.

Мета мистецької освітньої галузі — допомогти дитині створити власну картину світу, відображаючи свої враження від нього в художніх образах [5]. У цьому допоможе правило: образ створюється від предмета, об’єкта, явища через передачу його характерних ознак. Але образ може бути створений і з

хаосу й лише потім набути тематичного вигляду. Художньо-продуктивна компетенція дитини формується як результат реалізації емоційно орієнтованої моделі мистецької освіти. Її основою є діалогічність як спосіб існування та розвитку особистості, що передбачає: емоційну взаємодію з іншою особистістю; здатність створювати художні образи, засновані на особистісній якості образного пізнання світу; спільну діяльність дорослого і дитини в мистецькому середовищі.

1.3.Вплив освітнього середовища уроків «Мистецтва» на формування художньо-продуктивної компетенції учнів початкових класів.

Актуалізація творчого потенціалу особистості школяра, формування культури, зокрема й художньо-естетичної, є одним із важливих завдань освіти дітей молодшого шкільного віку на сучасному етапі. За висновками В. Давидова, О. Запорожця, О. Леонтьєва, В. Мухіної, закладання фундаменту особистості, її культури, формування первинної системи моральних цінностей відбувається в період шкільного дитинства. Державним стандартом початкової освіти одним із завдань визначено формування особистісної культури дитини на основі відкриття їй світу культури, залучення до його творчого освоєння [69].

Державний стандарт початкової освіти спрямовує зусилля батьків, педагогів, психологів на розвиток творчого потенціалу дитини, що має свої особливості, на своєчасне підтримання досягнень індивідуальної своєрідності неповторного життєвого шляху дитини, забезпечення психолого-педагогічного супроводу розвитку дитини в шкільні роки. На думку О. Шевнюк, одна з обов’язкових освітніх галузей Державного стандарту початкової освіти – мистецька засвідчує, що належний і оптимальний рівень соціально-особистісного розвитку дитини може бути забезпечений за допомогою формування в неї чуття краси в її різних проявах, ціннісного

ставлення до змісту предметного світу та світу мистецтва, розвитку творчих здібностей, формування художньо-продуктивних навичок [86].

Результатом оволодіння дитиною різними видами предметної й художньої діяльності є сформоване емоційно-ціннісне ставлення до процесу і продуктів творчої діяльності, позитивна мотивація досягнень; здатність орієнтуватися в розмаїтті властивостей предметів, розуміти різні способи створення художніх образів, виявляти інтерес до об'єктів, явищ і форм художньо-продуктивної діяльності, а також оволодіння навичками практичної діяльності, культури споживання. Сприятливий розвиток дитячої творчості залежить від правильного керування дорослими.

Проєкт (від лат. projectus – «кинутий вперед») – план, попередній задум, який має бути доведений до практичної реалізації. Він може бути у вигляді пакету матеріалів або моделі [71, с.14].

Моделювання (від фр. modeler – «ліпити», «формувати») – метод дослідження явищ і процесів, що ґрунтується на заміні конкретного об'єкта (оригінала) іншим, подібним до нього (моделлю). Модель (від фр. modele – «міра», «зразок») – це зменшене відтворення або умовний образ якогось об'єкта чи групи об'єктів, що виявляє подібність до оригіналу. Усі моделі поділяють на дві великі групи: матеріальні (предметні, реальні, об'єктивні) та ідеальні. Останні своєю чергою поділяються на бразні (іконічні), знакові (знаково-символічні), мислені (уявні). Попри всю схематизацію та умовність ідеальні моделі здатні не просто імітувати схожість з оригіналом, а й виявляти його суттєві властивості. Відповідність моделі й оригіналу може бути різною: подібність, аналогія, гомоморфізм (узагальнена або часткова подібність), ізоморфізм (взаємно-однозначна відповідність структур моделі і прототипу) [71, с.28].

Моделювання передбачає дотримання трьох загальних принципів:

– відповідності моделі оригіналу (не довільна, волюнтаристська побудова, а така, що відповідає освітнім реаліям);

– екстраполяції модельної інформації (можливості перенесення інформації з моделі на реальний педагогічний процес);
– верифікації модельної інформації (перевірки адекватності моделі в педагогічному досвіді).

Розробка моделі уроку «Мистецтва» є складовою проєктування інтегративних художньо-педагогічних технологій, що відображає важливу частину підготовчої діяльності вчителя щодо уроку мистецтва і служить його головним орієнтиром на практиці. У середовищі вчителів найпоширенішим способом підготовки до навчально-виховного процесу стала практика складання робочого плану року і конспекту – короткого письмового викладу його майбутнього змісту. План чи план-проспект уроку (словесний конспект) дає змогу відтворити переважно односпрямовану послідовність викладу матеріалу на уроці. За умов його підкріплення візуальною схемою (графічний конспект) виникають додаткові можливості побачити цілісність уроку і простежити зв’язки між його окремими складовими [55, с.44].

У шкільній практиці подібна попередня проєктивна робота з навчальним матеріалом отримала назву побудови «опорних сигналів», у вищій школі – складання «опорних конспектів». Проєктивна модель уроку мистецтва за способом викладу навчально-методичної інформації може виражатися у двох основних формах:
– вербальна, описова (план, план-проспект або сценарій, де висвітлюються основні етапи уроку та контури його перебігу);
– візуальна, зображувальна (графічна схема, малюнок, знаково-символічна модель, що пояснює педагогічний задум).

Проєктивна модель за ступенем насиченості інформацією може бути стислою (обмежуватися відображенням тільки найсуттєвіших компонентів змісту) або розгорнутою (деталізованою). У будь-якому випадку – це віртуальний об’єкт, адже педагогічна практика надзвичайно динамічна, мінлива, а учні як суб’єкти навчально-виховного процесу здатні вносити в хід уроку значні корективи, зокрема й абсолютно непередбачені. Ще

більшою мірою імпровізаційність властива урокам «Мистецтва», тому художньо-педагогічна проєктивна модель може включати різні варіанти проведення уроку або його окремих етапів. Головне у проєктуванні – створити поле творчих можливостей для вчителя та учнів, а не «еталонний» сценарій, що буде прямолінійно втілюватися за будь-яких умов [55, с.64].

На наше переконання, педагогам «Мистецтва», які вже призвичаїлися до складання робочих планів, потрібно насамперед опанувати технологію візуального моделювання і, по змозі, надавати їй перевагу у процесі підготовки до уроків. Такі моделі-схеми, інтелект-карти і моделі-образи здатні не просто в компактній формі концентрувати потрібну інформацію, вони дають змогу, по-перше, «схопити» цілісну художньо-педагогічну ідею уроку, по-друге, зафіксувати складну поліфонію інтегрованого уроку в єдності суттєвих властивостей і зв'язків, що в іншому випадку вимагає значних за обсягом словесних пояснень або взагалі майже не вербалізується, по-третє, накреслити контури педагогічної взаємодії, характерної для педагогіки співробітництва, нарешті – вийти за рамки дисциплінарних обмежень. З-поміж проєктних візуальних моделей пропонуємо користуватися такими різновидами [55, с.84]:

– «технологічний план-ланцюжок» – лінійно-схематичне зображення структурованої інформації, що відбиває «покрокову» послідовність етапів уроку;
– «технологічна схема-конспект» – просторово-схематичне зображення структури уроку з лаконічними словесними поясненнями, компактна форма якого дає загальне уявлення про взаємозв'язок основних компонентів змісту;
– «технологічна карта» – малюнок у вигляді конструктивної композиції або цілісного багатовимірного образу з опорними словами та символами, який «симультанно» демонструє зміст і структуру майбутнього уроку.

У дидактиці існують різноманітні класифікації уроків, проте єдиної та універсальної створити неможливо з огляду на багатоманітність цілей,

завдань, методів. Основні типи уроків : урокуведення в тему; урок розширення і поглиблення теми; урок узагальнення теми. Більш деталізований варіант типології передбачає урок вивчення нового матеріалу, урок повторення і закріплення матеріалу, урок комплексного застосування отриманих знань та вмінь учнів, урок систематизації та узагальнення знань і вмінь учнів, урок перевірки і контролю освітніх результатів, а також комбінований урок, який вирішує декілька перерахованих вище завдань.

Радимо у процесі викладання мистецтва застосовувати поширені останніми роками жанри уроків: урок-гра, урок-екскурсія, урок-подорож, урок-казка, урок-дослід, урок-турнір, урок-вистава, урок-естафета, урок-панорама, урок-діалог, урок-концерт, урок-вернісаж. Варто також синтезувати їх елементи на одному уроці, коли це дидактично доцільно. Як і всі інші шкільні предмети, уроки мистецтва плануються з дотриманням дидактичних закономірностей, їхня структура (послідовність і взаємодія основних елементів) умовно поділяється на такі етапи, що забезпечують цілісність уроку [50]:

– підготовчий, що включає організаційний момент, актуалізацію знань і способів діяльності учнів, лаконічне повторення попередньо вивченого матеріалу (пригадати проаналізовані на попередніх уроках художні образи, зміст елементарних термінів або відомості про митців, творчість яких уже вивчалася, заспівати вивчену пісню тощо);
– основна частина, що передбачає виклад і організацію засвоєння нового матеріалу (бесіда, організація сприймання творів мистецтва та художньо-практичної діяльності учнів);
– підсумок – лаконічне оцінювання, зокрема «акордна» форма оцінювання за різні види діяльності, а також за загальний внесок учнів у спільну роботу.

Зрозуміло, що наведені класифікації і регламентації досить умовні, їх не можна стандартизувати. Варіювання, змінювання, комбінування, синтезування різних елементів залежить від змісту навчального предмета, теми уроку, конкретної педагогічної ситуації, навіть від настрою педагога та

учнів. Дотримуючись загального алгоритму структури уроку, бажано заздалегідь орієнтовно виділити навчальний час на кожний з етапів, ураховуючи при цьому, що організація різної діяльності учнів вимагає не однакового обсягу часу. Вона щонайперше залежить від форм і методів навчання: фронтальна робота із цього погляду економніша, ніж робота в парах і групах; деякі методи взагалі потребують значних витрат часу (проведення дискусії, гри), інколи навіть виходу за межі одного уроку (організація проєктної діяльності, театралізація тощо).

Утілення положень театральної педагогіки, зокрема принципів художньо-педагогічної драматургії, сприятиме перетворенню звичайного уроку у справжній урок мистецтва, коли він народжуватиметься у творчій діяльності співучасників – учителів та учнів, подібно до театральної вистави на професійній сцені. Це передбачає створення проблемно-пошукових та евристичних ситуацій, що підвищують емоційний і розвивальний (креативний) потенціал уроку, а також організацію художньо-пізнавальної діяльності за такими умовно визначеними «драматургічними кроками»: вступ або інтродукція (повідомлення теми) → зав'язка (постановка проблеми) → розвиток (виклад теми) → кульмінація (вирішення проблеми) → завершення (висновок) [50, с.10].

Безперечно, ці кроки загалом збігаються з наведеною дидактичною структурою уроку, але під час викладання мистецтва звичайна логіка не формалізується, а навпаки – насичується емоційно-естетичним ставленням до традиційних фрагментів уроку, наповнюється особистісними смислами, що енергетично передаються від мистецьких шедеврів. Так, кульмінація (у перекладі з латини – це вершина!) – момент напруження в розвитку уроку, що вимагає відповідного піднесення емоційного фону навіть на тлі загальної насиченої духовно-творчої атмосфери. Урок – основна форма організації навчання мистецтва в школі; його якісна своєрідність залежить від цілей, характеру спілкування і взаємодії педагога з учнями, методів навчання та

виховання. Тому уроки проводитимуться в різних формах: бесіда, діалог, дискусія, проєкт тощо.

Інтеграція загалом спрямована на ущільнення змісту уроку, переведення навчання з екстенсивного на інтенсивний шлях. Це здійснюється за рахунок зняття дублювання матеріалу (наприклад, вступних бесід чи узагальнень, словесних пояснень щодо спільних тем і термінів), активізації взаємодоповняльних функцій різних видів мистецтв як компонентів змісту, гнучкого поєднання різних видів діяльності учнів. У процесі навчання мистецтв у початкових класах важлива роль належить видам діяльності, сенситивним для художньо-естетичного розвитку дітей, а саме: перцептивна; пізнавальна; практична; ігрова; комунікативна; творча [49, с.24].

Саме в перебігу провідної для молодшого школяра художньо-практичної діяльності (співання пісень, гра на інструментах, виконання практичної роботи в галузі образотворення та ін.) відбувається ефективне засвоєння потрібних знань і вмінь, їх повторення та закріплення, формується естетичний досвід учнів. До пріоритетних належить, безперечно, і художньо-пізнавальна діяльність, у перебігу якої відбувається розширення художньо-образних уявлень, засвоєння нового матеріалу (фактів, понять, термінів), формуються перцептивні навички, збагачується палітра емоцій і почуттів. Необхідно пам’ятати, що учитель має так планувати урок мистецтва і розрахувати його етапи, щоб обов’язково знайти місце для художньо-творчої та ігрової діяльності молодших школярів, спрямованої на розвиток креативності, формування в учнів культури спілкування та навичок взаємодії. Зазначимо також важливість забезпечення доцільної зміни видів діяльності протягом уроку для підтримки активної уваги та пізнавальних інтересів учнів, емоційної регуляції навчання, превентивними засобами арт-терапії.

Інтегровані уроки потребують найретельнішої спланованості й продуманості всіх їхніх складових, зокрема – координації різних видів діяльності учнів («єдності в багатоманітності», але без «грубих швів»). За умов мінімальної кількості годин на мистецьку освітню галузь (по 2 години

щотижня) та у зв'язку з потребою оптимально (раціонально, економно) використовувати навчальний час уроки мистецтва мають стати динамічнішими. Культура педагогічної праці вимагає вміння керувати ритмом і темпом уроку, адже від цього залежить його якість [49, с.20].

Навіть досвідчені вчителі, які недооцінюють ці фактори ефективності уроку, інколи не в змозі встигнути реалізувати різноманітні цікаві педагогічні задумки й заготовки з різних причин: захоплюючись, витрачають багато часу на один вид діяльності учнів, хоча в початковій школі їх треба динамічно змінювати; занадто нарощують темп уроку, не враховуючи психологічних особливостей молодших школярів, які чимало часу витрачають на суто організаційні або невиробничі питання (у роботі зі «складними» художніми техніками, під час гри на музичних інструментах тощо). Викладання щотижневих спарених уроків як художньо-дидактичної цілісності (тематичного циклу) створює передумови для ущільнення змісту, і як наслідок – економії часу (наприклад, з огляду на можливість перенесення етапу закріплення на кінець другого уроку та ін.).

На інтегрованих уроках зростає кількість наочності, тому що збільшується кількість завдань на зіставлення і порівняння різних видів мистецтва. Отож треба завжди пам'ятати, що вельми важливі на уроках мистецтва наочні засоби (репродукції картин, музичні записи, реквізити для інсценізацій тощо) слід готувати заздалегідь, а не перед початком уроку, адже нечіткі організаційно-технічні моменти забирають чимало дорогоцінного часу. Організаційні «збої» на уроці мистецтва під час забезпечення наочністю, ТЗН здатні не лише загальмувати темп і відволікти увагу учнів, а й порушити загальну драматургію уроку, а отже, і звести нанівець його освітньо-виховну ефективність.

Можна запропонувати різні моделі драматизації і театралізації (за рівнем складності використання засобів театрального мистецтва). Безперечно, збагатять арсенал інтегративних художньо-педагогічних технологій найрізноманітніші театралізовані епізоди – інтонаційні або

пантомімічні міні-діалоги за темою з використанням костюмів та іграшкових персонажів (ляльок, тварин), музично-хореографічні сценки й пісні-ігри. Прості діалоги ускладнюються, але й стають цікавішими, якщо вводити театральний реквізит, зокрема предмети, що «оживають» у розмовах або діях героїв. Нарешті, окрім розгорнутих фрагментів-драматизацій інколи (1–2 рази на рік) бажано проводити урок-виставу: виконання народного обряду (відповідно до пори року), постановку дитячої опери або епізоду з неї. Це доцільно спланувати для узагальнювального уроку, який передбачає значну попередню підготовку, поліхудожню діяльність учнів усього класу з розподілом функціональних обов'язків – актори, співаки, інструменталісти, художники-декоратори, костюмери тощо. У ньому присутні всі елементи сценічної дії: експозиція, зав'язка, розробка, кульмінація, розв'язка, а вчителеві треба бути і драматургом, і вправним сценаристом, і режисером. Від звичайної вистави урок-вистава відрізняється подвійною роллю учнів: вони і учасники, і глядачі водночас [55, с.104].

Розглядаючи питання місця і ролі кіномистецтва на уроках у школі, треба зазначити, що саме в цьому вітчизняні педагоги значно відстають від зарубіжних колег, особливо з розвинутих європейських країн (з відомих усім причин – недостатнього матеріального забезпечення більшості загальноосвітніх шкіл). Водночас, екранні види мистецтва, зокрема кіномистецтво, – найактуальніші мистецтва для сучасної дитини, і тому слід шукати можливості для його активного використання на уроках мистецтва. Можна запропонувати різні моделі драматизації і театралізації (за рівнем складності використання засобів театрального мистецтва). Безперечно, збагатять арсенал інтегративних художньо-педагогічних технологій найрізноманітніші театралізовані епізоди – інтонаційні або пантомімічні міні-діалоги за темою з використанням костюмів та іграшкових персонажів (ляльок, тварин), музично-хореографічні сценки й пісні-ігри [55, с.94].

Прості діалоги ускладнюються, але й стають цікавішими, якщо вводити театральний реквізит, зокрема предмети, що «оживають» у розмовах або діях

героїв. Нарешті, окрім розгорнутих фрагментів-драматизацій інколи (1–2 рази на рік) бажано проводити урок-виставу: виконання народного обряду (відповідно до пори року), постановку дитячої опери або епізоду з неї. Це доцільно спланувати для узагальнювального уроку, який передбачає значну попередню підготовку, поліхудожню діяльність учнів усього класу з розподілом функціональних обов'язків – актори, співаки, інструменталісти, художники-декоратори, костюмери тощо. У ньому присутні всі елементи сценічної дії: експозиція, зав'язка, розробка, кульмінація, розв'язка, а вчителеві треба бути і драматургом, і вправним сценаристом, і режисером. Від звичайної вистави урок-вистава відрізняється подвійною роллю учнів: вони і учасники, і глядачі водночас.

Розглядаючи питання місця і ролі кіномистецтва на уроках у школі, треба зазначити, що саме в цьому вітчизняні педагоги значно відстають від зарубіжних колег, особливо з розвинутих європейських країн (з відомих усім причин – недостатнього матеріального забезпечення більшості загальноосвітніх шкіл). Водночас, екранні види мистецтва, зокрема кіномистецтво, – найактуальніші мистецтва для сучасної дитини, і тому слід шукати можливості для його активного використання на уроках мистецтва.

Реалізація нових підходів до навчання і виховання молодших школярів потребує формування якісно нового освітнього середовища. Учитель мистецтва здатний створювати комфортні умови навчання для кожної дитини, забезпечувати потреби в позитивному ставленні до неї людей, які її оточують, самоповазі й прагненні до самоактуалізації. Це передбачає зміни формату стосунків учителя з учнями й батьками, учнів між собою [55, с.82].

Реалізація нових підходів до навчання і виховання молодших школярів потребує формування якісно нового освітнього середовища. Учитель мистецтва здатний створювати комфортні умови навчання для кожної дитини, забезпечувати потреби в позитивному ставленні до неї людей, які її оточують, самоповазі й прагненні до самоактуалізації. Це передбачає зміни формату стосунків учителя з учнями й батьками, учнів між собою. За

допомогою мистецтва можна сприяти збереженню психічного здоров'я дитини, долати втому, запобігати стресам (функція релаксації). Також мистецтво допоможе адаптувати дитину у складному й суперечливому соціумі, гармонізувати її індивідуальні запити та потреби з ціннісними орієнтаціями суспільства (функція соціалізації).

Тією чи іншою мірою на дитину впливають усі педагогічні чинники: і зміст навчання, і міжособистісні стосунки, і середовище класу, і різноманітні форми навчальної та позаурочної діяльності – індивідуальної, групової, колективної. У Новій українській школі зростає обсяг групової, проєктної і дослідницької діяльності, що передбачає варіативність упорядкування освітнього простору. Рекомендовано використовувати мобільні робочі місця, які можна легко трансформувати для групової роботи [72, с.54].

Безперечно, значний вплив на естетичну свідомість дитини чинить повсякденне життя: характер облаштування оселі, побут, міжособистісні стосунки в родині, культурне життя міста чи села, де вона проживає. Однак саме школа створює своєрідну концентровану локальну зону сприяння розвитку естетичної культури учнів. Поняття «середовище» в науково-педагогічний обіг увів французький філософ В. Тен, який дослідив його значення для розвитку здібностей учнів. Це поняття надзвичайно багатогранне і багатопланове. Філософи трактують його як «довкілля», «простір» і виділяють у цьому явищі фізичний і соціальний аспекти. В умовах інформаційного суспільства це середовище швидко й інтенсивно оновлюється під впливом техногенних чинників, взаємодіючи з урбанізованим соціокультурним простором [55, с.124].

Освітнє середовище розглядаємо як сукупність взаємопов'язаних, взаємозбагачувальних і взаємодоповнювальних чинників, що справляють істотний вплив на характер навчально-виховного процесу і його результати. Це система впливів і умов формування особистості, а також можливостей для її розвитку, які містяться в соціально-педагогічному і просторово-предметному оточенні. Освітнє середовище включає навчальний,

розвивальний і виховний аспекти єдиної морально-духовної спільності, що виникає в міжсуб'єктній взаємодії і наповнює ціннісним змістом життєдіяльність учнів.

Педагоги-класики Я. Коменський, А. Макаренко, Я. Мамонтов, В. Сухомлинський, К. Ушинський, С. Шацький враховували у вихованні й розвитку учнів чинники середовища, що впливають на емоції учнів, підвищуючи мотивацію навчання. Ідея виховання через особливості середовища була реалізована в практиці німецьких інтегрованих шкіл (Е. Нигермаєр, Ю. Циммер), французької «паралельної школи» (Б. Бло, Л. Порше, П. Ферра), американських «шкіл без стін» (Р. Уолтер, С. Уотсон, Б. Хоскен), школи «екосистеми» (Дж. Гудленд) [55, с.129].

Нині накопичено значний теоретичний та емпіричний матеріал зі створення середовища, доведено його вплив на внутрішній стан учня, розроблено технології конструювання розвивального середовища, виявлено його роль у самореалізації особистості (Н. Боритко, Т. Менг, В. Слободчиков, В. Ясвін та ін.). Середовище емоційно впливає на перебіг освітнього процесу. Наповнити його ціннісним змістом найліпше здатне таке середовище, яке буде естетичним і за змістом, і за формою. Концептуальні ідеї естетизації середовища О. Рудницька обґрунтувала в монографії «Загальна мистецька освіта: теорія і практика» [78, с.24].:

– у просторі конкретного освітнього закладу (зокрема, через взаємозв'язок навчальної і позаурочної художньо-естетичної діяльності);
– у площині узгодженості шкільних мистецьких заходів і дозвіллєвих форм художньої діяльності учнів;
– у вимірі гармонізації різних соціальних естетико-виховних впливів – професійно-педагогічних, сімейно-родинних, соціокультурних.

Естетизація освітнього середовища – це комплекс організованих і спрямованих у певний спосіб художньо-педагогічних заходів (створення шкільних картинних галерей і музеїв, мистецьких світлиць, організація художніх студій, гуртків тощо), які змінюють якісні параметри навчально-

виховного процесу, всього освітянського простору закладу і ширше – життєдіяльності учнів у школі й поза її межами. Разом із сукупністю сучасних засобів навчання вони сприяють входженню учнів в енергетичне поле мистецьких цінностей, посилюючи їх ціннісно-емоційний резонанс і поліхудожній вплив. Ці заходи (мистецькі акції, дії) підвищують статус мистецтва у школі, перетворюючи його на провідного репрезентанта універсального естетичного маркера буття, який позитивно впливає на все навколишнє життя учнів; він пронизує всі інші дотичні до мистецької освіти сфери культури та активно взаємодіє з навколишнім соціокультурним середовищем, насамперед закладами культури (музеями, галереями, філармоніями, театрами, клубами тощо).

Створення системи цілеспрямованих естетико-педагогічних впливів на художній розвиток школяра на уроках мистецтва передбачає одночасну інтенсифікацію додаткових естетико-виховних чинників, що містяться в соціальному і просторово-предметному оточенні. Це дає змогу активізувати процес досягнення цілей загальної мистецької освіти – формування комплексу компетентностей і цінностей. Система позаурочної виховної роботи дає змогу активізувати діяльність учнів у царині синтетичних мистецтв – хореографічного, театрального, екранних, компоненти яких менше репрезентовані у змісті освіти, порівняно з музичним і образотворчим. Значні резерви щодо застосування різних форм взаємодії дитини з мистецтвом кіно, відео з’явилися в умовах сучасного медіапростору, де розгортається взаємодія педагогів, учнів і батьків на основі численних неформальних контактів і способів спілкування в соціальних мережах.

Естетичне середовище кожного закладу освіти має свої особливості, власну «мистецьку ауру», яка формується завдяки стійкій сукупності цінностей, що вбирають зокрема й регіонально-етнічні особливості, неповторні людські ресурси. Будь-яке освітнє середовище складається з низки компонентів, а саме: соціальний, просторово-предметний, інформаційний, психологічний, дидактичний, технологічний. Кожне

локальне середовище окремої школи є багатовимірним і характеризується за безліччю параметрів. Конкретизуємо основні компоненти середовища, найважливіші, на наш погляд, для мистецької освіти.

Просторово-предметне оточення включає дизайн шкільних приміщень (класи, кабінети, холи, зали, бібліотеки, інформаційні та рекреаційні центри тощо); речі, предмети, символи, обладнання, спеціальний одяг (форму). Велика увага нині приділяється ергономічності архітектури будинків і внутрішнього простору освітніх установ, дизайну інтер'єрів, освітленню, кольоровому забарвленню стін, естетиці зовнішнього вигляду педагогів і вихованців. Особлива роль належить естетичному оформленню дидактичного забезпечення навчання мистецтва – підручникам і навчальним посібникам. Сучасні підручники з мистецтва, де візуальний ряд є компонентом змісту навчання, а не засобом його ілюстрування, ще далекі від естетичної досконалості й високої поліграфічної якості, вони зазвичай потребують кращого дизайнерського вирішення, якіснішого паперу. Естетизація матеріальної царини середовища впливає на створення іміджу школи, який складається з єдності різних видів дизайну: архітектурно-ландшафтного, поліграфічного тощо [55, с.224].

Соціальне або духовно-соціальне оточення складається з контингенту учнів і контингенту вчителів (останні розрізняються за багатьма параметрами — стать, вік, професійна освіта, загальна культура, художня ерудиція тощо), культури спілкування. Міжособистісні взаємини здатні емоційно впливати на перебіг освітнього процесу, наповнити освітнє середовище ціннісним змістом завдяки неповторній атмосфері, що панує в тому чи іншому закладі. Адже процес естетичної ідентифікації школяра здійснюється у процесі безпосереднього спілкування не лише з мистецтвом на уроках, а й із конкретними людьми із соціального оточення – батьками, вчителями, друзями [55, с.228].

Сучасне розуміння феномену естетичного середовища охоплює сукупність обставин, що впливають на людину завдяки комфортному

психологічному клімату. Таке середовище не виникає само собою, воно народжується в синтезі всіх компонентів життєдіяльності дітей і відрізняється від звичайного середовища «градусом емоційної насиченості», інтенсивністю творчих імпульсів і стимулів, атмосферою радості пізнання цінностей мистецтва, задоволення від діалогічного спілкування, насолоди у процесі творчої самореалізації. Усе це позитивно впливає на духовне здоров'я молодшого школяра, його успішну адаптацію до умов шкільного навчання, до соціуму [55, с.229].

Для формування почуття відповідальності доцільно залучати учнів до організації середовища класу та його естетичного оформлення. Класна кімната має стати своєрідною навчальною домівкою для маленьких школярів. До значущих напрямів естетизації виховного середовища школи належать психолого-педагогічний, організаційний і методичний:

– психолого-педагогічний напрям передбачає встановлення партнерських відносин і взаєморозуміння педагога та учнів на засадах толерантності й краси людських стосунків;
– організаційний напрям спрямований на розширення і поглиблення естетичного суб'єктного досвіду школярів завдяки організації та підтримці їхньої різноманітної художньої діяльності відповідно до інтересів, потреб, нахилів, здібностей;
– методичний напрям включає проєктування та реалізацію вчителем умов і технологій забезпечення художньо-творчої самореалізації особистості, побудови ціннісно-смислового поля саморозвитку суб'єкта в освітньому й соціокультурному середовищі У сучасних умовах колективи деяких закладів освіти виконують місію педагогізації оточуючого культурного середовища (макросоціуму), координують програми взаємодії, об'єднують зусилля педагогів і батьків з діяльністю культурно-просвітницьких організацій (музеїв, театрів, осередків народної культури тощо), установлюючи з ними безпосередні контакти. Це дає змогу розширити можливості вибору учнями на дозвіллі різноманітних видів художньої

діяльності згідно з інтересами та потребами. Представлений підхід до естетизації освітнього середовища ґрунтується на ідеї функціонального зв’язку художньої культури суспільства і внутрішнього художнього світу особистості: «людина в культурі – культура в людині».

Висновки до першого розділу

Під час опанування мистецьких цінностей діти засвоюють певні знання і набувають різноманітних умінь, які є засобом художнього розвитку – тобто становлення особистості як суб’єкта художньої діяльності, що передбачає розвиненість сенсорної та емоційно-почуттєвої сфер, образно-асоціативного мислення, загальних і спеціальних здібностей і якостей.

Питання компетентнісного підходу розкривають у власних дослідженнях українські науковці В. Андрущенко, Л. Банашко, В. Захарченко, С. Калашнікова, В. Кремень, Б. Крищук, В. Луговий, С. Мартиненко, О. Севастьянова, А. Ставицький, Ю. Рашкевич, Ж. Таланова.

Компетенція (від. лат. competencia – коло питань, з якими людина добре обізнана, володіє знаннями і досвідом) – це інтегрований результат опанування змістом загальної середньої освіти, який виражається в готовності учня використовувати засвоєні знання, уміння, навички, а також способи діяльності у конкретних життєвих ситуаціях для розв'язання практичних і теоретичних задач.

Компетенція є інтегральним результатом взаємодії компонентів:

мотиваційного, що виражає глибоку зацікавленість у даному виді діяльності, наявність особистісних смислів розв'язувати конкретну задачу;

цільового, пов'язаного з умінням визначати особисті цілі, співвідносні з власними смислами; складанням особистих проєктів та планів; усвідомленим конструюванням конкретних дій, вчинків, які забезпечать досягнення бажаного результату діяльності;

орієнтаційного, що передбачає урахування зовнішніх умов діяльності (усвідомлення загальної основи діяльності; знання про коло реальних об'єктів; знання, уміння і навички, які стосуються цього кола) і внутрішніх (суб'єктний досвід, наявні знання, предметні і міжпредметні вміння, навички, способи діяльності, психологічні особливості тощо);

функціонального, що передбачає здатність використовувати знання, уміння, способи діяльності та інформаційну грамотність як базис для формування власних можливих варіантів дії, прийняття рішень, застосування нових форм взаємодії тощо;

контрольного, що передбачає наявність чітких вимірювачів процесу і результатів діяльності, закріплення правильних способів діяльності, удосконалення дій відповідно до визначеної і прийнятої цілі;

оцінного, пов'язаного із здатністю до самоаналізу; адекватного самооцінювання своєї позиції, конкретного знання, необхідності чи непотрібності його для своєї діяльності, а також методу його використання.

Для нашого дослідження особливе значення має сформована художньо-продуктивна компетенція учня початкових класів закладу загальної середньої освіти. Визначаємо, *що предметна мистецька компетентність - це* здатність до використання специфічного мистецького тезаурусу, який відображає систему знань про цілісність художньої культури та видову специфіку мистецтва в початковому курсі загальної шкільної мистецької освіти; вміння розуміти, інтерпретувати, емоційно оцінювати твори мистецтва та естетичні явища на основі власних світоглядних уявлень та ціннісних орієнтацій; до збагачення художньо-естетичного досвіду через опанування творчими вміннями та навичками.

Художньо-продуктивна компетенція учня початкових класів характеризується здатністю володіти системою знань про цілісність художньої культури та видову й жанрову специфіку мистецтва в обсязі, необхідному для здійснення професійної діяльності; володіти знаннями з мистецтва, змістом специфічного мистецького тезаурусу, художньо-образної

мови різних видів мистецтва; знати творчість найвідоміших вітчизняних та зарубіжних діячів культури і мистецтва; знати кращі зразки музичного, образотворчого, хореографічного, театрального, екранного світового та українського національного мистецтва; володіти знаннями з історії світового та вітчизняного мистецтва, українознавства, розуміти роль українського національного мистецтва у просторі загальнолюдських цінностей.

Художньо-продуктивна компетенція учня початкових класів визначається вміннями розуміти, інтерпретувати, емоційно оцінювати твори мистецтва, естетичні явища на основі засвоєних знань, власних світоглядних уявлень та ціннісних орієнтацій; використовувати художньо-образні засоби різних видів мистецтва: образотворчого (лінію, форму, об'єм, простір, композицію, колір), музичного (мелодію, ритм, гармонію, темп, лад, тембр, регістр), хореографічного, театрального, екранного (міміку, жести, костюми, декорації, музичний супровід) з метою втілення художнього образу; використовувати художні техніки, технології, матеріали, прийоми творення різних видів образотворчого мистецтва; імпровізування, хоровий, ансамблевий та сольний спів, пластичне інтонування, гру на елементарних музичних інструментах, рухи під музику, рольові ігри, етюди з метою набуття свободи вираження у творчій діяльності.

Художньо-продуктивна компетенція учня початкових класів свідчить про вміння висловлювати емоційно-естетичне ставлення до творів мистецтва; використовувати художньо-образну мову різних видів мистецтва, в усному мовленні з метою висловлювання власного емоційно-естетичного ставлення до творів мистецтва; володіння навичками ведення діалогу за змістом художнього твору. Вона виявляється через здатність особистості дитини до збагачення особистісного художньо-естетичного досвіду через опанування мистецькими знаннями, творчими вміннями та навичками з метою духовного самовдосконалення та саморозвитку особистості; відчувати відповідальність за збереження, примноження культурної спадщини та виховання поваги до національного мистецтва.

РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ТА МОДЕЛІ ФОРМУВАННЯ ХУДОЖНЬО-ПРОДУКТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ УЧНІВ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ НА УРОКАХ «МИСТЕЦТВА» У ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ

2.1. Педагогічна діагностика рівнів сформованості художньо-продуктивної компетенції дітей молодшого шкільного віку.

Початком нашої дослідно-експериментальної роботи став етап *констатувального дослідження*, яке ми проводили в 2021 навчальному році. Виходячи з *мети дослідження* – вивчити, теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність методики формування художньо-продуктивної компетенції дітей молодшого шкільного віку на уроках «Мистецтва» – ми визначили такі *завдання констатувального експерименту:*

- здійснити педагогічну діагностику та вивчити особливості методики формування художньо-продуктивної компетенції дітей молодшого шкільного віку на уроках «Мистецтва» з метою активізації дитячої творчості;
- визначити стан сформованості та рівні художньо-продуктивної компетенції дітей молодшого шкільного віку на уроках «Мистецтва» на етапі констатувального експерименту;
- вдосконалити і обґрунтувати організаційно-педагогічні умови та інноваційні форми, методи та прийоми формування художньо-продуктивної компетенції дітей молодшого шкільного віку на уроках «Мистецтва».

Експериментальною базою дослідження було обрано початкові класи Синевірського ОЗЗСО І-ІІІ ступенів Хустського району Закарпатської області. Було визначено експериментальні класи 2-а – 30 дітей, 3-а – 30 дітей; контрольні класи 2-б – 30 дітей, 3-б – 30 дітей. Методика педагогічної

діагностики на етапі *констатувального дослідження* не відрізнялася у різних типах класів.

Проведення дослідження за вказаними напрямками здійснювалося таким чином: вивчення і теоретичний аналіз психолого-педагогічної, методичної літератури, нормативних документів сучасної початкової освіти, аналіз публікацій та виступів з проблеми формування художньо-продуктивної компетенції дітей молодшого шкільного віку, спостереження уроків «Мистецтва» Нової української школи, творчої діяльності, зокрема конструювання, декоративно-прикладної діяльності, аплікації; анкетування вчителів; аналіз творчої діяльності дітей молодшого шкільного віку, рівня підготовленості до даної роботи вчителів початкових класів.

На початковому етапі *констатувального експерименту* ми поставили перед собою завдання – визначити обсяг компетентностей з програм навчання, виховання та розвитку учнів початкових класів стосовно образотворчої, музичної, творчої діяльності. Програмно-методичне забезпечення варто розглядати як необхідну педагогічну умову в здійсненні художньої освіти та естетичного виховання дітей молодшого шкільного віку. Як інструмент педагогічної дії, воно робить мистецьку освіту доступною для кожної дитини незалежно від ступеня її здібностей, збагачує творчу діяльність дітей, додає більшої сміливості та впевненості.

Метою навчання мистецтва у школі є всебічний художньо-естетичний розвиток особистості дитини, освоєння нею культурних цінностей у процесі пізнання мистецтва; плекання пошани до вітчизняної та зарубіжної мистецької спадщини; формування ключових, мистецьких предметних та міжпредметних компетентностей, необхідних для художньо-творчого самовираження в особистому та суспільному житті. Досягнення поставленої мети передбачає виконання таких завдань [83, с.24]:

- розвиток почуттєвої сфери учнів, набуття ними досвіду емоційноестетичних переживань;

- пробудження інтересу до пізнання творів різних видів мистецтва; виховання гордості за здобутки рідного мистецтва й поваги до творчості інших етносів та народів;

- формування умінь художнього сприймання, аналізу художньої мови та оцінювання творів мистецтва відповідно до вікових можливостей з використанням мистецької термінології;

- оволодіння способами художньо-творчої діяльності в різних видах мистецтва, комунікації з іншими в художній творчості;

- формування елементарних умінь застосування цифрових технологій у мистецькій творчості і презентації здобутів;

- розвиток мистецьких здібностей, здатності самовираження й керування власними емоційними станами через мистецтво та різні види художньої творчості;

- формування здатності встановлювати асоціації між видами мистецтва; між мистецтвом і явищами довкілля;

- досягнення усвідомлення значення мистецтва в житті людини;

- виховання культури глядача-слухача;

- формування здатності об’єктивно оцінювати творчі здобутки свої та інших.

Реалізація поставленої мети і завдань здійснюється за змістовими лініями: «художньо-творча діяльність», «сприймання та інтерпретація мистецтва», «комунікація через мистецтво», які окреслюють одну з моделей досягнення загальних цілей освітньої галузі та розкривають основну місію загальної мистецької освіти.

Змістова лінія «Художньо-творча діяльність» націлює на розвиток креативності та мистецьких здібностей учнів через практичне освоєння основ художньої мови різних видів мистецтва та способів художньо-творчого самовираження. Ця змістова лінія реалізується через формування в учнів умінь застосовувати різні виразні засоби творення художніх образів, імпровізування та естетичного перетворення довкілля.

Змістова лінія «Сприймання та інтерпретація мистецтва» спрямована на пізнання цінностей, що відображають твори мистецтва. Її реалізація передбачає розвиток емоційної сфери учнів, збагачення естетичного досвіду, формування в них умінь сприймати, аналізувати, інтерпретувати, оцінювати мистецтво, виявляючи до нього емоційно-ціннісне ставлення.

Реалізація змістової лінії «Комунікація через мистецтво» націлена на соціалізацію учнів через мистецтво, усвідомлення ними свого «Я» (своїх мистецьких досягнень і можливостей). Змістова лінія передбачає формування в учнів умінь презентувати себе і свої досягнення, критично їх оцінювати, взаємодіяти зіншими через мистецтво у середовищі,зокрема у різних культурномистецьких заходах, обговореннях тощо, а також формування уявлень про можливість і способи регулювати свій емоційний стан завдяки мистецтву. Опанування учнями мистецтва у початковій школі ґрунтується на засадах компетентнісного, особистісно зорієнтованого, діяльнісного, ігрового та інтегративного підходів.

Наведемо порівняльний аналіз програм навчання мистецької освітньої галузі О. Савченко та Р. Шияна [83, 84, 85].

Таблиця 2.1.

Аналіз програми О.Савченко	**Аналіз програми Р.Шияна**
Змістова лінія «Художньо-творча діяльність»	
1 клас. Використання різних ліній, плям, форм, кольорів і їх відтінків для створення візуальних образів. Організація робочого місця. Створення зображень графічними матеріалами, фарбами. Елементарне компонування елементів композиції (площинної, об’ємної). Вирізування, конструювання з паперу. Робота з природними матеріалами. Елементарна стилізація форм оздоблювальних елементів різних видів декоративноприкладного мистецтва (народна іграшка, розпис, витинанка, писанка тощо). Ліплення з пластичних матеріалів. Дотримання охайності та правил техніки безпеки. Дослідження довкілля, виявлення цікавих, незвичайних об’єктів	Експериментує, використовуючи відомі техніки художньо- творчої діяльності, звуками, ритмами, рухами, лініями, кольорами, формами, матеріалами тощо для створення художніх образів. Спостерігає за навколишнім світом, фіксує за допомогою вчителя цікаві явища як ідеї для творчості; допомагає прикрасити місце, де навчається, живе Визначає серед творів і видів художньо-творчої діяльності ті, що подобаються; ділиться емоціями від сприйняття мистецьких творів; творить для власного задоволення. Дослідження довкілля, виявлення цікавих, незвичайних об’єктів для створення художніх образів. Вирізування, конструювання з паперу та інших

для створення художніх образів. Прикрашання місця, де навчається, живе. Використання образотворчої діяльності для задоволення та поліпшення емоційного стану. Презентація та характеристика власних творчих досягнень. Колективне виконання творчого задуму (оформлення класної кімнати,створення колективних художніх композицій тощо). Проведення шкільних мистецьких заходів (концертів, виставок, інсценізацій тощо). Ознайомлення і упровадження правил творчої співпраці, взаємодії, комунікації.	підручних матеріалів. Робота з природними матеріалами. Елементарна стилізація форм оздоблювальних елементів різних видів декоративноприкладного мистецтва (народна іграшка, розпис, витинанка, писанка тощо). Ліплення з пластичних матеріалів різними (простими) прийомами і способами. Прикрашання місця, де навчається, живе.
2 клас. Вирізування, конструювання з паперу. Робота з природними матеріалами. Елементарна стилізація форм оздоблювальних елементів. різних видів декоративноприкладного мистецтва (народна іграшка,розпис, витинанка, писанка тощо). Прикрашання місця, де навчається, живе. Організація робочого місця. Дотримання охайності та правил техніки безпеки. Інсценізація (виконання нескладних ролей), етюди наслідування. Відтворення елементарних танцювальних елементів. Імпровізації засобами пантоміми (міміка, жести). Використання видів мистецької діяльності для задоволення та поліпшення емоційного стану. Презентація та характеристика власних творчих досягнень. Колективне виконання творчого задуму (оформлення класної кімнати, створення колективних художніх композицій, флеш-моби).	Експериментує, використовуючи відомі техніки художньо- творчої діяльності, звуками, ритмами, рухами, лініями, кольорами, формами, матеріалами тощо для створення художніх образів. Спостерігає за навколишнім світом, фіксує за допомогою вчителя цікаві явища як ідеї для творчості; допомагає прикрасити місце, де навчається, живе Визначає серед творів і видів художньо-творчої діяльності ті, що подобаються; ділиться емоціями від сприйняття мистецьких творів; творить для власного задоволення. Дослідження довкілля, виявлення цікавих, незвичайних об'єктів для створення художніх образів. Вирізування, конструювання з паперу та інших підручних матеріалів. Робота з природними матеріалами. Елементарна стилізація форм оздоблювальних елементів різних видів декоративноприкладного мистецтва (народна іграшка, розпис, витинанка, писанка тощо). Прикрашання місця, де навчається, живе.
3 клас. Вирізування, конструювання з паперу та інших підручних матеріалів. Робота з природними матеріалами. Створення художнього образу засобами декоративної насиченості форми (фактурою, деталями, розписом). Прикрашання місця, де навчається, живе. Презентація власних творчих досягнень. Оцінювання власної творчості за поданими орієнтирами. Оцінювання творчих здобутків однолітків за спільно визначеними орієнтирами. Виховні ситуації на основі творів мистецтва (обговорення сюжетів, характерів, вчинків, дій	Експериментує, використовуючи відомі техніки художньо-творчої діяльності, зі звуками, ритмами, рухами, лініями, кольорами, формами, матеріалами тощо, поєднуючи елементи для втілення ідеї в художньому образі. Спостерігає за навколишнім світом, фіксує в різний спосіб цікаві явища; використовує їх у творчій діяльності; пропонує ідеї оздоблення місця, де навчається, живе; реалізує їх самостійно або за допомогою інших осіб. Дослідження довкілля, виявлення цікавих, незвичайних об'єктів для створення художніх образів. Вирізування,

персонажів, створюваних мистецькими засобами). Колективне виконання творчого задуму. Оцінювання і самооцінювання у колективній творчості. Проведення шкільних мистецьких заходів. Дотримання правил творчої співпраці, взаємодії, комунікації.	конструювання з паперу та інших підручних матеріалів. Робота з природними матеріалами. Елементарна стилізація форм оздоблювальних елементів різних видів декоративно-прикладного мистецтва (народна іграшка, розпис, витинанка, писанка тощо Прикрашання місця, де учень/ учениця навчається, живе. Організація робочого місця. Дотримання охайності та правил техніки безпеки.
4 клас. Елементарне оформлення сценічного простору дляінсценізацій, театралізацій (створення бутафорії, деталей реквізиту. Елементи гриму. Виразність костюма). Експериментування зі звуками (тембрами, регістрами), ритмами, рухами, лініями, кольорами,формами, матеріалами тощо. Презентація власних творчих досягнень. Оцінювання власної творчості за поданимиорієнтирами. Відстоювання права на самовираження. Оцінювання творчих здобутків однолітків. Колективне виконання творчого задуму. Оцінювання і самооцінювання у колективній творчості.	Експериментує, використовуючи відомі техніки художньо-творчої діяльності, зі звуками, ритмами, рухами, лініями, кольорами, формами, матеріалами тощо, поєднуючи елементи для втілення ідеї в художньому образі. Спостерігає за навколишнім світом, фіксує в різний спосіб цікаві явища; використовує їх у творчій діяльності; пропонує ідеї оздоблення місця, де навчається, живе; реалізує їх самостійно або за допомогою інших осіб. Дослідження довкілля, виявлення цікавих, незвичайних об’єктів для створення художніх образів. Вирізування, конструювання з паперу та інших підручних матеріалів. Робота з природними матеріалами. Елементарна стилізація форм оздоблювальних елементів різних видів декоративно-прикладного мистецтва (народна іграшка, розпис, витинанка, писанка тощо). Прикрашання місця, де учень/ учениця навчається, живе. Організація робочого місця. Дотримання охайності та правил техніки безпеки.
Змістова лінія «Сприймання та інтерпретація мистецтва»	
1 клас. Сприймання творів різних видів мистецтва. Обговорення вражень, емоцій, які вони викликали. Добір із запропонованих словхарактеристик, що суголосні з особистими емоціями та враженнями. Визначення засобів виразності твору мистецтва. Порівняння природних форм, образів довкілля з їх художнім (декоративним) трактуванням. Знайомство з деякими видами театрута кіномистецтва. Використання творів різних видівмистецтва для задоволення	Сприймає твори різних видів мистецтва і проявляє емоційно- ціннісне ставлення до них у різний спосіб (словами, рухами, мімікою, лініями, кольорами тощо). Розрізняє види мистецтва (музичне, образотворче, театральне, хореографічне тощо) і розпізнає притаманні їм засоби виразності. Визначає серед творів і видів художньо-творчої діяльності ті, що подобаються; ділиться емоціями від сприйняття мистецьких творів; творить для власного задоволення.
2 клас. Сприймання творів різних видів мистецтва. Обговорення вражень, емоцій, які вони викликали. Добір із запропонованих словхарактеристик, що	Сприймає твори різних видів мистецтва і проявляє емоційно- ціннісне ставлення до них у різний спосіб (словами, рухами, мімікою, лініями, кольорами тощо).

співзвучні особистим емоціям та враженням. Визначення засобів виразності твору. Порівняння природних форм, образів довкілля з їх художнім (декоративним) трактуванням. Знайомство з деякими видами театру (ляльковий, музичний, драматичний), кіномистецтва (кінофільм, мультфільм (графічна, пластична, ляльковаанімація). Використання творів різних видів мистецтва для отримання задоволення та поліпшення емоційного стану.	Розрізняє види мистецтва (музичне, образотворче, театральне, хореографічне тощо) і розпізнає притаманні їм засоби виразності. Визначає серед творів і видів художньо-творчої діяльності ті, що подобаються; ділиться емоціями від сприйняття мистецьких творів; творить для власного задоволення. Сприймання синтетичних образів. Зіставлення виразних засобів різних видів мистецтва. Зіставлення художніх образів, подібних за сюжетом та втілених у різних видах мистецтва.
3 клас. Сприймання творів різних видів мистецтва. Виразні засоби (елементи мови) різних видів мистецтва (музичне, образотворче, театр, хореографія, кіно тощо). Участь в обговоренні мистецького твору з використанням знайомих мистецьких термінів. Використання декору для створення образу. Ознайомлення з елементарними поняттями з кольорознавства та композиції. Мистецька пропедевтика. Знайомство з різновидами музичного (вокальна,інструментальна), образотворчого (живопис, графіка, скульптура);театрального (драматичний, ляльковий, музичний) мистецтва, хореографії (народна, класична, сучасна), кіно (кінофільм, мультфільм); жанрами музичного мистецтва (пісня, танець, опера, балет); жанрами образотворчого мистецтва (портрет, пейзаж (краєвид), натюрморт, анімалістичний тощо); видами орнаментів (рослинний, геометричний тощо та за призначенням (стрічковий, розетка); видами анімації (мальована, лялькова, пластилінова, комп'ютерна), танцями (гопак, козачок, вальс, полька тощо). Самопізнання через сприймання творів мистецтва. Вербальний опис вражень, емоцій, викликаних творами. Використання у сприйманні творів різних видів мистецтва для задоволення та поліпшення власного емоційного стану. Самовираження у художньо-творчій діяльності. Розуміння значення мистецтва у житті людини.	Сприймає твори різних видів мистецтва і проявляє емоційно-ціннісне ставлення до них у різний спосіб; зосереджує увагу на деталях; пояснює, що подобається у творі, а що ні, визначає відомі засоби художньої виразності. Вирізняє елементи художньої мови, характерні для різних видів мистецтва (музичне, образотворче, театральне, хореографічне тощо). Розпізнає власні емоції від сприйняття мистецьких творів, обирає твори і види художньо-творчої діяльності відповідно до свого настрою; пояснює, від чого одержує насолоду у власній творчості. Сприймання творів різних видів мистецтва. Вербальна характеристика змісту (крім творів інструментальної музики), вражень, емоцій, які вони викликали, виявлення особистісного ставлення до них (відповідно до віку). Характеристика ролі засобів виразності у створенні художнього образу. Порівняння можливостей втілення аналогічних образів у різних видах мистецтва; порівняння природних форм, образів довкілля з їх художнім (декоративним) трактуванням. Ознайомлення з різновидами образотворчого (живопис, графіка, скульптура), музичного (вокальна, інструментальна), театрального (драматичний, ляльковий, музичний) мистецтва, хореографії (народна, класична, сучасна) та кіно (кінофільм, мультфільм). Ознайомлення з деякими жанрами музичного (пісня, танець, опера, балет тощо) та образотворчого мистецтва (портрет, пейзаж (краєвид), натюрморт, анімалістичний тощо); видами орнаментів за змістом (рослинний, геометричний тощо) та застосуванням (стрічковий, розетка),

	видами анімації (мальована, лялькова, пластилінова, комп'ютерна) та деякими танцями – народними і сучасними. Використання творів різних видів мистецтва для отримання задоволення та поліпшення емоційного стану.
4 клас. Сприймання творів різних видів мистецтва. Опанування виразними засобами (елементами) різних видів мистецтва (музичне, образотворче, театр, хореографія, кіно тощо). Вербальна характеристика змісту творів, які мають зображальну або літературну (сюжетну)програму, яскраво виражену жанрову основу (знайомі танці, пісня – колискова, коломийка інші). Зіставлення і характеристика виразних засобів різних видів мистецтва (музичне, образотворче, театр, хореографія, кіно тощо). Мистецько-понятійна пропедевтика. Мистецька обізнаність. Різновиди музичного (вокальна, інструментальна, вокальноінструментальна, хорова, симфонічна музика), образотворчого (живопис, графіка, скульптура). Поняття про мистецтво архітектури. Сценічні мистецтва: театр (драматичний, ляльковий, зокрема, види ляльок, музичний); хореографія (народна, класична, сучасна, зокрема деякі народно-сценічні та побутові танці - гопак, козачок, вальс, полька мазурка, полонез тощо). Цирк. Екранні мистецтва (кінофільм, мультфільм, зокрема різновиди анімації – (мальована, лялькова, пластилінова, комп'ютерна). Жанри образотворчого мистецтва (портрет, пейзаж (краєвид), натюрморт, анімалістичний тощо); Види орнаментів за змістом (рослинний, геометричнийтощо) та застосуванням (стрічковий, розетка). Мистецькі професії відповідно до видів мистецтва. Самопізнання через сприймання творів мистецтва.Вербальний опис вражень, емоцій, викликаних творами. Самокорекція емоційних станів засобамимистецтва. Використання творів різних видів мистецтва длязадоволення та поліпшення власного емоційного стану.	Сприймає твори різних видів мистецтва і проявляє емоційно-ціннісне ставлення до них у різний спосіб; зосереджує увагу на деталях; пояснює, що подобається у творі, а що ні, визначає відомі засоби художньої виразності. Вирізняє елементи художньої мови, характерні для різних видів мистецтва (музичне, образотворче, театральне, хореографічне тощо). Розпізнає власні емоції від сприйняття мистецьких творів, обирає твори і види художньо-творчої діяльності відповідно до свого настрою; пояснює, від чого одержує насолоду у власній творчості. Сприймання творів різних видів мистецтва. Вербальна характеристика змісту (крім творів інструментальної музики), вражень, емоцій, які вони викликали, виявлення особистісного ставлення до них (відповідно до віку). Характеристика ролі засобів виразності у створенні художнього образу. Порівняння можливостей втілення аналогічних образів у різних видах мистецтва; порівняння природних форм, образів довкілля з їх художнім (декоративним) трактуванням. Ознайомлення з різновидами образотворчого (живопис, графіка, скульптура), музичного (вокальна, інструментальна), театрального (драматичний, ляльковий, музичний) мистецтва, хореографії (народна, класична, сучасна) та кіно (кінофільм, мультфільм). Ознайомлення з деякими жанрами музичного (пісня, танець, опера, балет тощо) та образотворчого мистецтва (портрет, пейзаж (краєвид), натюрморт, анімалістичний тощо); видами орнаментів за змістом (рослинний, геометричний тощо) та застосуванням (стрічковий, розетка), видами анімації (мальована, лялькова, пластилінова, комп'ютерна) та деякими танцями – народними і сучасними. Використання творів різних видів мистецтва для отримання задоволення та поліпшення емоційного стану.

Змістова лінія «Комунікація через мистецтво»	
1 клас. Презентація та характеристика власних творчих досягнень. Колективне виконання творчого задуму (оформлення класної кімнати,створення колективних художніх композицій тощо). Проведення шкільних мистецьких заходів (концертів, виставок, інсценізацій тощо). Ознайомлення і упровадження правил творчої співпраці, взаємодії, комунікації.	Оцінює власну творчість за визначеними орієнтирами; пояснює, наскільки вдалося втілити свій задум. Презентує створені художні образи у зрозумілий спосіб, пояснюючи створене. Бере участь у колективній творчій діяльності, дотримується правил творчої співпраці; ділиться з іншими особами враженнями від сприйняття мистецтва та творчої діяльності.
2 клас. Виховні ситуації: обговорення (здопомогою вчителя) інформації – сюжетів, характерів персонажів тощо, отриманої з творів мистецтва. Презентація та характеристика власних творчих досягнень. Колективне виконання творчогозадуму (оформлення класної кімнати, створення колективниххудожніх композицій, флеш-моби тощо); Проведення шкільних мистецьких заходів (концертів, виставок, інсценізацій тощо) Ознайомлення і упровадження правил творчої співпраці, взаємодії, комунікації.	Оцінює власну творчість за визначеними орієнтирами; пояснює, наскільки вдалося втілити свій задум. Презентує створені художні образи у зрозумілий спосіб, пояснюючи створене. Бере участь у колективній творчій діяльності, дотримується правил творчої співпраці; ділиться з іншими особами враженнями від сприйняття мистецтва та творчої діяльності.
3 клас. Презентація власних творчих досягнень. Оцінювання власної творчості за поданими орієнтирами. Оцінювання творчих здобутків однолітків за спільно визначеними орієнтирами. Виховні ситуації на основі творів мистецтва (обговорення сюжетів, характерів, вчинків, дій персонажів, створюваних мистецькими засобами). Колективне виконання творчого задуму. Оцінювання і самооцінювання у колективній творчості. Проведення шкільних мистецьких заходів. Дотримання правил творчої співпраці, взаємодії, комунікації.	Оцінює власну творчість за визначеними орієнтирами; визначає за допомогою вчителя необхідні для самовдосконалення дії; відстоює своє право на самовираження. Презентує створені художні образи, пояснює свій задум, відстоює думку. Бере участь у колективних творчих проектах, виконує різні дії / ролі у творчому процесі; обговорює з іншими враження від сприймання мистецтва та творчої діяльності, поважаючи вибір інших осіб. Виховні ситуації на основі творів мистецтва. Презентація та характеристика власних творчих досягнень. Колективне виконання творчого задуму. Проведення шкільних мистецьких заходів. Правила творчої співпраці, взаємодії, комунікації.
4 клас. Виховні ситуації на основі творів мистецтва (обговорення сюжетів, характерів, вчинків, дій персонажів, створюваних мистецькими засобами). Порівняння сюжетів, вчинків тощо персонажів творів з життєвими ситуаціями. Оцінювання творчих здобутків однолітків. Колективне виконання творчого задуму. Оцінювання і самооцінювання у колективній творчості. Участь у шкільних	Оцінює власну творчість за визначеними орієнтирами; визначає за допомогою вчителя необхідні для самовдосконалення дії; відстоює своє право на самовираження. Презентує створені художні образи, пояснює свій задум, відстоює думку. Бере участь у колективних творчих проектах, виконує різні дії / ролі у творчому процесі; обговорює з іншими враження від сприймання мистецтва та творчої

мистецьких заходах. Участь в оформлення художніми засобами немистецьких заходів (олімпіад, тематичнихранків, спортивних змагань тощо). Дотримання правил творчої співпраці, взаємодії,комунікації. Партнерство на сцені (у виконавській музичній або театральній творчості).	діяльності, поважаючи вибір інших осіб. Виховні ситуації на основі творів мистецтва. Презентація та характеристика власних творчих досягнень. Колективне виконання творчого задуму. Проведення шкільних мистецьких заходів. Правила творчої співпраці, взаємодії, комунікації.

Отже, можемо зробити висновок, що програмно-методичне забезпечення сучасної початкової шкільної освіти ставить високі вимоги до рівня оволодіння творчими навичками учнів. На сьогодні розроблено достатню кількість навчально-методичних матеріалів, методичних посібників, збірок конспектів уроків та таблиць, альбомів для учнів початкових класів. За нашим переконанням, до програмно-методичного забезпечення необхідно віднести не лише наявність достатньої кількості та якості відповідних сучасним вимогам програм, підручників, посібників і методичних рекомендацій, але й високий рівень методичної підготовки та педагогічної майстерності фахівців, які формують художньо-продуктивну компетенцію дітей молодшого шкільного віку.

Для отримання об'єктивних даних дослідницько-експериментальна робота проводилась у початкових класах Синевірського ОЗЗСО І-ІІІ ступенів Хустського району Закарпатської області. Було визначено експериментальні класи 2-а – 30 дітей, 3-а – 30 дітей; контрольні класи 2-б – 30 дітей, 3-б – 30 дітей. Методика педагогічної діагностики на етапі *констатувального дослідження* не відрізнялася у різних типах класів.

Проводячи *констатувальний експеримент*, у процесі здійснення комплексного дослідження ми спостерігали та аналізували зміст і методику проведення уроків «Мистецтва» у початкових класах та запропонували вчителям дати відповіді на запитання анкети стосовно якості проведення ними цих уроків «Мистецтва» (Див. додаток В).

Таке опитування проводили в 2021 році, в ньому брали участь 8 вчителів. Опрацювавши результати проведеного дослідження, ми одержали дані, які подано в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Якість проведення уроків «Мистецтва»
у початкових класах (відповіді у %)

№ завдання	Варіанти відповідей вчителів		
	Так	Ні	Частково
1	37,5	–	62,5
2	25	–	75
3	50	–	50
4	50	–	50
5	62,5	–	37,5
6	12,5	12,5	75

Дані таблиці 2.2. дозволяють зробити висновок, що більшість вихователів мають труднощі у подачі матеріалу з використанням активних емоційно насичених методів навчання художньо-творчої діяльності, формування практичних навичок роботи з різними музичними засобами та художніми матеріалами, новаторськими творчими техніками, недостатнім є рівень підготовки до цих занять. Незначна кількість вчителів використовує на своїх уроках «Мистецтва» різноманітні художньо-педагогічні інновації. Ці чинники збіднюють процес формування художньо-продуктивної компетенції учнів початкових класів, їхньої креативності, а також знижують інтерес дітей до мистецько-творчої діяльності.

На наступному етапі *констатувального експерименту* ми аналізували рівень сформованості художньо-продуктивної компетенції, творчих навичок роботи у визначених класах та продукти творчої діяльності учнів початкової школи. Спостереження дозволили відзначити:

– діти добре засвоїли правила користування музичними засобами та художніми матеріалами та приладдям, проте не завжди їх дотримуються на уроках;
– впевнено оволодівають основами музичного та образотворчого мистецтва і творчої діяльності;

- називають відтінки кольорів спектра, розрізняють його розподіл на теплу і холодну частини, проте лише 40% учнів, задіяних у експерименті свідомо класифікують кольори за тепло-холодністю;
- впевнено називають та добирають у творчих роботах етапи їх виконання, підбирають кольори, звуки, мелодії, тони;
- використовують основні елементи і засоби композиції музичних, драматичних творів, малюнків, аплікацій, проєктів;
- намагаються на початковому рівні виражати своє емоційно-естетичне ставлення до зображуваних об'єктів у кольорі, тоні, об'ємі.

Аналіз отриманих творчих робіт учнів початкових класів дозволяє зробити висновок про те, що дітям властива сміливість та розкутість при використанні емоційних зображально-виражальних засобів у своїх роботах. У дитячих роботах відзеркалюються не лише уявлення про будову оточуючого світу, а й особливості психологічного темпераменту і характеру.

Підсумком *констатувального етапу* нашої дослідницько-експериментальної роботи було виявлення *критеріїв та рівнів художньо-продуктивної компетенції учнів початкових класів*.

Художньо-продуктивна компетенція дітей молодшого шкільного віку у межах дослідження тлумачиться як інтегроване утворення особистості, спрямоване на ефективне розв'язання художньо-творчих завдань за допомогою сформованої системи художніх знань, умінь, мотивів і ціннісних ставлень, а також якостей та здібностей дитини, необхідних для ефективного виконання всіх видів мистецької діяльності в умовах навчання, виховання і розвитку дітей молодшого шкільного віку. Ґрунтуючись на загальнопедагогічних підходах учених найбільш оптимальним вважаємо виокремлення наступних основних компонентів художньо-продуктивної компетенції : мотиваційного, знаннєвого, оцінного, творчого, рефлексивного.

Мотиваційний компонент – це внутрішня мотивація та емоційно-ціннісне ставлення дітей молодшого шкільного віку до мистецько-художньої діяльності. Українські вчені рушійною спонукою діяльності визначають

мотив. Знання мотивів мистецької діяльності дітей молодшого шкільного віку є важливим компонентом формування культури художньо-педагогічної діяльності вчителя.

Знаннєвий компонент художньо-продуктивної компетенції – це мимовільне усвідомлення цінності і потреби засвоєння мистецьких знань і уявлень дітьми молодшого шкільного віку відповідно до вимог мистецької освітньої галузі Державного стандарту початкової освіти, принципи та закономірності процесу мистецької освіти.

Оцінний компонент – це цінності у вигляді ідей, норм гуманістичних особистісно зорієнтованих взаємовідносин на засадах творчої взаємодії дитини і вихователя, цінування та повага до соціальної різноманітності та мультикультурності; надання рівних можливостей дітям різних національностей, толерантне ставлення до культурно-мистецької спадщини та індивідуальних особливостей. Послуговуючись дослідженнями сучасних вчених, доходимо висновку, що світоглядні цінності особистості, світоглядні переконання – це властиві людській свідомості якості внутрішнього регулятора поведінки у царині морально-етичного та естетичного ставлення до природи, суспільства, мистецтва і до самої себе [14; 31; 39].

Творчий компонент художньо-продуктивної компетенції передбачає сформованість широкого кола умінь. Уміння художньо-мистецької діяльності дитини, які полягають у застосуванні знань на практиці. Вони поділяються на організаційні, проективні, конструктивні, комунікативні, аналітичні, рефлексивні, художньо-творчі. Практична діяльність є індикатором художньо-продуктивної компетенції учня початкових класів.

Рефлексивний компонент художньо-продуктивної компетенції містить якості та здібності, пов'язані із ставленням до творчої конструктивної діяльності, активністю у взаємодії та комунікативністю, а також особистісна, соціальна, професійна творчість і відкритість до новаторства, без яких неможливе успішне формування художньо-продуктивної компетенції учня початкових класів.

На основі аналізу педагогічних джерел, було виокремлено критерії і показники художньо-продуктивної компетенції (табл. 2.2).

Таблиця 2.3

Аналіз художньо-продуктивної компетенції дітей молодшого шкільного віку

Компоненти	**Критерії**	**Показники**	**Ознаки виявлення**
Мотиваційний	***Мотиваційний***	**Мотивація**	Здатність та спонукання себе та оточення до ефективної реалізації завдань художньо-мистецької діяльності, яка включає систему мотивів, цінностей, бажань, зацікавленість у творчій роботі, позитивне ставлення до навчання «Мистецтва».
Знаннєвий	***Знаннєвий***	**Мистецькі знання**	Сформованість системи пізнавальних розумових конструктів, що забезпечують адекватне сприймання, відображення, осмислення інформації щодо сутності мистецької освіти в ЗЗСО; пізнання і конструювання процесу навчання мистецтва, що виявляється у наявності аналітико-синтетичних, прогностичних, конструктивно-проєктувальних вмінь.
Оцінний	***Оцінний***	**Естетична оцінка**	Здатність розуміти, інтерпретувати, емоційно оцінювати твори мистецтва та естетичні явища на основі засвоєних знань, власних світоглядних уявлень та ціннісних орієнтацій під час навчання «Мистецтва».
Творчий	***Творчий***	**Творчий**	Творчо-перетворювальне ставлення до мистецько-творчої діяльності, свідомий вибір художньо-мистецьких технологій, вміння планувати та реалізовувати етапи та складові технологій, варіативність мислення у нестандартних творчих ситуаціях, здатність творчої діяльності.
Рефлексивний	***Рефлексивний***	**Рефлексивний**	Здатність до рефлексії, що спрямована на аналізування своєї діяльності під час навчання «Мистецтва» та оцінювання її результату; наявність рефлексивної позиції та самоаналізу.

На основі аналізу наукових джерел у галузі теорії та методики мистецької початкової шкільної освіти у нашому дослідженні визначено рівні художньо-продуктивної компетенції : *початковий, репродуктивний, продуктивний, продуктивно-творчий.*

Початковий рівень характеризуємо безсистемністю і частковістю мистецьких знань, відсутністю здатності їхнього застосування у творчій діяльності в середовищі ЗЗСО. Творча діяльність і продукти художньої творчості характеризуються невиразністю, композиційною недосконалістю, несамостійністю творення.

Репродуктивний рівень визначаємо наявністю мистецьких знань, неусвідомленістю їхніх міждисциплінарних зв'язків, частковими можливостями поєднувати здобуті знання з творчою практикою. Творча діяльність і продукти художньої творчості характеризуються слабкою виразністю, композиційною недосконалістю, репродуктивністю творення.

Продуктивний рівень відображаємо рівнем підготовки, що характеризує наявність необхідного обсягу мистецьких знань, усвідомленістю їх інтегрованого характеру, вмінням використовувати знання для розв'язання типових та нестандартних творчих ситуацій у галузі мистецької освіти, варіативністю художньо-продуктивної компетенції. Творча діяльність і продукти художньої творчості характеризуються виразністю, композиційною досконалістю, самостійністю творення.

Продуктивно-творчий рівень окреслюємо сформованістю системи мистецьких знань, усвідомленням їхнього інтегрованого характеру та міждисциплінарних зв'язків, здатністю творчо використовувати знання і вміння для розв'язання нестандартних творчих ситуацій у галузі мистецької освіти в середовищі ЗЗСО, креативністю художньо-продуктивної компетенції, впровадженням інновацій. Творча діяльність і продукти художньої творчості характеризуються неординарністю, композиційною оригінальністю, особливістю творення.

Детальний опис рівнів та критеріальних ознак показників вияву художньо-продуктивної компетенції дітей молодшого шкільного віку представлено в таблиці 2.3.

Таблиця 2.3

Рівні вияву художньо-продуктивної компетенції дітей дошкільного віку

РІВНІ РОЗВИТКУ, КРИТЕРІЇ ТА ПОКАЗНИКИ			
Продуктивно-творчий рівень	**Продуктивний рівень**	**Репродуктивний рівень**	**Початковий рівень**
Худ-прод компетенція реалізується на креативному рівні	Худ-прод компетенція характеризується варіативністю	Худ-прод компетенція реалізується на рівні відтворення	Худ-прод компетенція реалізується на найнижчому рівні
МОТИВАЦІЙНИЙ КРИТЕРІЙ			
мотивація			
Стійка мотивація досягнення успіху у творчій діяльності, сформованість особистісних якостей, інтерес до явищ мистецької освіти, цінностями художньої культури.	Частково виражена мотивація та сформованість особистісних якостей, епізодичний інтерес до явищ мистецької освіти.	Недостатньо виражена мотивація, особистісні якості на шляху формування, знижений інтерес до явищ мистецької освіти.	Відсутність мотивації, несформованість особистісних якостей, незацікавленість цінностями художньої культури.
ЗНАННЄВИЙ КРИТЕРІЙ			
мистецькі знання			
Сформована система мистецьких знань і вмінь, розуміння їх інтегрованого характеру, здатність застосовувати здобуті знання в художньо-творчій діяльності в середовищі ЗЗСО.	Наявність необхідного обсягу мистецьких знань, епізодична усвідомленість їх інтегрованого характеру, можливості поєднувати знання з творчою практикою.	Наявність певного обсягу знань мистецького змісту, неусвідомленість їх інтегрованого характеру, часткові можливості поєднувати здобуті знання з творчою практикою.	Безсистемність і частковість знань мистецького змісту, відсутність здатності застосовувати здобуті знання в художній діяльності в середовищі ЗЗСО.
ОЦІННИЙ КРИТЕРІЙ			
естетична оцінка			
Висока здатність розуміти, інтерпретувати, емоційно оцінювати твори мистецтва та естетичні явища на основі засвоєних знань, власних світоглядних уявлень та ціннісних орієнтацій.	Здатність розуміти, інтерпретувати, емоційно оцінювати твори мистецтва та естетичні явища на основі засвоєних знань, власних світоглядних уявлень та ціннісних орієнтацій.	Епізодична здатність розуміти, інтерпретувати, емоційно оцінювати твори мистецтва та естетичні явища на основі засвоєних знань, світоглядних уявлень та ціннісних орієнтацій.	Нездатність розуміти, інтерпретувати, оцінювати твори мистецтва та естетичні явища на основі засвоєних знань, світоглядних уявлень та ціннісних орієнтацій.
ТВОРЧИЙ КРИТЕРІЙ			
творчий			
Здатність моделювати та організовувати	Сформованість умінь і навичок	Сформованість умінь і навичок	Часткова сформованість

процес навчання мистецької освітньої галузі ДСПО та Здатність ефективно діяти, розв'язуючи стандартні та проблемні творчі задачі навчання дітей мистецької освітньої галузі ДСПО.	організовувати процес навчання мистецької освітньої галузі ДСПО. Здатність ефективно діяти, розв'язуючи стандартні творчі задачі під час навчання дітей мистецької освітньої галузі ДСПО.	організовувати процес навчання мистецької освітньої галузі ДСПО. Здатність діяти за аналогією, розв'язуючи типові творчі задачі під час навчання дітей мистецької освітньої галузі ДСПО.	умінь і навичок організовувати процес навчання мистецької освітньої галузі ДСПО. Нездатність розв'язувати творчі задачі навчання дітей мистецької освітньої галузі ДСПО.
РЕФЛЕКСИВНИЙ КРИТЕРІЙ			
рефлексивний			
Здатність ефективно та адекватно здійснювати рефлексивні процеси, що сприяє творчому підходові до побудови навчально-виховного процесу ЗЗСО.	Здатність ситуативно здійснювати рефлексивні процеси, оцінювати результати творчих впливів та забезпечувати якість навчання, розвитку й виховання дітей у галузі мистецької освіти ЗЗСО.	Поодинокі вияви здатності оцінювати результати творчих впливів та забезпечувати якість навчання, розвитку й виховання дітей у галузі мистецької освіти ЗЗСО.	Нездатність оцінювати результати творчих впливів та забезпечувати якість навчання, розвитку й виховання дітей у галузі мистецької освіти ЗЗСО.

Використана нами методика психолого-педагогічної діагностики доволі проста для практичного застосування. Обробка результатів аналізу психолого-педагогічних спостережень, анкетування, усного опитування та творчих робіт дозволили виділити чотири рівні художньо-продуктивної компетенції (див. табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Рівні сформованості художньо-продуктивної компетенції дітей молодшого шкільного віку (констатувальний експеримент)

Тип класу	**К-сть дітей**	**Рівні художньо-продуктивної компетенції**							
		початковий		**репродуктивний**		**продуктивний**		**продуктивно-творчий**	
		к-ть	**%**	**к-ть**	**%**	**к-ть**	**%**	**к-ть**	**%**
екс.	60	12	21	18	31	20	34	10	14
контр.	60	18	31	22	37	15	24	5	8

Початковий рівень було зафіксовано у значної частини дітей молодшого шкільного віку (діти експериментальної класу – 21%, контрольного – 31%). Його характерною ознакою є те, що діти, віднесені до цього рівня, фактично, зовсім не проявляють інтересу до творчої діяльності. Художніми техніками користуються несміливо, не здатні створювати самостійні творчі роботи, а лише репродукують запропоноване вчителем. Їх байдужість призводить до того, що серед спонукань до творчої діяльності дітей переважають ті, які є наслідком реагування на певні зовнішні розпорядження вчителя, а не на внутрішні, породжені власним бажанням. Такі діти мають низький рівень знань з основ музичного та образотворчого мистецтва, не здатні втілювати їх у своїх роботах, не здатні до художньо-творчого мислення.

Репродуктивний рівень було зафіксовано у більшості дітей молодшого шкільного віку (діти експериментального класу – 31%, контрольного – 37%). Діти здатні розуміти (емоційно відчувати та усвідомлювати) більшу частину художньо-творчих завдань; демонструють здатність репродуктивно-наслідувальної діяльності; дитина може за допомогою вчителя (за зразком) відтворювати тематичний матеріал у практичній художній діяльності; художньо-образне, варіативне творче мислення розвинуто слабко.

Продуктивний рівень сформованості художньо-продуктивної компетенції дітей молодшого шкільного віку (діти експериментального класу – 34%, діти контрольного – 24%) характеризується тим, що учні цього рівня мають інтерес до художньо-творчої діяльності, володіють програмовими художніми матеріалами та техніками, здатні створювати самостійні художні та конструктивні роботи, мають сформовану варіативність та інтерпретативність мислення. Проте, діти зазнають деяких труднощів при застосуванні знань з основ музичної та образотворчої діяльності для складання складних творчих композицій. Подекуди потребують допомоги вчителя.

Для них характерні спонукання не тільки зовнішніх розпоряджень вчителя, але й частково внутрішніх, породжених власним бажанням. У цих дітей спостерігається схильність до креативності, не стереотипності, варіативності підходів і вирішення творчих завдань.

Продуктивно-творчий рівень сформованості художньо-продуктивної компетенції дітей молодшого шкільного віку (діти експериментального класу – 14%, контрольного – 8%) характеризується добрими знаннями програмових основ музичної та образотворчої грамоти та вмінням застосовувати їх на практиці, проявом здатності до творчого сприймання та осмислення конструктивних ідей. До того ж, діти виявляють не тільки здатність переосмислювати інтерпретувати творчі завдання, але й уміння виражати свої бачення в практичній художньо-творчій діяльності. При виконанні творчих завдань практично не потребують допомоги вчителя. Художні твори цих учнів вирізняються своєю самобутністю, оригінальністю, нестереотипністю творчого задуму. Діти володіють технічними прийомами музичного виконавства та роботи з різними художніми матеріалами і техніками відтворення. Результати оцінювання учнів експериментального та контрольного класів показано на рис. 2.1.

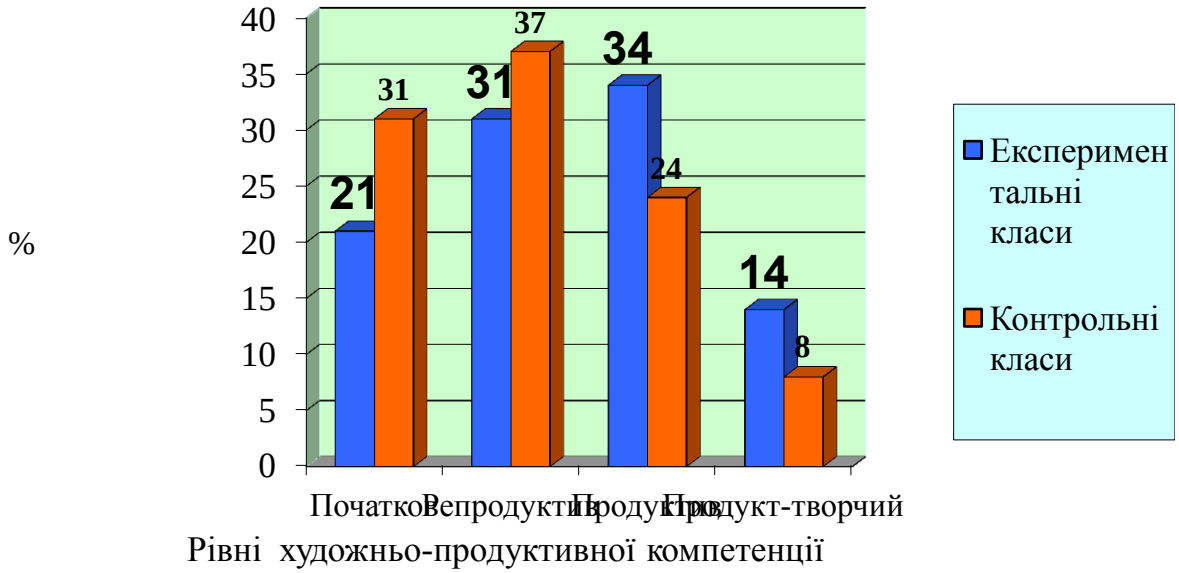

Рисунок 2.1. **Рівні сформованості художньо-продуктивної компетенції дітей молодшого шкільного віку**

Аналіз отриманих результатів за вищерозглянутими аспектами дозволив нам зробити висновки про стан проблеми формування художньо-продуктивної компетенції дітей молодшого шкільного віку на уроках «Мистецтва» :

- в освітньо-виховному процесі закладу загальної середньої освіти ще недостатньо активно використовуються ефективні методи, технології та прийоми роботи, завдання практичного характеру для формування знань, умінь і навичок художньо-творчої діяльності;

- у роботі педагогів звертають на себе увагу такі найбільш типові недоліки: недостатній теоретичний та практичний рівень підготовленості майбутніх вчителів в умовах педагогічного закладу вищої освіти до означеної проблеми;

- не розроблена система методів і прийомів, творчих художньо-продуктивних завдань, створення емоційної основи для цієї роботи;

- вчителі не використовують, або використовують в недостатній кількості різноманітні інноваційні методи та прийоми формування оригінальності, варіативності, не стереотипності художньо-творчого мислення, що призводить до зниження рівня продуктивності творчої роботи учнів початкових класів і формування художньо-продуктивної компетенції.

2.2. Методика формування художньо-продуктивної компетенції учнів на уроках «Мистецтва» у початкових класах

Програма формувального етапу експерименту впроваджувалась упродовж 2022 –2023 років згідно з окресленими етапами магістерської роботи. Її завдання полягали в реалізації мети наукового дослідження через перевірку висунутої гіпотези про те, що рівень сформованості художньо-продуктивної компетенції учнів початкових класів значно підвищиться за умови розроблення і впровадження організаційно-педагогічних умов та

авторської методики формування художньо-продуктивної компетенції учнів Нової української школи на уроках «Мистецтва» у початкових класах, сприятиме розв'язанню завдань художньо-естетичного виховання учнів початкових класів Нової української школи.

Мета формувального етапу педагогічного експерименту полягала в тому, щоб перевірити організаційно-педагогічні умови та модель методики формування художньо-продуктивної компетенції учнів Нової української школи на уроках «Мистецтва» у початкових класах. Формувальний етап педагогічного експерименту тривав під час виробничої практики, навесні та восени 2022 року. На базі Синевірського ОЗЗСО І-ІІІ ступенів Хустського району Закарпатської області. Було визначено експериментальні класи 2-а – 30 дітей, 3-а – 30 дітей; контрольні класи 2-б – 30 дітей, 3-б – 30 дітей. На базі експериментального закладу втілювалася розроблена модель методики формування художньо-продуктивної компетенції учнів Нової української школи на уроках «Мистецтва» у початкових класах.

Завдання формувального етапу експериментальної діяльності:

- за результатами констатувального етапу експерименту сформувати контрольні та експериментальні класи дітей молодшого шкільного віку;

- поетапно упровадити в педагогічний процес закладу загальної середньої освіти розроблену авторську модель методики формування художньо-продуктивної компетенції учнів початкових класів на уроках «Мистецтва»;

- реалізувати гіпотетично визначені педагогічні умови ефективного формування художньо-продуктивної компетенції учнів початкових класів на уроках «Мистецтва»;

- впровадити у ході дослідно-експериментальної роботи комплекс діагностичних авторських методик (анкетування, опитування, завдання) для визначення рівнів сформованості компонентів художньо-продуктивної компетенції учнів початкових класів;

- оптимізувати вплив інноваційного художньо-розвивального освітнього середовища закладу загальної середньої освіти на процес формування художньо-продуктивної компетенції учнів початкових класів на уроках «Мистецтва» Нової української школи.

Спроєктована модель методики формування художньо-продуктивної компетенції учнів початкових класів на уроках «Мистецтва» (рис. 1) складається з блоків: *цільового* (реалізує мету формування художньо-продуктивної компетенції учнів початкових класів на уроках «Мистецтва»); *теоретико-методологічного* (ґрунтується на сучасних наукових підходах, концептуальних положеннях та принципах формування художньо-продуктивної компетенції); *проєктувального* (формування розвивально-творчого середовища ЗЗСО як сукупності психолого-педагогічних та організаційно-методичних умов, методичне забезпечення, предметну специфіку методики формування художньо-продуктивної компетенції учнів початкових класів на уроках «Мистецтва»), *формувального* (форми, методи, засоби, інноваційні технології); *діагностично-результативного* (характеризує контролюючу функцію досліджуваного процесу, структурні компоненти, рівні та критерії художньо-продуктивної компетенції учнів).

Важливого значення у структурі авторської моделі набуло *розвивально-творче середовище закладу загальної середньої освіти*. Його охарактеризовано рядом умов: наявністю емоційно-сприятливого клімату та взаємостосунків співпраці і співтворчості між вчителем і учнями; створенням атмосфери, наповненої креативними мистецькими творчими ідеями; формуванням індивідуально-творчого стилю художньо-мистецької діяльності учнів початкових класів; запровадженням широкого спектру організаційних форм у поєднанні з інноваційними освітніми художньо-педагогічними технологіями і методами; підвищенням рівня професійної компетентності вчителя у галузі мистецької освіти; оновленням матеріально-технічної бази закладу загальної середньої освіти та навчально-методичного забезпечення уроків «Мистецтва».

Мета – формування художньо-продуктивної компетенції учнів початкових класів
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ БЛОК
Компоненти худож-продукт. компетенції знання, уявлення, почуття, інтереси, потреби, ціннісні орієнтації, творчі вміння
Дидактичні підходи інтегрований, системний, гуманістичний, особистісно орієнтований, аксіологічний, технологічний діяльнісний,
Дидактичні принципи інтегративності, гуманізму, культуровідповідності, природовідповідності, цілісності й неперервності, самореалізації в
Концептуальна основа теоретико-методологічні положення про сутність і роль мистецької освіти у формуванні особистості учня початкових класів
ПРОЄКТУВАЛЬНИЙ БЛОК
Організаційно-педагогічні умови навчально-мистецькі, соціально-емоційні, евристико-дидактичні, індивідуально-творчі
Розвивально-творче середовище ЗЗСО просторово-предметне середовище, емоційно-естетичне середовище
ФОРМУВАЛЬНИЙ БЛОК
ЗМІСТ творча діяльність, спів, слух музики, малювання, ліплення, аплікація, художня праця
ФОРМИ уроки комбіновані, інтегровані, індивідуальні, групові, самостійна творча діяльність
МЕТОДИ словесні, наочні, практичні, інформаційно-рецептивні, дослідницькі, репродуктивні
ТЕХНОЛОГІЇ інформаційно-комунікаційні, інтегративні, інтерактивні, діалогові, проєктні, художньо-творчі,
ЗАСОБИ : художні матеріали і приладдя, репродукції картин, ТЗН, ППЗ, твори мистецтва, мультимедіа, учнівські малюнки, вироби, арт-об'єкти
РЕЗУЛЬТАТИВНО-ДІАГНОСТИЧНИЙ БЛОК
Компоненти : знаннєвий, мотиваційний, оцінний, творчий, рефлексивний
Рівні: початковий, репродуктивний, продуктивний, продуктивно-творчий
Критерії: знаннєвий, мотиваційний, оцінний, творчий, рефлексивний
СФОРМОВАНА ХУДОЖНЬО-ПРОДУКТИВНА КОМПЕТЕНЦІЯ УЧНІВ

Охарактеризуємо головні *ланки авторської моделі* методики формування художньо-продуктивної компетенції учнів початкових класів.

Мета спроєктованої педагогічної системи – формування художньо-продуктивної компетенції учнів початкових класів у організаційно-педагогічних умовах розвивально-творчого середовища закладу загальної середньої освіти.

Для того, щоб опрацювати методику формування художньо-продуктивної компетенції, варто визначити *організаційно-педагогічні умови* формування художньо-продуктивної компетенції учнів початкових класів. Педагогом Л. Євдокимовою були сформульовані педагогічні умови, сприяючі розвитку художньо-продуктивної компетенції у дітей [21, с. 66]. Інтерпретуючи їх зміст, ми окреслили *авторські організаційно-педагогічні умови*, які характеризують *розвивально-творче середовище закладу загальної середньої освіти.*

1. *Навчально-мистецькі умови* включають ергономічні умови, створені відповідно до санітарно-гігієнічних норм організації розвиваючого простору та естетичні умови – колірне, формоутворююче, музичне, художнє оформлення, включене в єдиний інтер'єр навколишнього простору, що впливає на активізацію творчих процесів і здійснює естетичне виховання дітей. Організація розвиваючих мистецьких умов, пов’язана зі створенням такого предметно-просторового середовища, яке з одного боку було б максимально наближеним до домашнього, а з іншого боку зберігало би повчальні елементи, які використовувалися б як наочно-дидактичний матеріал і сприяли розвитку творчого мислення. Далі самі діти беруть участь у створенні естетичних елементів, включених в середовище: сезонне оформлення, ілюстрування матеріалу, що вивчається, виготовлення і оформлення інтер’єрних об'єктів.

Соціально-емоційні умови – створення творчої атмосфери в учнівському колективі через низку факторів. Естетичне відношення до діяльності – емоційність, гармонійність дій, активність, свобода. Естетичні

міжособистісні відносини – мажорний тон, демократичний, гуманістичний стиль спілкування вчителя з учнями і створення для них емоційно-психологічного комфорту. Соціально-емоційні умови полягають у вихованні дружного творчого дитячого колективу, за обов'язковою участю батьків. Дієвість даних умов забезпечується як внаслідок індивідуальної, так і колективної образотворчої діяльності. Соціально-емоційні умови формування емоційно-ціннісного ставлення учнів до мистецтва та мистецьких видів діяльності – це цілеспрямоване застосування заходів, спрямованих на розвиток емоційної сфери учнів, здатність педагога вміло, своєчасно і тактовно долати перешкоди, які стоять на шляху до пізнання краси. Створення умов для сприймання дитиною краси через емоції, переживання («чудесний дотик до глибини душі»). Апелювання до генетичного досвіду світосприйняття, що зумовлений первинністю зв'язку індивідуального розвитку з історією людства, врахування взаємозв'язку й залежності естетичного розвитку учня від морального та інтелектуального, налагодження безпосереднього процесу спілкування дитини з реальними об'єктами і явищами довкілля та їхніми мистецькими образами.

3. *Евристико-дидактичні умови*. Естетичний зміст освітньо-виховного процесу передбачає широке використання творчих методів і прийомів на заняттях і в інших видах діяльності учнів. Естетичний зміст результатів діяльності повинен спонукати учнів початкових класів до подальшої творчої діяльності. Творча спрямованість соціально-емоційних умов набувається в процесі організації евристико–дидактичних умов, що полягають у використанні творчих форм і методів роботи. Потрібно застосовувати цілий комплекс творчих методів: індивідуальний творчий приклад вчителя; бесіди на фантастичні теми (фантазування), дослідницьку діяльність, а також різноманітні ігрові прийоми, які можуть бути включені у всі види діяльності учня початкових класів.

4. *Індивідуально-творчі умови*. Естетичний зовнішній вигляд, стиль, відповідність мети і ситуації, гармонійність вчителя і учнів. Гармонія

естетичних, морально-етичних, культурних, інтелектуальних, професійних якостей педагога (індивідуальний стиль педагога), направлених на виявлення і розвиток творчих здібностей і покликання кожного учня. Створення індивідуально-творчих умов для розвитку художньо-продуктивної компетенції має свою специфіку. З одного боку – це педагог, що володіє гармонією естетичних, морально-етичних, професійних якостей особистості; з іншого боку – це учень, у якого вказані якості розвиваються в процесі виховання і навчання [55, с. 68].

Забезпечення умов для індивідуального самовираження кожного учня в мистецькій діяльності передбачає емоційне занурення в середовище, наповнене різноманітними матеріалами для творчості, які дитина вибирає за власним бажанням і які допомагають реалізувати задуми щодо створення художнього образу. Завдання дорослого — організувати вільний доступ до матеріалів, за допомогою яких дитина виражає свій внутрішній стан (щось сокровенне й особисте), формує власні уявлення про світ, та допомогти їй усвідомити і запам’ятати власні відчуття. Мистецьке або художньо-педагогічне спілкування — особлива, емоційно орієнтована форма спілкування на основі мистецької діяльності.

Таким чином, педагогічний, естетичний, психологічний аспекти включені у всі групи умов, вони тісно взаємопов'язані між собою, охоплюють всі сфери діяльності учня початкових класів і сприяють розвитку художньо-творчої компетенції, який є показником розвитку творчої особистості. З усього вище сказаного виходить, що для того, щоб сформувати у дитини художньо-продуктивну компетенцію потрібно врахувати [23, с.24] :

- психологічні можливості учнів початкових класів,

- створення такого естетико-педагогічного розвиваючого середовища, яке спонукало б дітей до творчості,

- важливо виявити в учнів початкових класів рівень розвитку знань, умінь і навичок в галузі мистецької діяльності для того, щоб надалі будувати

педагогічний процес з урахуванням «вмілости» дітей і визначити «зону найближчої дії».

Основними складовими ланками методики формування художньо-продуктивної компетенції учнів початкових класів на уроках «Мистецтва» у сучасних умовах закладу загальної середньої освіти ми визначили такі напрямки освітньо-виховної діяльності:

- формування програмових знань, умінь та уявлень учнів початкових класів з творчої діяльності;
- впровадження ігрових форм організації освітньо-виховного процесу у структурі уроків «Мистецтва»;
- формування практичних навичок роботи з дитячої творчості: узики, ммалювання, ліплення, конструювання, аплікації;
- використання сучасних технологій і нестандартних технік творчої діяльності.

Побудову нової системи навчально-творчих завдань ми розглядаємо як створення частини ладу початкової шкільної системи уроків «Мистецтва». Систему вивчення інтегрованого курсу «Мистецтва», як і всяку методичну систему, характеризують провідна ідея (мета), *дидактичні принципи та підходи*, які визначають відбір змісту, своєрідність методів навчання.

Методологічною основою вивчення проблеми формування художньо-продуктивної компетенції дітей молодшого шкільного віку на уроках «Мистецтва» визначено положення таких підходів: *гуманістичного* (естетичне виховання на ідеях гуманізму, забезпечення потреби особистості дитини у постійному й різнобічному творчому самовдосконаленні); *аксіологічного* (полягає у формуванні ціннісного ставлення до мистецько-художньої діяльності, яке синтезує сукупність орієнтацій на базові цінності художньої культури); *системного* (дозволяє спроєктувати базисні системні зв’язки та компоненти моделі методики формування художньо-продуктивної компетенції учнів); *інтегрованого* (забезпечує інтеґрування різних видів творчої діяльності у процесі формування художньо-продуктивної

компетенції учнів); *особистісно орієнтованого* (забезпечує врахування індивідуальних особливостей дітей до творчої діяльності); *технологічного* (передбачає реалізацію організаційно-педагогічних умов та методики формування художньо-продуктивної компетенції учнів як сукупності мети, змісту, методів, технологій, гарантованого досягнення результатів); *діяльнісного* (має на меті формування художньо-продуктивної компетенції через динамічну взаємодію суб'єктів педагогічного процесу в умовах інноваційного розвивально-творчого середовища ЗЗСО); *компетентнісного* (визначає спрямованість на формування художньо-продуктивної компетенції та розвиток здатності практично діяти і творчо застосовувати набуті знання і досвід у ситуаціях арт-освіти). Доведено, що визначення наукових підходів сприяє цілісному вивченню проблеми формування художньо-продуктивної компетенції учнів початкових класів на уроках «Мистецтва» [55, с.26].

Принцип інтегративності передбачає взаємозв'язок систем психологічних, педагогічних, культурологічних, мистецтвознавчих наук, які органічно інтегровані в системі формування художньо-продуктивної компетенції дітей молодшого шкільного віку, обґрунтованої інтеграції змісту, форм, методів, технологій, що є обов'язковою умовою формування методики мистецької освіти в усіх типах закладів шкільної освіти.

Принцип гуманізації (повага до художніх інтересів і потреб особистості дитини молодшого шкільного віку) методичної системи формування художньо-продуктивної компетенції дітей молодшого шкільного віку полягає в тому, щоб підтримати, розвинути особистісне в дитині та закласти в ній механізми самовизначення, саморозвитку, саморегуляції, самовиховання, самореалізації в художньо-творчій діяльності, що є необхідним для становлення особистісного образу, діалогічної, гармонійної взаємодії з іншими, з природою, з цивілізацією, з культурою, з мистецтвом.

Принцип природовідповідності (врахування вікових особливостей, природи дитини). Вікові психічні особливості дітей молодшого шкільного віку, їхнє мислення, увага, зорова пам'ять сприяють засвоєнню художньо-

мистецьких цінностей, загальнолюдських ідеалів та чеснот, моральних правил, традицій та звичаїв саме через емоційно-почуттєву сферу, через творчу мистецьку діяльність. Вплив мистецтва, образотворчої діяльності викликає позитивні реакції, полегшує і прискорює засвоєння операцій творення художніх образів через художньо-творчу діяльність, технологічні процеси. Ці види діяльності спонукають розвиток емоційної, вольової, діяльнісної, творчої сфер дитини молодшого шкільного віку.

Принцип культуровідповідності (ідентичність змісту освіти культурному простору, в якому вона функціонує, забезпечення культурної спадкоємності поколінь) спрямований на врахування художніх інтересів та запитів сучасних учнів початкових класів та усвідомлення закономірностей історичного розвитку вітчизняного мистецтва і художньої культури в цілому. Він передбачає розуміння вчителем того, що спираючись на наявні у дітей естетичні запити та інтереси, необхідно знайти такі форми та засоби їх задоволення, які породжували б нові естетичні потреби. Організовуючи процес естетичного виховання, педагог повинен при виборі творів мистецтва максимально враховувати надбання рідної культури,вітчизняного мистецтва і використовувати найменшу можливість для зв’язку змісту твору мистецтва з оточуючою дійсністю, спираючись на їх життєвий досвід.

Принцип інноваційності формування художньо-продуктивної компетенції учнів початкових класів спонукає вчителя до забезпечення основ мистецької освіти на засадах відкритості майбутньому, здатність до оновлення, передбачення на основі постійної переоцінки цінностей, інтенсивної модернізації у відповідності до соціокультурних викликів сьогодення. Інноваційність зорієнтована на динамічні зміни в художньо-педагогічній діяльності вчителя, ґрунтується на розвитку різноманітних форм мислення, художньо-творчих здібностей, налаштованості на конструктивні дії в оновлюваних ситуаціях, відображає результат творчого пошуку оригінальних, нестандартних рішень різноманітних художньо-педагогічних проблем.

Принцип креативності відображає необхідність виявлення можливостей змісту художньо-педагогічної діяльності для посилення його спрямованості на формування творчої особистості дитини молодшого шкільного віку. Реалізація означеного принципу в практичній творчій діяльності сприяє аналізу змісту творчої діяльності з метою його креативного посилення, застосування навчально-творчих завдань, методів і прийомів стимулювання творчої активності дітей молодшого шкільного віку, використання психологічної діагностики для розвитку художньо-продуктивної компетенції, творчих якостей особистості молодшого школяра.

Форми, методи і прийоми роботи з формування художньо-продуктивної компетенції і творчих здібностей. Вибір методів роботи в творчій діяльності буде залежати від характеру роботи, що виконується. У сучасній системі початкової освіти в основу змісту навчально-виховного процесу покладена ідея збагачення духовного світу дитини, формування її моральних, естетичних, розумових і фізичних якостей, спонукання до участі в різних видах дитячої діяльності. Велику роль у цьому відіграє творча діяльність і мистецтво, як і всі види мистецтва, до яких залучаються діти. Мистецтво є унікальним засобом формування найважливіших загальнолюдських якостей – емоційної сфери, моральної та естетичної позиції, образного мислення, передумов до навчальної та творчої діяльностей. У практиці закладів загальної середньої освіти творча діяльність поєднує музичну, спів, драматизацію, малювання, ліплення, аплікацію й художнє конструювання. Залучення дітей до оволодіння зазначеними видами творчої діяльності обумовлене не тільки їх призначенням у різноманітному відтворенні виниклих вражень про навколишню дійсність, але й відносною доступністю оволодіння їх зображувально-виразними засобами, зрозуміло, із урахуванням особливостей шкільного дитинства.

Ефективність оволодіння дітьми різними видами творчої діяльності залежить від доцільно обраних педагогом *методів і прийомів навчання*. У практиці роботи закладів загальної середньої освіти, зазвичай,

застосовуються такі методи навчання творчої діяльності дітей: дослідницький метод, метод засвоєння слів-понять, які означають еталонні властивості предметів і явищ, метод демонстрування раціональних способів і засобів виконання запропонованого завдання, управляння, усна інструкція, бесіда, розповідь [58, с.106].

Розповідь сприяє послідовному розкриттю змісту навчального матеріалу. Існує художня розповідь, науково-популярна та описова. Так *художня розповідь* розкриває особливості створення мистецьких шедеврів, сприяє формуванню уявлень про зміст сюжетних малюнків, передує роботі зі створення ілюстрацій за змістом дитячих літературних творів. *Науково-популярна розповідь* розкриває теоретичний мистецтвознавчий матеріал, наповнює світогляд школярів поняттями та термінологією про різновиди художньої творчості, жанри образотворчого мистецтва, художні техніки. *Розповідь-опис* дає послідовний виклад ознак, особливостей предметів і явищ навколишньої дійсності, художніх картин різних жанрів і видів мистецтва. Кожен тип розповіді повинен мати виховний характер, оперувати науковими і перевіреними практикою поняттями, спиратися на яскраві та виразні приклади і факти, мати головну думку, висновки та узагальнення; бути унаочненою, доступною, емоційною за формою і змістом [34, с.24].

Пояснення – передбачає розкриття вчителем сутності художніх образів, їх змісту, способів, які використав художник для досягнення виразності. Пояснення використовує вчитель для висвітлення шляхів опанування технічних прийомів образотворчого мистецтва учнем у практичній творчій діяльності [34, с.24].

Бесіда – це метод навчання, який сприяє активізації пізнавальної діяльності, є засобом розвитку мислення, мовлення, сприяє обміну думками, враженнями, чуттєвим досвідом дітей, бо передбачає запитання - відповіді. Бесіди, залежно від дидактичної мети поділяють на вступні, супроводжувальні та підсумкові. *Вступні бесіди* спрямовані на актуалізацію набутих дітьми знань, ознайомлення з новими мистецькими явищами,

поняттями, творами. *Супроводжувальні* використовують під час спостережень за об'єктами та явищами природи, розглядання дитячих малюнків, ілюстрацій, аналізу художніх творів, виробів декоративно-ужиткового мистецтва. *Підсумкові бесіди* проводяться з метою систематизації знань, їх поглиблення та усвідомлення, у ході аналізу дитячих малюнків.

Обговорення використовується для більшої в порівнянні з бесідою активізації учнів. Передбачається, що у процесі обговорення учні повинні висловлювати власні думки, виявляти самостійність міркувань, відстоювати власні позиції під час аналізу художніх творів [34, с.24].

Поточний коментар полягає у наданні учню в процесі роботи над художнім образом необхідних зауважень з метою виправлення та недопущення помилок.

Вербалізація змісту художніх творів – сучасний метод навчання мистецтва. Цей метод зорієнтовано на досягнення глибшого розуміння учнем внутрішньої сутності художніх образів, характеристику їх смислового наповнення. Залучаючи учнів до словесного коментування образного змісту художніх творів, вчитель активізує мистецьку увагу учнів, стимулює багаторазове сприймання образу, дозволяє глибше усвідомлювати зміст твору в цілому та в деталях [72, с.24].

Метою *практичних методів* є формування у молодших школярів уміння використовувати набуті знання з основ образотворчої грамоти за групою основних навчальних завдань: форма, колір, композиція та композиційна діяльність, простір, об'єм; удосконалювати образотворчі вміння і навички під час виконання відповідних творчих завдань. Серед них: навчальний та педагогічний рисунок, підготовчі та ігрові вправи, виконання ескізів сюжетних, декоративних орнаментальних композицій, виконання начерків рослин, птахів і тварин, демонстрування прийомів оволодіння різними художніми техніками. Наприклад, *підготовчі вправи* з образотворчої діяльності є невід'ємним компонентом уроку образотворчого мистецтва. Їх

поділяють за ознакою набуття учнями певних навичок, умінь та якостей: вправи на розвиток спостережливості, зорової пам'яті, гостроти зору, сприймання та відтворення кольорів та їх нюансів, розвитку спритності та гнучкості руки, тактильних та кінестезичних відчуттів, зорово-рухової координації [34, с.26].

Дослідницький метод спрямований на формування здібностей дитини до творчої діяльності, оскільки для неї створюється ситуація, у якій формуються нові уявлення про зовнішні ознаки предметів і явищ або закріплюються засвоєні раніше уявлення в нових для неї умовах. Крім того, дитина оволодіває логічною послідовністю й засобами сприймання об'єктів або явищ. Суть цілеспрямованого поетапного обстеження об'єкта полягає в наступному: сприймання загального зовнішнього вигляду об'єкта; виділення основних елементів об'єкта й визначення їх ознак (форма, колір); визначення просторового положення цих елементів (зверху, знизу, зліва, справа, посередині) та їх пропорційних співвідносин (більше, менше, однакові); виділення другорядних (деталей, що входять до складу головних) елементів, якщо в цьому є необхідність, і визначення їх ознак (положення у просторі, пропорційне співвідношення); повторне загальне сприймання об'єкта.

Оволодіння системами сенсорних еталонів невід'ємно пов'язане із засвоєнням слів, які фіксують ознаки предметів та явищ, їх зв'язки й відношення. Для того, щоб слово засвоювалося як повноцінне відображення суспільного досвіду, як засіб виділення й систематизації чуттєво сприйманих ознак і набувало функції знаряддя для індивідуальної дослідницької діяльності дитини, воно повинно органічно включатися у формування сприймання. Вчителю у процесі організації обстеження об'єкта чи явища необхідно визначити найбільш раціональні способи введення слів, що фіксують еталонні ознаки [57, с.110].

Метод спостереження полягає в цілеспрямованому, систематичному сприйманні зовнішніх ознак поведінки людей, звірів, птахів, характерних ознак тих чи інших явищ природи. Він спрямований на розвиток здібностей

дитини до творчої діяльності. Спостереження має відповідати низці вимог. Воно має бути вибірковим, тобто виходити із чітко поставленої мети, визначати певні ознаки предметів або явищ. Спостереження повинне бути плановим і систематизованим, тобто проводитися послідовно і впродовж певного часу [57, с.112].

Метод демонстрування раціональних способів і засобів виконання запропонованого завдання спрямований на оволодіння дітьми спеціальними знаннями, тому передбачає ознайомлення дітей із послідовністю виконання запропонованого завдання, матеріалом і технічними прийомами роботи, виразними засобами, що мають надати кінцевому результату змістовну завершеність та естетичну оформленість. В основі застосування цього методу покладено наслідування, що розглядається як особливий психічний процес, який означає засвоєння нових форм поведінки або виконання старих її форм у нових, незвичайних умовах за допомогою приведення власних дій відповідно до дій імітованої особи. Саме тому вчитель, орієнтуючись на попередній досвід учнів виконання завдань аналогічної складності, приймає рішення, у якому обсязі необхідно здійснювати демонстрування способів і засобів виконання певного завдання [57, с.114].

Аналіз дитячих робіт застосовується як засіб заохочення дітей до образотворчої діяльності й стимулювання подальшого вдосконалення досягнутих результатів. Цей метод дає змогу ознайомити дитину із критеріями оцінювання виконаного завдання, необхідними для характеристики як власних робіт, так і результатів своїх однолітків. У формуванні довільних рухів людини велике значення має розвиток мовної регуляції моторних функцій. На думку І. Павлова, П. Лесгафта, М. Щелованова, О. Леонтьєва, О. Запорожця, Я. Гальперіна лише завдяки слову ці рухи можуть набути того довільного і свідомого характеру, який якісно відрізняє їх від так званих довільних рухів тварин [57, с.116].

Так, *ігрові прийоми, сюрпризні моменти*, проблемні ситуації, загадки тощо сприяють не тільки створенню в дітей відповідного емоційного

настрою на об’єкт чи тему майбутнього зображення, але й активізують процес обстеження або спостереження, сприяють засвоєнню засобів зображення. Ігрові прийоми навчання сприяють зосередженню уваги дітей на завданнях, полегшують роботу мислення й уяви. Чим меншою за віком є дитина, тим більше місце у навчанні та вихованні займає гра [58, с.118].

Прийом створення проблемної ситуації сприяє активізації розумової діяльності, пов’язаної зі свідомим визначенням учнем найбільш оптимального варіанта в рішенні запропонованого завдання. Особливе значення мають прийоми, пов’язані з наданням учневі допомоги у виправленні допущених нею помилок – указівка вчителя на наявність і характер помилок; умовні позначення, що орієнтують дитину на подальше їх виправлення: крапка, штрих, відбиток, залишений зворотною стороною олівця чи пензля, пунктирна лінія тощо, що спрямовано на координування дій учня щодо уточнення форми об’єкта. Специфіка цих прийомів полягає в тому, що їх використання потребує від учителя необхідності врахування індивідуальних особливостей розвитку психіки дитини та набутого нею досвіду оволодіння творчою діяльністю [58, с.120].

Формування художньо-продуктивної компенції передбачає розвиток у дитини таких якостей як спостережливість та емоційність. Провідним методом, спрямованим на набуття цих якостей, є *паузи споглядання та паузи вслуховування.* Вони допомагають відчути радість, здивування, зацікавлюють, дають можливість пізнати щось нове. У сприйманні краси не можна поспішати — поспіх породжує байдужість. Будь-яке захоплення починається з мовчазного вдивляння в об’єкт, адже в мовчанні іноді можна почути більше, ніж у словах. Таку можливість дають паузи споглядання.

Мистецьке або художньо-педагогічне спілкування передбачає *інтегровану мистецьку діяльність*, у якій одна — *образотворча* (малювання, ліплення, аплікація), *музична, театралізована* — може домінувати. Пріоритетом такого спілкування є створення дітьми образів за допомогою самостійно вибраних засобів, способів, матеріалів. Види мистецьких або

художньо-педагогічних спілкувань : *теоретичні (мистецтвознавчі*); *практичні* (спрямовані на образотворення в різних видах мистецької діяльності), які можуть проводитися у форматі майстерні («Майстерня художника», «Гончарна майстерня», «Дизайнерська майстерня», «Майстерня звуків», «Акторська майстерня», «Театральна майстерня»), *інтегровані* (ґрунтуються на синтезі та взаємодії різних видів мистецтва).

Серед форм роботи для нас важлива така *форма навчання*, як *урок*. Загальнодидактичні аспекти типології, структури уроків висвітлювали у науково-методичних працях В. Онищук, О. Савченко, М. Фіцула. Типологію, структуру і методику проведення уроків художньо-естетичного циклу та зокрема образотворчого мистецтва розглядали С. Коновець, Н. Лесняк, Л. Масол, Г. Полякова [34, с.44].

Покращенню якості викладання шкільного предмету «Мистецтво» помітно сприяє розширення кола уроків образотворчого мистецтва в початковій школі за рахунок їхньої якісно-змістової перебудови. Типологія уроків «Мистецтва» може відрізнятися від загальноприйнятої дидактичної, оскільки урок «Мистецтва» має свою специфіку і належить до предметів художньо-естетичного циклу. Класифікацію уроків «Мистецтва» можна здійснювати і за змістом навчального матеріалу. Так, вчений-методист С. Коновець вважає найбільш бажаними типами уроків «Мистецтва» у сучасних умовах такі [30, с.54] :

- уроки оволодіння мистецькою грамотою (заняття з композиції, малювання з натури, опанування форми, кольору, об'єму, простору, різних художніх технік);
- уроки сприймання та оцінювання явищ мистецтва та дійсності (сприймання, аналіз та оцінка певного художнього твору або явища дійсності);
- уроки колективної творчої діяльності (виконання колективної творчої роботи за спільним задумом теми та художньої техніки);

– уроки створення самостійних творчих робіт (втілення власного задуму учнів в оригінальних творчих роботах) [30].

Кожен із структурних елементів мистецького уроку – висунення творчого завдання, пошук способів вирішення творчого завдання, окреслення художньо-творчого задуму, його втілення у художньо-матеріалізовану форму, оцінювання результатів (за Г. Падалкою) – включає [72, с.84] :

– мотиваційне забезпечення художньо-навчальної діяльності;
– актуалізацію попереднього художнього досвіду діяльності, знань і умінь учнів;
– активізацію їх творчої ініціативи, самостійності у вирішенні творчих проблем;
– вольову регуляцію навчального процесу, концентрацію уваги, інтенсифікацію навчальної напруги;
– визначення завдання для самостійної роботи [72].

Кожен тип уроку має свою структуру, яка включає взаємопов'язані етапи навчально-виховної діяльності. Етапи уроку в свою чергу містять різні форми, методи і прийоми роботи, які підпорядковуються навчальній, розвивальній та виховній меті уроку, розкривають зміст навчального матеріалу. Компонування елементів дидактичної структури уроку залежить від тих завдань, які розв'язуються на уроці певного типу.

У дидактичній структурі кожного типу уроку є своя підструктура. Вона розкриває і визначає методичні аспекти уроку: розповідь, бесіду, аналіз репродукцій художніх творів, педагогічний малюнок, тренувальні вправи та інші. Кількість та різноманітність елементів дидактичної підструктури уроку залежить від його мети та завдань. Наприклад, на етапі повідомлення нового матеріалу вчитель може обрати різні методичні прийоми: проблемну бесіду, пояснення, розповідь, аналіз репродукцій художніх творів різних жанрів, словесне малювання, педагогічний малюнок тощо.

Етапи комбінованого уроку «Мистецтва» мають такий зміст [34, с.54].

І. Організаційний етап (1 хв.)

Передбачає підготовку учнів до навчальної діяльності, доцільну організацію робочого місця. Робота вчителя на цьому етапі повинна бути спрямованою на створення у класі ділової атмосфери та психологічної готовності учнів до спілкування і навчання. До початку уроку визначаються чергові або «лаборанти», які готують всі необхідні художні матеріали і приладдя. Цей етап може бути як на початку, так і в середині уроку, під час зміни різновидів навчально-пізнавальної і творчої практичної діяльності. Даний етап уроку повинен бути динамічним, не затрачати багато часу.

ІІ. Актуалізація опорних знань. Повторення вивченого матеріалу (2 хв.)

Має на меті відтворення знань, умінь і навичок учнів, які мають стати основою для засвоєння нових понять та аспектів. Повторюються необхідні для роботи на даному уроці набуті раніше знання, закріплюється образотворча термінологія за допомогою розв'язання кросвордів, тестових завдань. На цьому етапі варто перевірити домашнє завдання. При викладанні образотворчого мистецтва, окреме домашнє завдання художньо-творчого характеру може бути відсутнім. Замість художньої практичної роботи можна запропонувати учням провести спостереження за явищами природи та предметним середовищем, дібрати репродукції творів мистецтва для спостереження та аналізу, віршовані та музичні уривки.

ІІІ. Мотивація навчальної діяльності. Повідомлення теми і мети уроку (2 хв.)

Етап підготовки учнів до активного і свідомого засвоєння нового навчального матеріалу та художньої творчої діяльності. На цьому етапі відбувається мотивація учнів до активного сприйняття нового навчального матеріалу, визначення мети і завдань уроку, доведення практичного значення роботи на уроці, створення позитивного емоційного настрою, формулювання проблемних завдань, показ учнівських робіт, виконаних на подібну тему чи в тій же техніці.

ІV. Засвоєння нового матеріалу. Навчально-пізнавальна робота

1. Теоретико-аналітична робота (5—10 хв.)

На початку даного етапу уроку важливо добре організувати увагу учнів з метою покращення процесу сприймання нового матеріалу. Проводиться бесіда чи розповідь учителя з метою пояснення нового матеріалу з використанням термінологічного словничка, аналіз творів музичного, образотворчого, декоративно-ужиткового мистецтва, про місце і роль естетичного в житті людей. У ході бесіди вчитель постійно активізує процес сприймання вдало дібраними запитаннями. На даному етапі відбувається інструктаж і демонстрація роботи з новими художніми матеріалами, запис нових слів в індивідуальні термінологічні словнички. Вчитель організовує роботу з репродукціями, творами мистецтва, показ наочних посібників, фрагментів педагогічних програмних засобів навчання.

2. Підготовчі вправи (3—5 хв.)

Виконання короткочасних вправ - тренувальних чи навчальних, які відповідали б навчальній чи розвивальній меті уроку і допомагали при виконанні основного завдання.

Вправи в повітрі, в альбомі олівцем; вправи з основ кольорознавства (на поєднання, на утворення додаткових кольорів, на заливку, вливання кольору в колір, на знайомство з окремими техніками живопису); вправи на засвоєння прийомів ліплення, роботи з папером; виконання ескізів декоративних композицій, композиційних схем, тематичних малюнків; аналіз пропорцій, будови тіла тварин і птахів; аналіз натурної постановки; пояснення послідовності дій.

3. Пояснення послідовності виконання завдання. Композиційне розміщення зображення (1—2 хв.)

Демонстрація варіантів тематичної композиції, комбінація аплікативних засобів на дошці, створення робочого ескізу майбутньої композиції. На завершення даного етапу уроку вчитель демонструє педагогічний малюнок, який вдало доповнює пояснення нового матеріалу.

V. Закріплення нового матеріалу. Творча практична робота

1. Самостійна робота учнів під керівництвом учителя (25—30 хв.)

Учитель керує роботою учнів, вказує на недоліки (але не малює учневі в альбомі), звертає увагу на типові помилки. Виконує графічне повторне пояснення на полях роботи учня послідовності виконання завдання (якщо дитина має труднощі при виконанні завдання).

VI. Підсумок уроку. Аналіз та оцінювання робіт (3—5 хв.)

Встановлюється, які знання, уміння і навички здобули учні на цьому уроці. Проводиться аналіз робіт учнів, оцінювання та організовується виставка. З метою розвитку зв’язного мовлення та критичного мислення учнів здійснюється взаєморецензування, взаємоаналіз робіт однокласників.

VII. Домашнє завдання (1 хв.)

Учням повідомляється інформація про домашнє завдання, роз'яснюється методика виконання, звертається увага на типові помилки. На уроках «Мистецтва» практична робота повинна виконуватися в класі. Дітям пропонуються такі завдання з метою підготовки до наступного уроку: підшукати репродукції, прочитати художній твір дитячої літератури, провести спостереження, виконати короткочасні зарисовки, підібрати лексику і сполучення слів, необхідні для розповіді про виконане завдання.

Вище зазначені етапи уроку включаються при написанні конспекту уроку «Мистецтва». Кожен етап уроку повинен бути методично правильним, змістовним, побудованим відповідно до характеру матеріалу, який вивчається. На кожному етапі уроку слід дбати про збагачення і активізацію словникового запасу, поповнення його мистецькою термінологією.

Специфіка викладання «Мистецтва» в сучасних умовах потребує від учителя широкого використання інноваційних форм, методів, прийомів роботи, проведення нетрадиційних уроків. Організація уроків може бути побудована як на послідовності елементів (етапів) традиційної структури, так і в інших формах. Одним з ефективних засобів формування цілісного погляду школярів на світ є інтеграція, яка набуває значення провідної тенденції оновлення змісту освіти. Наведемо декілька прикладів уроків [34, с.64].

Урок-роздум

I. Організація класу до уроку.

II Оголошення теми і мети уроку.

III. Актуалізація опорних знань учнів.

Бесіда за допомогою казки-загадки.

IV. Сприйняття та усвідомлення нового матеріалу.

1. Демонстрація репродукцій картин (участь дітей в обговоренні проблемних питань).

2. Роз'яснення (із наочним прикладом на дошці — педагогічним малюнком) основних теоретичних даних.

V. Самостійна творча практична робота.

1. Самостійне осмислення, розв’язання учнями творчого завдання за допомогою художніх засобів.

2. Завдання учням — підкреслити назвою стан зображуваного і ставлення до нього.

3. Обговорення придуманих учнями назв.

VI. Аналіз дитячих робіт. Вербальне оцінювання їх учителем та самооцінювання учнями.

VII. Домашні завдання.

VIII. Підсумок уроку. Бесіда про досягнення мети уроку.

Урок-дослід

I. Організація класу до уроку.

II. Оголошення теми і мети уроку.

III. Актуалізація опорних знань і чуттєвого досвіду школярів.

Ознайомлення з новими поняттями і термінами.

IV. Сприймання та усвідомлення нового матеріалу.

V. Творча практична робота учнів.

Виконання дослідів. Висновок.

VI. Аналіз дитячих робіт. Оцінювання і взаєморецензування.

VII. Домашні завдання.

VIII. Підсумок уроку

Завершальна частина: заключне слово вчителя, присвоєння звання «Чарівник», церемонія вручення медалей, закінчення уроку за звуковим сигналом).

Урок - школа дизайну

І. Організація класу.

ІІ. Актуалізація опорних знань учнів

Бесіда про види образотворчого мистецтва. Закріплення мистецтвознавчої термінології.

ІІІ. Аналіз творчих виробів.

ІV. Пояснення послідовності виконання завдання.

V. Самостійна робота учнів.

VI. Інсценізація казки (за допомогою виконаних виробів).

Урок - школа народної творчості

І. Організаційна частина.

ІІ. Вступ (Музична частина, розповідь про походження виду народної творчості. Музичний супровід. Легенда).

ІІІ. Повідомлення теми і мети уроку.

ІV. Актуалізація опорних знань. Бесіда за запитаннями.

V. Розповідь про способи виконання декоративних виробів.

VI. Розповідь про єдність ужиткового мистецтва та музики. Веснянки.

VII. Символіка виробів ужиткового мистецтва.

VIII. Розглядання виробів, пояснення символіки.

IX. Аналіз готового виробу і поетапного виконання роботи.

X. Самостійна робота учнів.

XI. Оцінювання кращих робіт, аналіз їх зображувальних якостей.

XII. Підсумок уроку.

Урок-конкурс (підсумковий — з різних видів художньої діяльності)

І. Організація класу.(ділять на дві команди, визначають капітанів, журі). Вступне слово вчителя. Огляд-виставка робіт.

ІІ. Проведення конкурсів.

Конкурс ляльководів:

• скласти діалог за казкою, розіграти його;

• передати діалог різною інтонацією, змінюючи настрій (радісно/сумно);

• передати характерні рухи ляльки у взаємодії зі словами, конкурс архітекторів;

• виконати ескізи святкового оформлення вулиці, будинків представниками команд.

Конкурс мистецтвознавців:

• написати твори-мініатюри за змістом та виражальними засобами сюжетної картини;

• відповісти на запитання за картиною;

• порівняти виражальні засоби різних видів мистецтв (музика, живопис, графіка, скульптура).

III. Підведення підсумку конкурсів, нагородження переможців.

Урок-гра

I. Мотивація.

1. Ігрова ситуація.

2. Слухання казки.

3. Мотиваційні завдання.

4. Оголошення вчителем теми, цілевизначення.

5. Проблемна ситуація.

II. Стадія нових інформацій.

1. Обговорення змісту, читання уривків казки.

2. Повідомлення вчителя (емоційна розповідь за темою уроку, читання учнями віршів, відгадування загадок, прислів'їв; відповіді на запитання міжпредметного характеру).

III. Організація групової роботи, дидактичних ігор.

1. Практичні завдання:

• скласти мозаїку з розрізаних частин зображення;

• назвати, що зображено на малюнку;

• пригадати і загадати відповідні зображенню загадки.

2. Фізкультхвилинка (діти закривають очі, звучить музика, читання вірша вчителем про сон).

3. Групова робота, гра «Знайди схований сон».

4. Слухання вірша.

5. Вивчення пісні.

IV. Підсумок.

Урок колективної творчої діяльності

I. Вступна бесіда. Сприймання учнями вірша. Подача нового матеріалу.

II. Перевірка сприймання матеріалу.

III. Перевірка рівня засвоєння нових знань. Дидактична гра (первинне закріплення нового матеріалу).

IV. Вторинне закріплення нового матеріалу. Дидактична гра. Вибір «головного художника» команд. Колективна зображувальна діяльність учнів.

V. Вчитель як арбітр або суддя підводить підсумок.

Урок-споглядання

I. Звучить музика. Вчитель у стилізованому національному одязі. Читання віршів. Пізнавальна бесіда.

II. Оголошення теми і мети уроку. Завдання учням: виконати модель виробу народної творчості, отримати насолоду від споглядання прекрасного.

III. Подача нового матеріалу. Легенда. Споглядання учнями виробів народної творчості.

IV. Практична робота учнів. Читання віршів. Виготовлення виробів. Застосування символіки.

V. Аналіз та оцінювання дитячих робіт. Споглядання, взаємоаналіз та демонстрація кращих робіт. Добирання учнями назв для своїх виробів.

VI. Домашні завдання (прикрасити інтер'єр кімнати виконаним виробом).

VII. Підсумок уроку. Народна мудрість (прислів'я, приказки).

Урок-подорож

Урок проходить за визначеним заздалегідь маршрутом із зупинками на «станціях», запланованих для виконання архітектурних начерків (за слайдами). На кожен малюнок варто відводити не більше 10 хв. Головне завдання «подорожі» — знайти цікавий мотив для майбутньої композиції, що буде створюватись на наступному уроці.

Урок-аналіз (інтерпретація)

I. Організація навчального процесу.

II. Актуалізація досвіду учнів. Застосування відомих знань і навичок у новій ситуації. Формування оцінних суджень учнів.

III. Оголошення теми, мети, визначення головних завдань уроку.

IV. Аналіз мистецьких творів та учнівських робіт, виконаних на попередньому уроці. Рольова гра: учням потрібно уявити себе критиками-експертами. Зробити аналіз стосовно сформульованих завдань. Оцінити роботи, обґрунтувати докази і коротко записати їх (учні працюють «експертними групами», з'ясовують, обговорюють, доводять свої твердження, роблять висновки).

V. Підсумок: художньо-естетична оцінка результатів діяльності учнів.

Інтегрований урок-пошук (музика, декоративне мистецтво)

I. Організаційний момент.

II. Актуалізація опорних знань. Повторення термінів, понять (звернення до словничків). Аналіз репродукцій. Обговорення результатів попередньої пошукової роботи (термінологія, спільна для музики й образотворчого мистецтва).

III. Повідомлення теми і мети уроку.

IV. Опрацювання нового матеріалу:

(• гра-екскурсія;

•пояснення алгоритму зображення (педагогічний малюнок вчителя на дошці);

• робота учнів в означеній художній техніці (під музичний супровід);

• в перерві між етапами практичної роботи — обговорення народних традицій, виконання народної пісні;

• ознайомлення з музичним терміном „варіація”;

• прослуховування варіації на народну пісню, порівняння творів;

• продовження практичної роботи.

V. Оцінювання учнями власних робіт, їх суті та вагомості.

VI. Підсумок уроку (розгадування кросворду за темою уроку).

VII. Домашнє завдання (продовження пошукової роботи).

Інтегрований урок (засоби гармонійної виразності різних видів мистецтва)

I. Організація роботи, обговорення завдань та вибір художніх матеріалів.

II. Оголошення теми уроку.

III. Сприймання та усвідомлення нового матеріалу:

• засоби виразності в різних видах мистецтва, бесіда та аналіз прикладів;

• виконання вправ;

• пояснення відповідних понять, педагогічний малюнок вчителя;

IV. Міжпредметні завдання. Порівняння мови різних видів мистецтв (хореографії та графіки):

• створення словесного образу танцю;

• прослуховування музичного фрагменту. Входження в образ (передача рухами ритму).

V. Самостійна художньо-практична робота учнів (відтворення краси танцю в лініях і кольорі).

VI. Підсумок уроку. Аналіз робіт. Відповіді на запитання: «Що створює гармонію в різних видах мистецтва?»

Інтеграція – це більш глибока форма взаємозв’язку, взаємопроникнення різного змісту виховання й освіти дітей. Такий зв’язок, на думку дослідників, забезпечує досить повне та різнобічне пізнання предметів і явищ дійсності,

формування асоціацій та їх активізацію у процесі творчості в різних видах естетичної діяльності [49, с.10].

Серед інших форм роботи, спрямованих на формування художньо-продуктивної компетенції — *арт-проєкти, ігри, екскурсії, прогулянки, перегляди фільмів, телепередач, вистав, свята, розваги, концерти, фестивалі, шоу-програми.*

Важливе значення мають *засоби формування художньо-продуктивної компетенції.* Серед них : *естетика побуту, естетичне оформлення простору* вчить дитину відчувати й усвідомлювати красу життя, спонукати створювати і берегти її, *художнє оформлення закладу загальної середньої освіти* зумовлюється змістом освітньої діяльності, вимогами щодо охорони життя і зміцнення здоров'я дітей, їх естетичного розвитку. Обов'язково слід звертати увагу на *меблі, іграшки*. Бажано використовувати не лише елементи декору (репродукції творів живопису, скульптури малих форм), а й малюнки, вироби дітей, батьків та педагогів. Естетика побуту також має сприяти формуванню в дітей певних норм столового етикету, як-от використання гарних скатертин, серветок, посуду, столових приборів [69, с.103].

Зустріч із мистецтвом дає можливість поновому подивитися на буденні речі; сприяє розвитку в дітей естетичних почуттів та формуванню на їх основі естетичного ставлення до природного та соціального довкілля; розвиває здатність отримувати естетичне задоволення від сприймання краси; підтримує інтерес до сприймання краси життя, що акумульована у творах мистецтва. Твори образотворчого мистецтва використовують в оформленні побуту, під час освітньої та самостійної художньої діяльності. Це твори живопису (портрети, натюрморти, пейзажі), графіки (естампи, гравюри, офорти, книжкові ілюстрації), малі скульптурні форми (вироби з фаянсу, гіпсу, дерева), твори декоративно-ужиткового мистецтва (кераміка, художнє скло, народні декоративні вироби) [69, с.105].

Музику використовують як універсальний засіб впливу на розвиток дитячої особистості. У повсякденному житті діти сприймають музику

пасивно, адже вона є тлом, звучить неголосно, на другому плані. Проте це не означає, що від такого сприймання немає користі — вплив музики все одно залишається безпосереднім. Музичний супровід доречно застосовувати під час освітньої, ігрової, самостійної художньої діяльності, а також ранкового прийому дітей, вдягання на прогулянку, підготовки до денного сну, прийому їжі, збирання додому [69, с.108].

Мистецтво театру спрямоване на розвиток у дитини глядацької культури: здатності переносити естетичні оцінки з конкретного твору на інші види мистецтва; усвідомлено сприймати форму та зміст твору, його мораль, «зерно образу»; інтерпретувати смисли, які автор вклав у твір, режисерську концепцію та акторське виконання; співпереживати дійовим особам; готовність до рефлексії (особистісних оцінок вистави, дій персонажів, власних вражень та емоцій); спроможності використовувати набутий поведінковий досвід та емоційно проявлятися у власному житті [69, с.113].

Краса природи — перша і найдоступніша краса для людини — сприяє формуванню уявлень про прекрасне, навичок мистецької діяльності, розвитку естетичних оцінок, переживань і смаків, створює широкі можливості для накопичення в дітей естетичних вражень, інтенсивного розвитку в них чуття кольору, тону, об’єму, контуру, перспективи. Об’єкти та явища природи є подразниками, які стимулюють зорові, слухові, нюхові й тактильні переживання, необхідні для формування мистецької компетентності [69, с.123].

Визначальним принципом педагогічного супроводу мистецької освітньої галузі є формування ціннісного ставлення до продуктів мистецької діяльності та сприяння їх привласненню дитиною. Усе, що робить дитина на мистецьких уроках, має відповідати її життєвим запитам, бути спрямованим на формування життєвих навичок і особистісної компетентності. Дитина повинна зрозуміти, для чого та чи інша діяльність потрібна їй у житті. Ідеться не про прагматизм, адже одна з найголовніших функцій мистецтва — гедоністична (отримання насолоди). Але мотивація краще спрацьовує у

випадку, коли дитина бачить значущий результат мистецької діяльності (наприклад, засвоюючи прийоми ліплення під час занять із кулінарного мистецтва, декоруючи приміщення до свята, виконуючи роль у виставі).

У процесі мистецької діяльності (художньо-продуктивної, музичної, театралізованої) дитина створює продукт — певний образ. Він може бути матеріальним (картина, колаж, виріб із тіста, глини тощо) або нематеріальним (пісня, танець, театральний образ, пластичний етюд). Проте він завжди привласнений дитиною, оскільки це спосіб маленької особистості заявити про себе. Опановуючи мову символів у різних видах мистецтва, діти створюють образи для дослідження своїх талантів та формують власне ставлення до світу. У цьому й проявляється їхня залученість у життя. У мистецьких видах діяльності формуються навички, які стануть базовими для дорослого життя: уміння слухати і чути, дивитися і бачити, естетичний смак, основи декорування, розвиваються дрібна моторика (як основа підготовки руки до письма), інтонаційна та емоційна виразність мовлення, пластичність, чуття ритму (яке є основою читання і письма), засвоюються правила етикету.

Виведенню мистецької освіти дітей молодшого шкільного віку на якісно новий рівень слугує мистецька рефлексія: □педагогів — щодо власної діяльності (особистісна і професійна) та взаємодії з вихованцями (індивідуальна й колективна); □дітей — щодо процесу мистецької діяльності і власного емоційного стану під час сприймання твору мистецтва або власної мистецької діяльності (ретроспективна, ситуаційна, перспективна). Очевидно, що передумовою формування мистецької рефлексії дитини є залучення всіх учасників освітнього процесу до активної взаємодії та саморозвитку, організація в ЗЗСО творчо-розвивального простору. Такий простір, з одного боку, забезпечує умови для прояву творчості як необхідної базової якості педагога, його самопізнання, розвитку і розкриття як особистості, створення нових соціально значущих духовних цінностей; з іншого — є по суті моделлю взаємодії «педагог — дитина», яку вчитель

приймає і розуміє, усвідомлюючи свою роль та позицію учня, ураховуючи ризики та труднощі й шукаючи оптимальні шляхи їх розв'язання [69, с.133].

Залучення дітей до мистецтва забезпечує розвиток їхньої пізнавальної активності, емоційного інтелекту, створює умови для самореалізації та самовираження під час створення образів, що виключає наслідування зразка, шаблонність, стереотипність, нав'язування дорослим певних способів дій. Дитина має право вибору, пошуку власних шляхів у мистецькій діяльності. Вона проявляє своє особистісне ставлення до того, що пропонує педагог, і може погодитися або не погодитися із цим. Навчання без зразка є принциповим для реалізації мистецької освітньої галузі.

Дитина унікальна за своєю природою, і в неї є безліч способів сприймання предметів та явищ довкілля і, відповідно, їх фіксування. Проте учні початкових класів часто втрачають свою унікальність, стаючи жертвами упереджених, стереотипних дій з боку дорослих. Серед таких найпоширенішою є вимога щодо використання зразків в освітньому процесі (наслідування зразка вчителя в образотворчості; прямого копіювання дій дорослого в інших видах діяльності). Наявність таких зразків призводить до продукування «робіт під копірку», гасить бажання уявляти, фантазувати, розмірковувати, знищує творче начало. Наслідуючи дії дорослого, дитина копіює і його світорозуміння.

Таким чином, представлені вище *методи і прийоми*, що використовуються в таких навчальних формах, як *урок і гра* сприяють розвитку художньо-творчої компетенції. Важливо з точністю підійти до вибору методу, враховуючи рівень знань, умінь дітей і напрям арт-діяльність, оскільки правильний вибір методів зумовлює практичний результат - створення предмета мистецтва, а також дозволяє здійснювати роботу з учнми послідовно і системно.

Розв'язання завдань навчання дітей творчої діяльності можливе за умов чіткого планування, послідовного розподілу завдань на уроці «Мистецтва».

Планування – це процес визначення конкретних цілей, завдань, змісту форм, методів та засобів досягнення намічених перспектив на певний відрізок часу.

Існують наступні види планування [46, с.56]:

перспективне (на місяць, на квартал або на рік);

календарне (на тиждень).

Перспективне планування визначає тему розділу та основні методи роботи з дітьми на тривалий проміжок часу. Таке планування надає можливість вихователю бачити перспективу розвитку дітей, здійснювати системний підхід щодо організації та проведення навчально-виховної роботи.

Календарне планування може складатися на півріччя. Готуючись до проведення уроку, вчитель повинен заздалегідь вибрати джерела інформації для ознайомлення дітей з тим колом предметів і явищ, який передбачений об'ємом теми (навколишня дійсність, твір образотворчого мистецтва, художня література, діафільми), визначити форми організації процесу ознайомлення (екскурсія, прогулянка, зустріч з учасниками подій, ранок, групова робота, творча гра, трудова діяльність), відібрати методи ознайомлення (спостереження, обстеження, бесіда, розповідь).

Творчо-розвивальне середовище – комплекс психолого-педагогічних, матеріально-технічних, санітарно-гігієнічних, ергономічних, естетичних умов, що забезпечують організацію життя дітей у закладі середньої освіти.

Окреслимо вимоги до розвивального середовища, які характеризують організацію життєдіяльності дитини:

1) середовище може називатися розвивальним, якщо воно дає дитині можливості вибору, ставить її в ситуації, коли потрібно прийняти самостійне рішення. Щодо художньої діяльності середовище повинно створювати для дитини умови перебування у справжньому світі мистецтва: у картинній галереї, у художньому музеї, у майстерні митця;

2) творчі осередки (куточки) повинні заповнюватися речами, які сміливо можна взяти, відкріпити, використати для чогось. Так, в окремому кутку повинні бути виставлені конструкційні та природні матеріали, фарби, папір,

щоб дитина змогла у вільний час пофантазувати над витвором, проявити інтерес до нових креативних рішень.

Рекомендації щодо організації приміщень для проведення художньо-продуктивної роботи з дітьми:

– привабливе, гармонійне зовнішнє та внутрішнє оздоблення, розумне планування споруди (будівлі, приміщення, ділянки), сучасне інженерно-технічне забезпечення (місцеве освітлення, безпечні меблі та обладнання);
– оформлення інтер'єрів творами образотворчого та прикладного мистецтва (розпис та мозаїка, вітраж, карбування, картини і репродукції, скульптурна пластика, різьблення і тиснення, різні аранжування, текстиль-гобелен і макраме);
– наявність комплектних меблів і обладнання педагогічного процесу (столи, мольберти і ширми-подіуми, полиці, стелажі і пристосування для організації виставок). Індивідуальне колірне оздоблення дитячих приміщень за віковими групами;
– достатній асортимент іграшок, ігор, наочних посібників, різноманітних і якісних художніх матеріалів та інструментів для зображувальної діяльності;
– наявність сучасних технічних засобів навчання (апаратура, посібники: поліграфія, екранні, аудіо-, теле-, відео);
– організація в дитячій студії зон для творчості (художня аплікація, графічні і живописні малюнки, скульптурні вироби, конструювання, декоративні види рукоділля, міні-музей дитячої творчості з приміщенням-архівом для зберігання матеріалів, посібників).

Форма навчання – це навчально-виховний процес у загальноосвітніх закладах різного типу, що здійснюється з класом дітей або індивідуально [46, с.34]. Це зовнішнє вираження узгодженої діяльності педагога і дітей, що реалізується у визначених порядку та режимі. Вчитель має можливість використовувати наступні форми організації навчання дітей творчої діяльності:

Колективна форма організації дітей в творчій діяльності найбільш прийнятна: об'єднання індивідуальних робіт дітей, виконаних на уроках «Мистецтва», в загальну композицію; робота групи дітей «на одному листі», де кожному відведене своє місце для роботи; поетапне виконання роботи по типу «естафети», «конвейєра» [34, с.21].

З метою корекційної роботи ми можемо провести *дидактичну гру*, яка допомагає створити особливу емоційну атмосферу, викликаомти інтерес дітей до творчої діяльності. *Дидактична гра творчої спрямованості* може бути включена у всі види уроків, а можуть провестися і поза уро під час самостійної ігрової діяльності дітей. Нами пропонується гра на розвиток нестандартного способу мислення. Наприклад, якщо при проведенні діагностичної роботи з метою виявлення знання про колір, відтінок і стан кольорознавства, дитина показує низький або середній рівень розвитку знань можна провести гру «Колірна гама». На розвиток асоціативного мислення можна провести гру «На що схоже?» «Сюрреалістична гра», «Чарівні плями». Для розвитку конструктивного, просторового мислення можна провести гру «Збери фігурку», а також з цією метою можна повправляти дітей в техніці оригамі. Для розвитку у дітей композиційних навичок, навичок складання симетричних узорів можна використати завдання в ігровій формі з різними видами мозаїк. Наприклад «Прикрась хусточку», «Покривало для бабусі», «Незвичайний узор».

Таким чином, для того, щоб ефективно навчити дітей творчої діяльності треба: по-перше, організувати діяльність кожної дитини, а по-друге, будувати поетапно освітній процес. Рекомендації для педагогів із развитку художньо-продуктивної компетенції наступного змісту:

- залучайте дитину в освітній процес, використовуючи ігрові прийоми, сприяючі розвитку інтересу до творчої діяльності;

- стимулюйте інтелектуальні зусилля дитини, підвищуйте впевненість дитини в своїх силах, використовуючи слова схвалення, виховуйте певну незалежність поглядів, відносно створення будь-чого нового;

- уникайте швидких припущень, на основі ретельного спостереження і оцінки визначайте сильні і слабкі сторони дітей, не треба покладатися на те, що вони вже володіють певними базовими знаннями і навиками;

- не стримуйте ініціативи дітей і не робіть за них те, що вони можуть зробити самостійно;

- навчіть дітей простежувати межпредметні зв'язки, привчіть дітей до навичок самостійного розв'язання проблем, дослідження і аналізу ситуацій;

- підходьте до всього творчо, удосконалюйтесь в галузі мистецтва : читайте і вивчайте новітні розробки з творчої діяльності [12].

На формувальному етапі педагогічного експерименту застосовано, психодіагностичні методи (спостереження, бесіди, анкетування, тестування, метод розв’язання проблемно-педагогічних ситуацій, аналіз продуктів діяльності суб’єктів педагогічного процесу, самооцінки), а також педагогічний експеримент, статистичні методи вторинної обробки даних. Для виявлення рівня художньо-продуктивної компетенції, тобто той рівень умінь і навичок, який ми можемо досягнути в процесі навчання, нам треба провести з учнями початкових класів діагностики. Діагностичну роботу можна провести як індивідуально з дитиною, так і з групою дітей, в залежності від характеру і особливостей діагностичної роботи. Вченими, що працювали в галузі розвитку творчих здібностей дітей, пропонуються наступні тести і діагностики, що містяться у додатках (див. Додаток А).

Нам також вдалося обгрунтувати те, що формування художньо-творчої компетенції найбільш успішно протікає при дотриманні певних організаційно-педагогічних умов: навчально-мистецьких, соціально-емоційних, евристико-дидактичних, індивідуально-творчих, що підтверджує положення теоретичної і практичної частин дослідження. Таким чином, внаслідок дослідження нами було вирішене питання організаційно-педагогічних умов, а також детально розкриті складові методики формування художньо-творчої компетенції дітей молодшого шкільного віку на уроках

«Мистецтва» методи, прийоми, форми роботи та технології формування художньо-творчої компетенції дітей молодшого шкільного віку.

2.3. Визначення ефективності впровадження методики формування художньо-продуктивної компетенції учнів на уроках «Мистецтва» у початкових класах

Проведена нами дослідно-експериментальна робота мала на меті перевірити на достовірність організаційно-педагогічні умови та методика формування художньо-продуктивної компетенції учнів Нової української школи на уроках «Мистецтва» у початкових класах. У відповідності з програмою і методикою дослідження в ході констатувального експерименту ми вирішували *мету дослідження* – вивчити, теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність організаційно-педагогічні умови та методика формування художньо-продуктивної компетенції учнів Нової української школи на уроках «Мистецтва» у початкових класах – ми визначили такі *завдання констатувального експерименту:*

- здійснити педагогічну діагностику та вивчити особливості методики формування художньо-продуктивної компетенції дітей молодшого шкільного віку на уроках «Мистецтва» з метою активізації дитячої творчості;
- визначити стан сформованості та рівні художньо-продуктивної компетенції дітей молодшого шкільного віку на уроках «Мистецтва» на етапі констатувального експерименту;
- вдосконалити і обґрунтувати організаційно-педагогічні умови та інноваційні форми, методи та прийоми формування художньо-продуктивної компетенції дітей молодшого шкільного віку на уроках «Мистецтва».

Експериментальною базою дослідження було обрано початкові класи Синевірського ОЗЗСО І-ІІІ ступенів Хустського району Закарпатської

області. Було визначено експериментальні класи 2-а – 30 дітей, 3-а – 30 дітей; контрольні класи 2-б – 30 дітей, 3-б – 30 дітей. Методика педагогічної діагностики на етапі *констатувального дослідження* не відрізнялася у різних типах класів.

Проведення дослідження за вказаними напрямками здійснювалося таким чином: вивчення і теоретичний аналіз психолого-педагогічної, методичної літератури, нормативних документів сучасної початкової освіти, аналіз публікацій та виступів з проблеми формування художньо-продуктивної компетенції дітей молодшого шкільного віку, спостереження уроків «Мистецтва» Нової української школи, творчої діяльності, зокрема конструювання, декоративно-прикладної діяльності, аплікації; анкетування вчителів; аналіз творчої діяльності дітей молодшого шкільного віку, рівня підготовленості до даної роботи вчителів початкових класів.

Теоретичне обґрунтування моделі формування художньо-продуктивної компетенції учнів початкових класів на уроках «Мистецтва», її дослідно-експериментальна апробація в умовах тривалої педагогічної практики дозволили проаналізувати результати педагогічного експерименту. Під час роботи застосовувались методи дослідження: спостереження, анкетування, бесіда, аналіз продуктів навчальної і творчої діяльності, тестування, оцінювання результатів діяльності. Метод спостереження носив цілеспрямований, запланований характер і проходив у природних умовах. Спостереження мало самостійні завдання, проводилось систематично, відповідно до плану, при цьому фіксувались об’єктивні дані і дії, особливості формування художньо-продуктивної компетенції учнів початкових класів. Результати спостережень систематично відмічались.

Для проведення педагогічного діагностування на етапі контрольного експерименту восени 2022 року ми виявили чотири рівні художньо-продуктивної компетенції : початковий, репродуктивний, продуктивний і продуктивно-творчий. Дані відображені у порівняльній таблиці контрольного експерименту, яка відбражає у чисельному та відсотковому відношенні зміни

рівнів сформованості художньо-творчої компетенції художньо-продуктивної компетенції учнів початкових класів на різних етепах експерименту: констатувальному і формувальному 2.5.

Таблиця 2.5

Порівняльна характеристика розподілу учнів початкових класів за рівнями сформованості художньо-продуктивної компетенції (контрольний експеримент)

Тип класу		К-сть дітей	Рівні художньо-продуктивної компетенції							
			початковий		репродуктивний		продуктивний		продуктивно-творчий	
			к-ть	%	к-ть	%	к-ть	%	к-ть	%
Констатув. експери	Експер. клас	60	12	21	18	31	20	34	10	14
	Контр. клас	60	18	31	22	37	15	24	5	8
Формувальн.експерим	Експер. клас	60	5	8	18	31	24	41	13	20
	Контр. клас	60	17	28	20	34	16	28	7	10

За результатами дослідно-експериментальної роботи на етапі констатувального експерименту в експериментальних класах репродуктивного – 31% (18 дітей), продуктивного – 34% (20 дітей), продуктивно-творчого – 14% (10 дітей). Показники у контрольних класах – дітей репродуктивного – 37% (22 дитини), продуктивного – 24% (15 дітей), продуктивно-творчого – 8% (5 дітей), що підтвердило необхідність усвідомленого розгляду характерологічних особливостей дітей молодшого шкільного віку в освітньому процесі.

На етапі формувального експерименту в експериментальних класах репродуктивного – 31% (18 дітей), продуктивного – 41% (24 дитини), продуктивно-творчого – 20% (13 дітей). Показники у контрольних класах – дітей репродуктивного – 34% (20 дітей), продуктивного – 28% (16 дітей), продуктивно-творчого – 10% (7 дітей). Результати контрольного експерименту відображено у рисунку 2.2.

Аналіз результатів експериментально-дослідної роботи свідчить, що в експериментальних класах: зниження початкового – з 20 до 8%, зростання продуктивного – з 34% до 41% та зростання продуктивно-творчого – з 14% до 20%, що підтверджує ефективність експериментальної методики формування художньо-продуктивної компетенції учнів початкових класів на уроках «Мистецтва». Зокрема, зростання продуктивного рівня свідчило про розвинутий інтерес молодших школярів до художньої творчості.

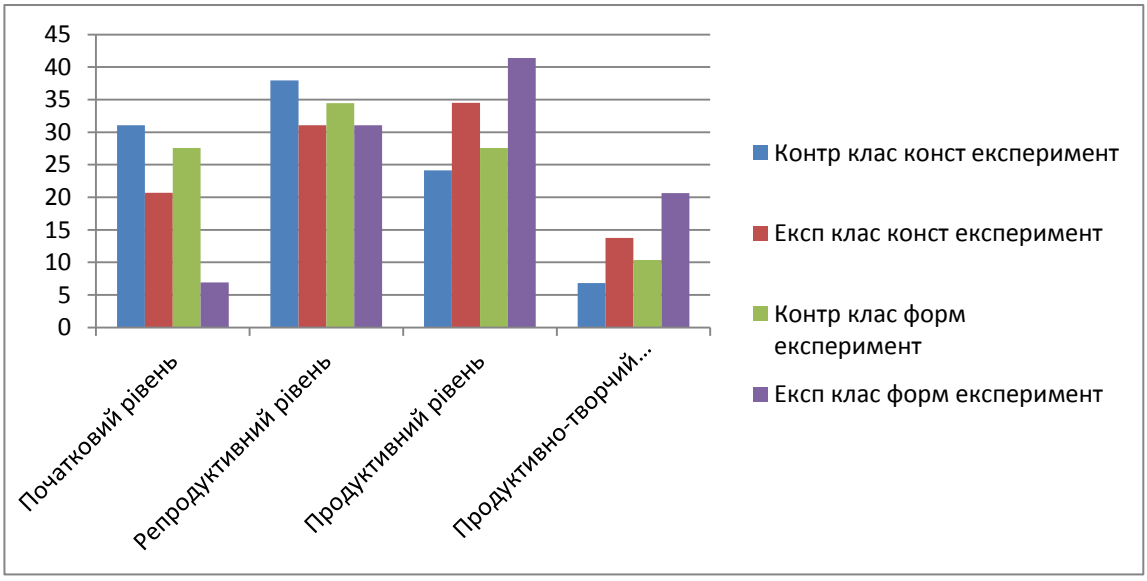

Рисунок 2.2. **Рівні сформованості художньо-продуктивної компетенції учнів початкових класів (контрольний експеримент)**

За даними рівневого дослідження можна зробити висновок, що вдосконалення сформованості компонентів художньо-продуктивної компетенції свідчить про ефективність упровадження розробленої моделі формування художньо-продуктивної компетенції учнів Нової української школи на уроках «Мистецтва» в початкових класах. Зокрема, найбільш достовірним показником сформованості художньо-продуктивної компетенції учнів початкових класів на уроках «Мистецтва» є вміння використовувати отримані знання, уміння і навички в реальних умовах навчально-виховного процесу закладу загальної середньої освіти.

Висновки до другого розділу

Початком нашої дослідно-експериментальної роботи став етап *констатувального дослідження*, яке ми проводили в 2021 навчальному році. Виходячи з *мети дослідження* – вивчити, теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність методики формування художньо-продуктивної компетенції дітей молодшого шкільного віку на уроках «Мистецтва» – ми визначили такі *завдання констатувального експерименту:*

– здійснити педагогічну діагностику та вивчити особливості методики формування художньо-продуктивної компетенції дітей молодшого шкільного віку на уроках «Мистецтва» з метою активізації дитячої творчості;
– визначити стан сформованості та рівні художньо-продуктивної компетенції дітей молодшого шкільного віку на уроках «Мистецтва» на етапі констатувального експерименту;
– вдосконалити і обґрунтувати організаційно-педагогічні умови та інноваційні форми, методи та прийоми формування художньо-продуктивної компетенції дітей молодшого шкільного віку на уроках «Мистецтва».

Експериментальною базою дослідження було обрано початкові класи Синевірського ОЗЗСО І-ІІІ ступенів Хустського району Закарпатської області. Було визначено експериментальні класи 2-а – 30 дітей, 3-а – 30 дітей; контрольні класи 2-б – 30 дітей, 3-б – 30 дітей. Методика педагогічної діагностики на етапі *констатувального дослідження* не відрізнялася у різних типах класів.

Проведення дослідження за вказаними напрямками здійснювалося таким чином: вивчення і теоретичний аналіз психолого-педагогічної, методичної літератури, нормативних документів сучасної початкової освіти, аналіз публікацій та виступів з проблеми формування художньо-продуктивної компетенції дітей молодшого шкільного віку, спостереження

уроків «Мистецтва» Нової української школи, творчої діяльності, зокрема конструювання, декоративно-прикладної діяльності, аплікації; анкетування вчителів; аналіз творчої діяльності дітей молодшого шкільного віку, рівня підготовленості до даної роботи вчителів початкових класів.

Спроєктована модель методики формування художньо-продуктивної компетенції учнів початкових класів на уроках «Мистецтва» складається з блоків: *цільового* (реалізує мету формування художньо-продуктивної компетенції учнів початкових класів на уроках «Мистецтва»); *теоретико-методологічного* (ґрунтується на сучасних наукових підходах, концептуальних положеннях та принципах формування художньо-продуктивної компетенції); *проєктувального* (формування розвивально-творчого середовища ЗЗСО як сукупності психолого-педагогічних та організаційно-методичних умов, методичне забезпечення, предметну специфіку методики формування художньо-продуктивної компетенції учнів початкових класів на уроках «Мистецтва»), *формувального* (форми, методи, засоби, інноваційні технології); *діагностично-результативного* (характеризує контролюючу функцію досліджуваного процесу, структурні компоненти, рівні та критерії художньо-продуктивної компетенції учнів).

Важливого значення у структурі авторської моделі набуло *розвивально-творче середовище закладу загальної середньої освіти*. Його охарактеризовано рядом умов: наявністю емоційно-сприятливого клімату та взаємостосунків співпраці і співтворчості між вчителем і учнями; створенням атмосфери, наповненої креативними мистецькими творчими ідеями; формуванням індивідуально-творчого стилю художньо-мистецької діяльності учнів початкових класів; запровадженням широкого спектру організаційних форм у поєднанні з інноваційними освітніми художньо-педагогічними технологіями і методами; підвищенням рівня професійної компетентності вчителя у галузі мистецької освіти; оновленням матеріально-технічної бази закладу загальної середньої освіти та навчально-методичного забезпечення уроків «Мистецтва».

Теоретичне обґрунтування моделі формування художньо-продуктивної компетенції учнів початкових класів на уроках «Мистецтва», її дослідно-експериментальна апробація в умовах тривалої педагогічної практики дозволили проаналізувати результати педагогічного експерименту. Під час роботи застосовувались методи дослідження: спостереження, анкетування, бесіда, аналіз продуктів навчальної і творчої діяльності, тестування, оцінювання результатів діяльності. Метод спостереження носив цілеспрямований, запланований характер і проходив у природних умовах. Спостереження мало самостійні завдання, проводилось систематично, відповідно до плану, при цьому фіксувались об'єктивні дані і дії, особливості формування художньо-продуктивної компетенції учнів початкових класів. Результати спостережень систематично відмічались.

Мета формувального етапу педагогічного експерименту полягала в тому, щоб перевірити організаційно-педагогічні умови та модель методики формування художньо-продуктивної компетенції учнів Нової української школи на уроках «Мистецтва» у початкових класах. Формувальний етап педагогічного експерименту тривав під час виробничої практики, навесні та восени 2022 року. На базі Синевірського ОЗЗСО І-ІІІ ступенів Хустського району Закарпатської області. Було визначено експериментальні класи 2-а – 30 дітей, 3-а – 30 дітей; контрольні класи 2-б – 30 дітей, 3-б – 30 дітей. На базі експериментального закладу втілювалася розроблена модель методики формування художньо-продуктивної компетенції учнів Нової української школи на уроках «Мистецтва» у початкових класах.

Завдання формувального етапу експериментальної діяльності:

- за результатами констатувального етапу експерименту сформувати контрольні та експериментальні класи дітей молодшого шкільного віку;

- поетапно упровадити в педагогічний процес закладу загальної середньої освіти розроблену авторську модель методики формування художньо-продуктивної компетенції учнів початкових класів на уроках «Мистецтва»;

- реалізувати гіпотетично визначені педагогічні умови ефективного формування художньо-продуктивної компетенції учнів початкових класів на уроках «Мистецтва»;

- впровадити у ході дослідно-експериментальної роботи комплекс діагностичних авторських методик (анкетування, опитування, завдання) для визначення рівнів сформованості компонентів художньо-продуктивної компетенції учнів початкових класів;

- оптимізувати вплив інноваційного художньо-розвивального освітнього середовища закладу загальної середньої освіти на процес формування художньо-продуктивної компетенції учнів початкових класів на уроках «Мистецтва» Нової української школи.

Для проведення педагогічного діагностування на етапі контрольного експерименту восени 2022 року ми виявили чотири рівні художньо-продуктивної компетенції : початковий, репродуктивний, продуктивний і продуктивно-творчий. За результатами дослідно-експериментальної роботи на етапі констатувального експерименту в експериментальних класах репродуктивного – 31% (18 дітей), продуктивного – 34% (20 дітей), продуктивно-творчого – 14% (10 дітей). Показники у контрольних класах – дітей репродуктивного – 37% (22 дитини), продуктивного – 24% (15 дітей), продуктивно-творчого – 8% (5 дітей), що підтвердило необхідність усвідомленого розгляду характерологічних особливостей дітей молодшого шкільного віку в освітньому процесі.

На етапі формувального експерименту в експериментальних класах репродуктивного – 31% (18 дітей), продуктивного – 41% (24 дитини), продуктивно-творчого – 20% (13 дітей). Показники у контрольних класах – дітей репродуктивного – 34% (20 дітей), продуктивного – 28% (16 дітей), продуктивно-творчого – 10% (7 дітей). Результати контрольного експерименту відображено у рисунку 2.2.

Аналіз результатів експериментально-дослідної роботи свідчить, що в експериментальних класах: зниження початкового – з 20 до 8%, зростання

продуктивного – з 34% до 41% та зростання продуктивно-творчого – з 14% до 20%, що підтверджує ефективність експериментальної методики формування художньо-продуктивної компетенції учнів початкових класів на уроках «Мистецтва». Зокрема, зростання продуктивного рівня свідчило про розвинутий інтерес молодших школярів до художньої творчості.

За даними рівневого дослідження можна зробити висновок, що вдосконалення сформованості компонентів художньо-продуктивної компетенції свідчить про ефективність упровадження розробленої моделі. Зокрема, найбільш достовірним показником сформованості художньо-продуктивної компетенції учнів початкових класів є вміння використовувати отримані знання, уміння і навички в реальних умовах освітньо-виховного процесу закладу загальної середньої освіти.

ВИСНОВКИ

Під час опанування мистецьких цінностей діти засвоюють певні знання і набувають різноманітних умінь, які є засобом художнього розвитку – тобто становлення особистості як суб’єкта художньої діяльності, що передбачає розвиненість сенсорної та емоційно-почуттєвої сфер, образно-асоціативного мислення, загальних і спеціальних здібностей і якостей.

Питання компетентнісного підходу розкривають у власних дослідженнях українські науковці В. Андрущенко, Л. Банашко, В. Захарченко, С. Калашнікова, В. Кремень, Б. Крищук, В. Луговий, С. Мартиненко, О. Севастьянова, А. Ставицький, Ю. Рашкевич, Ж. Таланова.

Компетенція (від. лат. competencia – коло питань, з якими людина добре обізнана, володіє знаннями і досвідом) – це інтегрований результат опанування змістом загальної середньої освіти, який виражається в готовності учня використовувати засвоєні знання, уміння, навички, а також способи діяльності у конкретних життєвих ситуаціях для розв'язання практичних і теоретичних задач.

Компетенція є інтегральним результатом взаємодії компонентів:

мотиваційного, що виражає глибоку зацікавленість у даному виді діяльності, наявність особистісних смислів розв'язувати конкретну задачу;

цільового, пов'язаного з умінням визначати особисті цілі, співвідносні з власними смислами; складанням особистих проектів та планів; усвідомленим конструюванням конкретних дій, вчинків, які забезпечать досягнення бажаного результату діяльності;

орієнтаційного, що передбачає урахування зовнішніх умов діяльності (усвідомлення загальної основи діяльності; знання про коло реальних об'єктів; знання, уміння і навички, які стосуються цього кола) і внутрішніх (суб'єктний досвід, наявні знання, предметні і міжпредметні вміння, навички, способи діяльності, психологічні особливості тощо);

функціонального, що передбачає здатність використовувати знання, уміння, способи діяльності та інформаційну грамотність як базис для формування власних можливих варіантів дії, прийняття рішень, застосування нових форм взаємодії тощо;

контрольного, що передбачає наявність чітких вимірювачів процесу і результатів діяльності, закріплення правильних способів діяльності, удосконалення дій відповідно до визначеної і прийнятої цілі;

оцінного, пов'язаного із здатністю до самоаналізу; адекватного самооцінювання своєї позиції, конкретного знання, необхідності чи непотрібності його для своєї діяльності, а також методу його використання.

Для нашого дослідження особливе значення має сформована художньо-продуктивна компетенція учня початкових класів закладу загальної середньої освіти. Визначаємо, *що предметна мистецька компетентність - це* здатність до використання специфічного мистецького тезаурусу, який відображає систему знань про цілісність художньої культури та видову специфіку мистецтва в початковому курсі загальної шкільної мистецької освіти; вміння розуміти, інтерпретувати, емоційно оцінювати твори мистецтва та естетичні явища на основі власних світоглядних уявлень та ціннісних орієнтацій; до збагачення художньо-естетичного досвіду через опанування творчими вміннями та навичками.

Художньо-продуктивна компетенція учня початкових класів характеризується здатністю володіти системою знань про цілісність художньої культури та видову й жанрову специфіку мистецтва в обсязі, необхідному для здійснення професійної діяльності; володіти знаннями з мистецтва, змістом специфічного мистецького тезаурусу, художньо-образної мови різних видів мистецтва; знати творчість найвідоміших вітчизняних та зарубіжних діячів культури і мистецтва; знати кращі зразки музичного, образотворчого, хореографічного, театрального, екранного світового та українського національного мистецтва; володіти знаннями з історії світового

та вітчизняного мистецтва, українознавства, розуміти роль українського національного мистецтва у просторі загальнолюдських цінностей.

Художньо-продуктивна компетенція учня початкових класів визначається вміннями розуміти, інтерпретувати, емоційно оцінювати твори мистецтва, естетичні явища на основі засвоєних знань, власних світоглядних уявлень та ціннісних орієнтацій; використовувати художньо-образні засоби різних видів мистецтва: образотворчого (лінію, форму, об'єм, простір, композицію, колір), музичного (мелодію, ритм, гармонію, темп, лад, тембр, регістр), хореографічного, театрального, екранного (міміку, жести, костюми, декорації, музичний супровід) з метою втілення художнього образу; використовувати художні техніки, технології, матеріали, прийоми творення різних видів образотворчого мистецтва; імпровізування, хоровий, ансамблевий та сольний спів, пластичне інтонування, гру на елементарних музичних інструментах, рухи під музику, рольові ігри, етюди з метою набуття свободи вираження у творчій діяльності.

Художньо-продуктивна компетенція учня початкових класів свідчить про вміння висловлювати емоційно-естетичне ставлення до творів мистецтва; використовувати художньо-образну мову різних видів мистецтва, в усному мовленні з метою висловлювання власного емоційно-естетичного ставлення до творів мистецтва; володіння навичками ведення діалогу за змістом художнього твору. Вона виявляється через здатність особистості дитини до збагачення особистісного художньо-естетичного досвіду через опанування мистецькими знаннями, творчими вміннями та навичками з метою духовного самовдосконалення та саморозвитку особистості; відчувати відповідальність за збереження, примноження культурної спадщини та виховання поваги до національного мистецтва.

Початком нашої дослідно-експериментальної роботи став етап *констатувального дослідження*, яке ми проводили в 2021 навчальному році. Виходячи з *мети дослідження* – вивчити, теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність методики формування художньо-

продуктивної компетенції дітей молодшого шкільного віку на уроках «Мистецтва» – ми визначили такі *завдання констатувального експерименту:*

– здійснити педагогічну діагностику та вивчити особливості методики формування художньо-продуктивної компетенції дітей молодшого шкільного віку на уроках «Мистецтва» з метою активізації дитячої творчості;
– визначити стан сформованості та рівні художньо-продуктивної компетенції дітей молодшого шкільного віку на уроках «Мистецтва» на етапі констатувального експерименту;
– вдосконалити і обґрунтувати організаційно-педагогічні умови та інноваційні форми, методи та прийоми формування художньо-продуктивної компетенції дітей молодшого шкільного віку на уроках «Мистецтва».

Експериментальною базою дослідження було обрано початкові класи Синевірського ОЗЗСО І-ІІІ ступенів Хустського району Закарпатської області. Було визначено експериментальні класи 2-а – 30 дітей, 3-а – 30 дітей; контрольні класи 2-б – 30 дітей, 3-б – 30 дітей. Методика педагогічної діагностики на етапі *констатувального дослідження* не відрізнялася у різних типах класів.

Проведення дослідження за вказаними напрямками здійснювалося таким чином: вивчення і теоретичний аналіз психолого-педагогічної, методичної літератури, нормативних документів сучасної початкової освіти, аналіз публікацій та виступів з проблеми формування художньо-продуктивної компетенції дітей молодшого шкільного віку, спостереження уроків «Мистецтва» Нової української школи, творчої діяльності, зокрема конструювання, декоративно-прикладної діяльності, аплікації; анкетування вчителів; аналіз творчої діяльності дітей молодшого шкільного віку, рівня підготовленості до даної роботи вчителів початкових класів.

Спроєктована модель методики формування художньо-продуктивної компетенції учнів початкових класів на уроках «Мистецтва» складається з

блоків: *цільового* (реалізує мету формування художньо-продуктивної компетенції учнів початкових класів на уроках «Мистецтва»); *теоретико-методологічного* (ґрунтується на сучасних наукових підходах, концептуальних положеннях та принципах формування художньо-продуктивної компетенції); *проєктувального* (формування розвивально-творчого середовища ЗЗСО як сукупності психолого-педагогічних та організаційно-методичних умов, методичне забезпечення, предметну специфіку методики формування художньо-продуктивної компетенції учнів початкових класів на уроках «Мистецтва»), *формувального* (форми, методи, засоби, інноваційні технології); *діагностично-результативного* (характеризує контролюючу функцію досліджуваного процесу, структурні компоненти, рівні та критерії художньо-продуктивної компетенції учнів).

Важливого значення у структурі авторської моделі набуло *розвивально-творче середовище закладу загальної середньої освіти*. Його охарактеризовано рядом умов: наявністю емоційно-сприятливого клімату та взаємостосунків співпраці і співтворчості між вчителем і учнями; створенням атмосфери, наповненої креативними мистецькими творчими ідеями; формуванням індивідуально-творчого стилю художньо-мистецької діяльності учнів початкових класів; запровадженням широкого спектру організаційних форм у поєднанні з інноваційними освітніми художньо-педагогічними технологіями і методами; підвищенням рівня професійної компетентності вчителя у галузі мистецької освіти; оновленням матеріально-технічної бази закладу загальної середньої освіти та навчально-методичного забезпечення уроків «Мистецтва».

Теоретичне обґрунтування моделі формування художньо-продуктивної компетенції учнів початкових класів на уроках «Мистецтва», її дослідно-експериментальна апробація в умовах тривалої педагогічної практики дозволили проаналізувати результати педагогічного експерименту. Під час роботи застосовувались методи дослідження: спостереження, анкетування, бесіда, аналіз продуктів навчальної і творчої діяльності, тестування,

оцінювання результатів діяльності. Метод спостереження носив цілеспрямований, запланований характер і проходив у природних умовах. Спостереження мало самостійні завдання, проводилось систематично, відповідно до плану, при цьому фіксувались об'єктивні дані і дії, особливості формування художньо-продуктивної компетенції учнів початкових класів. Результати спостережень систематично відмічались.

Мета формувального етапу педагогічного експерименту полягала в тому, щоб перевірити організаційно-педагогічні умови та модель методики формування художньо-продуктивної компетенції учнів Нової української школи на уроках «Мистецтва» у початкових класах. Формувальний етап педагогічного експерименту тривав під час виробничої практики, навесні та восени 2022 року. На базі Синевірського ОЗЗСО І-ІІІ ступенів Хустського району Закарпатської області. Було визначено експериментальні класи 2-а – 30 дітей, 3-а – 30 дітей; контрольні класи 2-б – 30 дітей, 3-б – 30 дітей. На базі експериментального закладу втілювалася розроблена модель методики формування художньо-продуктивної компетенції учнів Нової української школи на уроках «Мистецтва» у початкових класах.

Завдання формувального етапу експериментальної діяльності:

- за результатами констатувального етапу експерименту сформувати контрольні та експериментальні класи дітей молодшого шкільного віку;

- поетапно упровадити в педагогічний процес закладу загальної середньої освіти розроблену авторську модель методики формування художньо-продуктивної компетенції учнів початкових класів на уроках «Мистецтва»;

- реалізувати гіпотетично визначені педагогічні умови ефективного формування художньо-продуктивної компетенції учнів початкових класів на уроках «Мистецтва»;

- впровадити у ході дослідно-експериментальної роботи комплекс діагностичних авторських методик (анкетування, опитування, завдання) для

визначення рівнів сформованості компонентів художньо-продуктивної компетенції учнів початкових класів;

- оптимізувати вплив інноваційного художньо-розвивального освітнього середовища закладу загальної середньої освіти на процес формування художньо-продуктивної компетенції учнів початкових класів на уроках «Мистецтва» Нової української школи.

Для проведення педагогічного діагностування на етапі контрольного експерименту восени 2022 року ми виявили чотири рівні художньо-продуктивної компетенції : початковий, репродуктивний, продуктивний і продуктивно-творчий. За результатами дослідно-експериментальної роботи на етапі констатувального експерименту в експериментальних класах репродуктивного – 31% (18 дітей), продуктивного – 34% (20 дітей), продуктивно-творчого – 14% (10 дітей). Показники у контрольних класах – дітей репродуктивного – 37% (22 дитини), продуктивного – 24% (15 дітей), продуктивно-творчого – 8% (5 дітей), що підтвердило необхідність усвідомленого розгляду характерологічних особливостей дітей молодшого шкільного віку в освітньому процесі.

На етапі формувального експерименту в експериментальних класах репродуктивного – 31% (18 дітей), продуктивного – 41% (24 дитини), продуктивно-творчого – 20% (13 дітей). Показники у контрольних класах – дітей репродуктивного – 34% (20 дітей), продуктивного – 28% (16 дітей), продуктивно-творчого – 10% (7 дітей).

Аналіз результатів експериментально-дослідної роботи свідчить, що в експериментальних класах: зниження початкового – з 20 до 8%, зростання продуктивного – з 34% до 41% та зростання продуктивно-творчого – з 14% до 20%, що підтверджує ефективність експериментальної методики формування художньо-продуктивної компетенції учнів початкових класів на уроках «Мистецтва». Можна зробити висновок, що вдосконалення сформованості компонентів художньо-продуктивної компетенції свідчить про ефективність упровадження розробленої моделі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонович Є.А. Теорія і методика дизайну в контексті розвитку концепції сучасного національного дизайну. Педагогіка вищої та середньої школи : зб. наук. праць. Спец. вип.: Мистецько-педагогічна освіта: проблеми та перспективи. Кривий Ріг : Вид-во КДГГУ, 2005. № 13.
2. Антонович Є.А., Захарчук-Чугай Р.В., Станкевич М.Є. Декоративно-прикладне мистецтво. Львів: Світ, 1992. 272 с.
3. Антонович Є.А. Теорія і методика дизайну в контексті розвитку концепції сучасного національного дизайну. Педагогіка вищої та середньої школи : зб. наук. праць. Спец. вип.: Мистецько-педагогічна освіта: проблеми та перспективи. Кривий Ріг : Вид-во КДГГУ. 2005. № 13.
4. Бєлкіна Е.О. Від подиву до творчості. *Мистецтво та освіта*. 1998. №2. С. 12-19.
5. Бєлкіна-Ковальчук О. В. Роль критичного мислення в сучасній освіті // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. 2018. Випуск 52. С. 2019-224. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/mitimpt_52_53.
6. Близнюк М. М. Педагогічний дизайн як сучасний дидактичний напрям у підготовці майбутніх художників. Науковий огляд. № 4(47). 2018. С. 77-89.
7. Богданова І. М. Педагогічні інновації в школі підготовки вчителя: кінець XX – початок XXI століття: монографія. Одеса : М.П. Черкасов. 2009. 157 с.
8. Бойко Н. І. Розвиток творчих здібностей молодших школярів засобами образотворчого мистецтва. Таврійський вісник освіти. 2013. № 4 (44). С. 117-121.
9. Бондар В. І. Психолого-педагогічні основи розвитку дітей в системі М. Монтессорі : навчальний посібник. Полтава, 2009. 251 с.
10. Бондарюк Л. С. Навчаємо мистецтва у дистанційному форматі. *Мистецтво та освіта.* Том 2. № 101. 2021. С. 16-22. URL: http://artedu.com.ua/index.php/adm/issue/view/49

11. Выготский Л. С. Воображение и творчество в детском возрасте: Психол. очерк: кн. для учителя. 3-е изд. Москва: Просвещение, 1991. 92 с.
12. Воспитание к свободе. Педагогика Рудольфа Штейнера. Москва. 1990. 266 с.
13. Гавриш Н. «Мовлення дитини. Впроваджуємо Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція)». *Дошкільне виховання*. №3. 2021. С. 3-8. https://mon.gov.ua/storage/app/media/doshkilna/2021/05/11/Dv_2021-03-Gavrysh. pdf
14. Гайдамака О. В. Пріоритети початкової загальної мистецької освіти. *Мистецтво та освіта*. №1 (87). 2018. С. 12-16. URL: http://artedu.com.ua/index.php/adm/issue/view/8
15. Гайдамака О. В. Теоретико-методичні орієнтири навчання мистецтва учнів закладів загальної середньої освіти на засадах компетентнісного підходу. *Мистецтво та освіта*. №3 (97). 2020. С. 22-26. URL: http://artedu.com.ua/index.php/adm/issue/view/46
16. Гончаренко С. У. Методика як наука. Хмельницький : Вид-во ХГПК, 2000. 30 с.
17. Гриньова М. В. Педагогічні технології : теорія та практика : навч.-метод. посіб. Полтава, 2006. 230 с.
18. Державний стандарт початкової освіти: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87 Урядовий кур'єр. 2018. № 38. 43 с.
19. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології. Київ: Академвидав. 2004. 218 с.
20. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій. Харків, 2009. 176 с.
21. Євдокимова Л. М. Умови формування творчого мислення. Дитячий сад : теорія і практика. 2011. 112 с.
22. Зайчук В. О., Нісімчук А. С., Білан А. Д. Сучасні педагогічні технології : дидактично-інноваційний аспект. Т. 2. Луцьк, 2009. 312 с.

23. Кашуба Л.І. Образотворче мистецтво в початковій школі. Тернопіль. Мальва-ООО. 2011. 55 с.

24. Кириченко М.А. Основи образотворчої грамоти. Київ. Вища школа. 2003. 165 с.

25. Кізілова Г. О., Шулько О. А. Використання підручника з мистецтва на уроці: рекомендації вчителеві. *Мистецтво та освіта.* №2 (92). 2019. С. 21-25. URL: http://artedu.com.ua/index.php/adm/issue/view/9

26. Ковальова В. Інтегрований урок розвитку мовлення та образотворчого мистецтва з елементами інтерактивних технологій у 4 класі. *Початкова школа*. 2012. №9. С.45 -49.

27. Колток Л. Критичне мислення молодших школярів як психолого-педагогічний феномен // Молодь і ринок. 2019. № 9. С. 66-70. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mir_2019_9_14. 14.

28. Комаровська О. А. Мистецькі досягнення учнів : що і як оцінюємо ? *Мистецтво та освіта.* №4 (90). 2018. С. 21-25. URL: http://artedu.com.ua/index.php/adm/issue/view/3

29. Комоєд Н. И. Дизайнерська діяльність дошкільнят. ТОВ ИД «Білий вітер». 2011. 70 с.

30. Коновець С.В. Образотворче мистецтво в початковій школі. Київ. 2000. 79 с.

31. Концепція Нової української школи. [Електронний ресурс] Режим доступу: https:// drive.google.eom/file/d/0BzKkv8gxSZUkMzZMbWt PYU9IWX M/view/ 27.10.2016 р. 40 с.

32. Косенчук О. «Дитина в соціумі. Впроваджуємо Базовий компонент дошкільної освіти». *Дошкільне виховання*. №4. 2021. С. 3-7. https://mon.gov.ua/storage/app/media/doshkilna /2021/Pidvyshchennya%20 kvalifikatsiy /15.04/Dv_2021-04-Kosenchuk.pdf

33. Котляр В.П. Основи образотворчого мистецтва і методика художнього виховання дітей. Навчальний посібник. Київ: Кондор. 2005. 200 с.

34. Красовська О. О. Образотворче мистецтво з методикою викладання у початковій школі. Перероблене і доповнене видання. Львів: Новий світ – 2000. 2020. 300 с.

35. Красовська О. О. Підготовка майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до впровадження креативних технологій, нестандартних художніх технік на заняттях зображувальної та декоративної діяльності. *Теорія і практика професійної підготовки майбутніх педагогів закладів дошкільної освіти та початкової школи в умовах ступеневого навчання* : монографія / авт. кол. : В. Є. Борова, Л. В. Ілюк, О. Ф. Кирилович та ін. ; за заг. ред. О. О. Красовської. Рівне : О. Зень, 2021. 520 с. С. 270 - 306.

36. Красовська О. О. Професійна підготовка майбутніх вихователів ЗДО у галузі художньо-естетичного виховання засобами технологій контекстного навчання. *Вектор пошуку в сучасному освітньому просторі.* Збірник статтей. Луцьк. 2019. С. 42-44

37. Красовська О. О. Теорія і практика професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи у галузі мистецької освіти засобами інноваційних технологій: монографія. Рівне: Видавець О. Зень. 2017. 480 с.

38. Красовська О. О. Технології викладання освітньої галузі «Мистецтво». Перероблене і доповнене видання. Львів: Новий світ – 2000. 2020. 154 с.

39. Красовська, О. О. Художньо-педагогічні знання у змісті професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи. *Професійна педагогічна освіта: становлення і розвиток педагогічного знання:* монографія. /За заг. ред. О. А. Дубасенюк. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка. 2014. с. 294-317.

40. Кроуфорд А., Саул В. Технології розвитку критичного мислення учнів. Київ: Вид-во «Плеяди», 2006. 220 с.

41. Кузнєцова О.В. Ознайомлення з технікою дизайну як одна з умов розвитку творчості дошкільнят. Режим доступу. http://festival. 1september.ru/ index.php?numb _artic = 419196.

42. Кузьменко Г. В. Освітньо-творчий проєкт «Разом до прекрасного»: опановуємо образотворче мистецтво. *Мистецтво та освіта.* Том 2. № 101. 2021. С. 22-26. URL: http://artedu.com.ua/index.php/adm/issue/view/49

43. Кучерук А. В., Махмутова А. Є. Моніторинг стану організації освітньої діяльності галузі «Мистецтво». №2. (96). 2020. С. 18-24. URL: http://artedu.com.ua/index.php/adm/issue/view/13

44. Ликова І. Чудо-писанки - шедеври мініатюрного живопису. *Дошкільне виховання.* 2007. № 3. - С. 46-52.

45. Ліпман М. Критичне мислення: чим воно може бути?. *Постметодик*а. 2005. № 2 (60). С. 33–41.

46. Луцан Н.І. Декоративно-прикладне мистецтво та основи дизайну: навчальний посібник. Київ: Слово, 2010. 172 с.

47. Малиновская Л. П. Питання формування дизайнерського мислення. Москва. 1994. 138 с.

48. Марчук Ж. С. Методи навчання мистецтва молодших школярів у НУШ. *Мистецтво та освіта.* №2 (92). 2019. С. 14-20. URL: http://artedu.com.ua/index.php/adm/issue/view/9

49. Масол Л. М. Інтеграція ? Інтеграція. Інтеграція. Інтеграція ! (Поліцентрична інтеграція змісту загальної мистецької освіти). *Мистецтво та освіта.* №1 (95). 2020. С. 18-24. URL: http://artedu.com.ua/index.php/adm/issue/view/12

50. Масол Л. М. Інтегративні технології формування предметних компетентностей учнів початкових класів у процесі навчання інтегрованого курсу «Мистецтво». *Мистецтво та освіта.* №6 (96). 2020. С. 4-10. URL: http://artedu.com.ua/index.php/adm/issue/view/13

51. Масол Л., Гайдамака О., Колотило О. Мистецтво. Підручник для 1 класу. Харків. Генеза, 2018. 136 с.

52. Масол Л., Гайдамака О., Колотило О. Мистецтво. Підручник для 2 класу. Харків. Генеза, 2019. 136 с.

53. Масол Л., Гайдамака О., Колотило О. Мистецтво. Підручник для 3 класу. Харків. Генеза, 2020. 136 с.

54. Масол Л., Гайдамака О., Колотило О. Мистецтво. Підручник для 4 класу. Харків. Генеза, 2021. 136 с.

55. Масол Л.М. Методика навчання мистецтва у початковій школі. Харків, 2006. 256 с.

56. Матвієнко С.І. Художня праця та основи конструювання. Навчальний посібник. Ніжин. 2016. 200 с.

57. *Матвієнко С. І. Художня праця* та основи дизайну : навч. посіб. Ніжин : Вид-во НДУ ім. М. Гоголя, 2016. 201 с.

58. Мелькунова О. Розвиток пізнавальної активності дитини шляхом впровадження інноваційних технологій. *Початкова школа*. 2012. №1. С.12-15.

59. Мельничук Л.Б., Марчук О.О., Красовська О.О., Шкабаріна М.А. Педагогічний аналіз готовності майбутніх вихователів до морального виховання старших дошкільників. *Інноваційна педагогіка*, 2021. Вип. 32. Т. 1. Теорія і методика професійної освіти. С. 95-99.

60. Миропольська Н. Є. Емоційне підсилення мистецтвом: технологічні прийоми. *Мистецтво та освіта*. Том 3 № 101. 2021. С. 22-26.

61. Моляко В. Творчий потенціал людини як психологічна проблема. *Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень*. Житомир: Вид-во Рута. 2006. С. 13-18.

62. Монтесори М. Метод научной педагогики. Киев. 1994. 84 с.

63. Монтесори М. Самовоспитание й самообучение в начальной школе. Киев. 1995. 126 с.

64. Неменский Б.М. Изобразительное искусство и художественный труд: 1-4 кл. Москва. 1991. 191 с.

65. Неменский Б.М. Мудрость красоты: О проблемах эстетического воспитания: Книга для учителя. 2-е изд. перер. Москва: Просвещение, 1987. 253 с.; ил.

66. *Нерянова С., Швачова О.* Досягнення та перспективи розвитку дошкільної освіти. Робота з оновлення Базового компонента дошкільної освіти. *Дошкільне виховання*. №1. 2021. С. 3-6. https://mon.gov.ua/storage/app/media/doshkilna/2021/02/22/ Dosyahnennya%20ta%20perspektyvy%20rozvytku%20doshkilnoyi%20osvity.pdf

67. Нікітін Б.П. Сходинки творчості або розвиваючі ігри. Київ: Радянська школа, 1991. 160 с.

68. Обертас Т. С. Розвиток творчих здібностей молодших школярів засобами образотворчого мистецтва. Таврійський вісник освіти. 2014. № 1 (45). С. 120-125.

69. Образотворче мистецтво з методикою викладання в дошкільному навчальному закладі: Підручник для студ. вищ. навч. закладів/ Г.В.Сухорукова, О.О.Дронова, Н.М.Голота, Л.А.Янцур. 2-ге вид., перер. та доп. Київ: Слово, 2011. 376 с.

70. Орлов В. Ф. Мистецтво і педагогічні технології. Мистецтво та освіта. 2001. №1. С. 11-12.

71. Освітні технології. Навчально-методичний посібник. [за заг. ред. О. М. Пєхоти]. К. : А.С.К., 2002. 255 с.

72. Падалка Г.М. Педагогіка мистецтва. Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін. Київ. Освіта України, 2008. 274 с.

73. Половіна О. «Дитина у світі мистецтва. Впроваджуємо Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція)». *Дошкільне виховання*. №2. 2021. С. 3-8. https://mon.gov.ua /storage/app/media/doshkilna/2021/02/22/Dytyna%20u%20sviti%20mystetstva.pdf

74. Положення «Про протидію плагіату в університеті» / Затверджено Вченою радою МЕГУ ім. академіка Степана Дем'янчука Протокол № 4 від 24.11.2016 р. URL: https://www.megu.edu.ua/sites/default/files/2021-07/Polozhennja-pro-protidiju-plagiatu.pdf

75. Пометун О.І., Сущенко І.М. Путівник з розвитку критичного мислення в учнів початкової школи. Київ: Освіта. 2017. 96 с.

76. Прусак В. Ф. Становлення дизайн-освіти в Україні. *Вісник Львівського університету. Серія педагогічна.* 2002. Вип. 16.4.1. С. 80-87.

77. Рудницька О.П. Основи викладання мистецьких дисциплін. Київ: АПН України, 1998. 183 с.

78. Рудницька О.П. Педагогіка: загальна та мистецька. Навчальний посібник. Тернопіль: Навчальна книга –Богдан, 2005. 360 с.

79. Савченко О.Я. Дидактика початкової школи. Київ. 2013. 324 с.

80. Сойко І. М. Впровадження інноваційних педагогічних технологій навчання мовно-літературної освітньої галузі в початкових класах Нової української школи. Технології організаційно-управлінської та освітньої діяльності в початкових класах Нової української школи в умовах інтеграції України до Європейського Союзу. Монографія / за заг. ред. О. О. Красовська. Рівне : видавець О. Зень. 2023. С. 136-176.

81. Терешкун А. В. До питання дизайн-освіти в Україні: культурологічний аспект. *Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв. Мистецтвознавство. Архітектура*. 2011. № 3. С. 79-81.

82. Технологія розвитку критичного мислення INSERT. [Електронний ресурс] Режим доступу: http://vigivska0804.blogspot.com/2016/01/insert.html.

83. Типова освітня програма початкової освіти під керівництвом О.Я. Савченко. Цикл І (1-2 класи). URL: https://nus.org.ua/news/opublikuvaly-typovi-osvitni-programy-dlya-1-2-klasiv-nush-dokumenty/

84. Типова освітня програма початкової освіти пі д керівництвом Р. Б. Шияна. Цикл І (1-2 класи). URL: https://nus.org.ua/news/opublikuvaly-typovi-osvitni-programy-dlya-1-2-klasiv-nush-dokumenty/

85. Типові освітні програми для закладів загальної середньої освіти: 1-2 класи. Київ : ТД «ОСВІТА-ЦЕНТР+», 2018. 240 с.

86. Шевнюк О.Л. Культорологічна освіта майбутнього вчителя: теорія і практика. Київ. НПУ ім. М.П.Драгоманова, 2003. 232 с.

87. Шевнюк О. Л. Структура дидактичних форм навчання студентів образотворчого мистецтва у закладах вищої освіти. *Мистецтво та освіта.*

Том 2. № 101. 2021. С. 12-16. URL: http://artedu.com.ua/index.php/adm/issue/view/49

88. Шевченко Г.П. Эстетическое воспитание в школе. Київ: Рад. школа, 1985.144 с.

89. Шевчук А. «Мистецька освіта дітей. Традиції та інновації в оновленому БКДО». *Дошкільне виховання*. №4. 2021. С. 20-23. https://mon.gov.ua /storage/app/media/doshkilna/2021/02/Dytyna%20u%20sviti%20mystetstva.pdf

90. Шевчук А. «Формування навичок рефлексії у дітей: ранкова зустріч «Мистецький досвід». *Музичний керівник*. №5. 2021. С. 4-8. https://mon.gov.ua /storage/app/media/doshkilna/2021/02/22/Dytyna%20%20sviti%20mystetstva.pdf

91. Ширко А. А. Формування професіоналізму вчителя мистецтва як учасника освітньої взаємодії в умовах НУШ. *Мистецтво та освіта.* Том 2. № 101. 2021. С. 24-28. URL: http://artedu.com.ua/index.php/adm/issue/view/48

92. Щедровицький Г. П. Культура. Культуротехника. Культурология / Из архива Г. П. Щедровицкого. Т. 10. Москва. 2007. 416 с

93. Фурс Г. О. Інноваційні процеси у початкових класах як шлях до якісної освіти. *Початкове навчання та виховання*. 2009. № 16. С. 10–24.

94. Холмянський Л. М. Дизайн. Пробний навчальний посібник. Київ «Вища освіта» 1992. 200 с.

95. Юсов Б.П. Принципи побудови інтегрованих поліхудожніх програм з образотворчого мистецтва. *Мистецтво та освіта.* 2001. №3. С. 40-41.

96. Юрас І.І. Педагогічний потенціал використання історичного матеріалу у формуванні естетичного ставлення до дійсності. *Нравственно-эстетическое воспитание молодежи средствами искусства*: Чернигов, 1990. С. 68-69.

97. Ющенко І. В. Упровадження інтерактивних технологій на уроках у початкових класах. Початкове навчання та виховання. 2010. № 2. С. 2–9.

98. Bloom B.S. Taxonomy of educational objectives: The classification of educational goals: Handbook I, cognitive domain. New York: Longman, 1994. 112 p.

Додаток А

«Асоціативний тест» (Башаєва Т. В.)

Даний тест дозволяє виявити знання про колірні відтінки і стан здатності розрізняти кольори.

Для проведення діагностики підбираються знайомі для дітей предметні малюнки в чорно-білому зображенні і кольорові фішки. Дитині пропонують співвіднести фішки до предмета за кольором і відтінком.

Аналіз проводиться по наступній шкалі:

3 бал-високий рівень: не допустив жодної помилки;

2 бала-середній: допустив 1-2 помилки;

1 бал-низький: допустив більше 2-х помилок.

«Тест кольоророзрізнення» (Чередникова Т. В.)

Даний тест дозволяє виявити знання відтінків кольору.

Для проведення цього тесту нам потрібні картки в кількості 10 штук з констрастними кольорами декількох відтінків. Наприклад, червоного і зеленого кольору.

Дитині пропонуються картки, і дається завдання:

1. Розклади картки по порядку від самого темного до самого світлого. Використовуємо 2 кольори - зелений і червоний.

2. Серед 10 карток різного кольору необхідно вибрати тільки ті, які мають зелений відтінок (всього 5 відтінків).

Після виконання дитиною завдання проводиться кількісний аналіз:

3 бали - високий рівень: знань про насиченість кольору, тоновий відтінок: не допустив помилок при виконанні завдання;

2 бали - середній рівень: допустили 1-2 помилки;

1 бали - низький рівень: допустили 3 і більше за помилки.

«Виявлення знань про форму, композицію» (Падалко А. Е.)

Даний тест можна провести з декількома дітьми одночасно, і дозволяє він виявити знання геометричних фігур, визначити рівень знань дітей про колір, форму, рівень сформированности композиційних навиків.

З метою проведення діагностики дітям дається завдання скласти узор, орнамент для прикраси тарілки так, щоб фігури розташовувалися рівне, красиво, щоб кольори поєднувалися між собою.

По закінченні роботи дітям задаються питання, які мають велике значення для розумового, мовного розвитку і сприяючі формуванню дизайнерського мислення у дітей.

- Які геометричні форми використали?
- Як розташовані форми відносно один одного? (симетрично, по-різному)
- Які кольори використали? (констрастні, теплі, холодні)
- Чи Поєднуються кольори?

Потім підводиться підсумок, і визначаються рівні розвитку знань дітей:

1 бал-низький: діти знають геометричні фігури, розрізнюють кольори, але не уміють правильно їх поєднувати в композиції, не знають правил сочетаемости кольорів при складанні узору, інтуїція в цьому напрямі не розвинена.

2 бала-середній: діти знають геометричні фігури, добре розрізнюють кольори, хоч не знають правил сочетаемости кольорів і форм, інтуїтивно їх відчувають і правильно застосовують.

3 бала-високий: діти цілком свідомо виділяють властивості форм і кольору, правильно поєднують їх в композиції, обгрунтовуючи те або інакше поєднання.

Діагностика «Виявлення елементів технічної естетики»

Дану діагностику можна застосовувати з метою виявлення елементів технічної естетики, на які дитина звертає увагу.

Дітям пропонується відповісти на наступні питання:

- Назви свої любимі іграшки. Чим вони тобі подобаються?
- Які корисні речі є у вашій квартирі? Чим вони красиві?
- Чи Подобається тобі у дворі? Що тобі подобається там більше усього і чому?
- Які предмети техніки на вулиці тобі подобаються? Чому?

Після визначається рівень естетичного розвитку:

3 бала-високий: дитина звертає увагу на користь, що приноситься предметами, зручність в користуванні, відмічають красу форми.

2 бала-середній: дитина відмічає тільки красу предметів, обгрунтовуючи тим, що вони просто подобаються.

1 бал-низький: дитина не обгрунтовує свої відповіді, не розуміє користі предметів, зручності і краси.

Діагностика «Дизайн дитячих меблів»

Дана діагностика допомагає виявити здібності дітей до дизайнерської діяльності, створення уявного образу предмета.

З метою проведення діагностичної роботи дітям дається завдання вигадати і намалювати меблі майбутнього. Дається вказівка на те, що треба вигадати такі меблі, предмети якої повинні бути дуже корисними, зручними і красивими.

Особливість даного завдання складається в проецированії уяви в майбутнє, випередження подій, тобто в створенні інакших внутрішніх умов для функціонування творчого мислення у дитини.

Завдання оцінюється за 3-х бальною системою, по наступних показниках:

- доцільність (здатність взаимосвязивать поставлену задачу з власним задумом, досягнення поставленої мети, контроль і корекція своїх дій);
- раціональність (вибір найбільш вигідних, економічних, розумних коштів для реалізації мети, зручність винаходу, можливість практичного застосування продукту творчої діяльності);
- новизна і оригінальність (продуктивні способи діяльності, не шаблонність, використання нестандартних форм, методів способів рішення задачі);
- доработанность (закінченість форм, реалізація задуму, а також емоційне задоволення від творчої діяльності).

Рівні визначаються в балах:
Низький: 1-4 бали
Середній: 5-8 балів
Високий: 9-12 балів

Діагностіка «Чайний сервіз» (Маліновська Л. П.)

Дана діагностика допомагає виявити розуміння художніх особливостей загальної групи предметів, пов'язаних ансамблем.
Дітям дається завдання підібрати до даного чайника чашку і блюдце, щоб вони підходили за формою, кольором і орнаментом.

Рівень знань дітей визначається по показниках і оцінюється в балах:
1 бал - низький: дитина не розуміє художніх особливостей спільності предметів, пов'язаних ансамблем. Вибір предмета випадковий, не поєднується ні за кольором, ні за формою, ні по орнаменту. Інтуїція в цьому напрямі не розвинена.
2 бала - середній: дитина частково встановлює зв'язок між предметами. Поєднує предмети по одній ознаці: або за кольором, або за формою, або по орнаменту, оскільки інтуїтивно відчуває приналежність предмета до ансамбля.

3 бала - високий: дитина легко визначає обладнання предметів, що виражаються в поєднанні за формою, кольором і орнаментом. Свідомо виділяє спільні риси, обгрунтовуючи те або інакше поєднання.

Методика «Домалювання фігур» (Дяченко О. М.)

Методику можна проводить одночасно з групою дітей. Направлена вона на визначення рівня розвитку уяви, творчого мислення, а також здатності створювати оригінальні образи.

Як матеріал використовується комплект карток, на кожній з яких, намальована одна фігурка невизначеної форми. Усього в наборі 10 карток.

Дитині даються вказівки, слідуючи яким, він повинен домалювати кожну фігурка так, щоб вийшла яка-небудь картинка, по його розсуду. Потім йому дають простий олівець і картку з фігурка. Після того, як дитина справилася із завданням, у нього взнають, що він намалював. Відповідь дитини фіксується. Потім послідовно, по одній, пред'являються інші картки з фігурка.

Якщо дитина не зрозуміла завдання, то вихователь може на першій фігурка показати декілька варіантів домалювання.

Для оцінки рівня виконання завдання для кожної дитини підраховується коефіцієнт оригінальності: кількість неповторяющихся зображень. Однаковими вважаються зображення, в яких фігура для домалювання перетворюється в один і той же елемент. Наприклад, перетворення і квадрата, і трикутника в екран телевізора вважається повторенням, і обидва ці зображення не зараховуються дитині.

Потім порівнюють зображення, створені кожним з дітей групи, що обстежується на основі однієї і тієї ж фігурка для домалювання. Якщо двоє дітей перетворюють квадрат в екран телевізора, то цей малюнок не зараховується жодному з цих дітей.

Таким чином, коефіцієнт оригінальності рівний кількості малюнків, що не повторюються (по характеру використання заданої фігурка) у самої дитини і ні у кого з дітей групи.

Нижче приведений протокол обробки отриманих результатів.

Під кожною фігурка записується, яке зображення дала дитина. Назви зображень, що повторюються: повтори у однієї дитини і повтори у різних дітей по одній і тій же фігурка закреслюють. Кількість не закреслених відповідей - коефіцієнт оригінальності кожної дитини. Потім виводять середній коефіцієнт оригінальності по групі: індивідуальні величини коефіцієнта оригінальності підсумовують і ділять на кількість дітей в групі.

Низький рівень виконання завдання- коефіцієнт оригінальності менше середнього по групі на 2 і більше за бал.

Середній рівень - коефіцієнт оригінальності рівний середньому по групі або на 1 бал вище або нижче середнього.

Високий рівень - коефіцієнт оригінальності вище середнього по групі на 2 і більше за бал.

На рівні з кількісною обробкою результатів можлива якісна характеристика рівнів виконання завдання.

Можна виділити наступні рівні:

Принизком уровнедети фактично не приймають задачу: вони або малюють поруч із заданою фігурка щось своє, або дають безпредметні зображення. Іноді ці діти (для 1-2 фігурка) можуть намалювати предметний схематичний малюнок з використанням заданої фігурка. У цьому випадку малюнки, як правило, примітивні, шаблонні схеми.

При среднем уровнедети домальовують більшість фігурка, однак, всі малюнки схематичние, без деталей. Завжди є малюнки, що повторюються самою дитиною або іншими дітьми групи.

При високом уровнедети дають схематичние, іноді деталізовані, але, як правило, оригінальні малюнки (що не повторюються самою дитиною або іншими дітьми групи). Запропонована для домалювання фігурка є звичайно центральним елементом малюнка.

Додаток Б

УРОК МИСТЕЦТВА на тему:

Малювання композиції «Червоно-жовтим осінь багата»

Мета: вчити створювати сюжетну композицію, дотримуючись законів лінійної й повітряної перспективи; закріплювати навички кольоротворення шляхом змішування фарб на палітрі і гармонійного заповнення аркуша елементами зображення; розвивати уміння спостерігати, визначати особливості будови дерев різних порід та забарвлення їх осіннього вбрання; виховувати у дітей любов до природи рідного краю.

Обладнання: малюнки, репродукції картин художників М. Бурачека «Золота осінь», І. Остроухова « Золота осінь».

Хід уроку

І. Організаця класу.

Ось і все, дзвенить дзвінок,

В гості йде до нас урок.

ІІ. Актуалізація опорних знань, умінь і навичок учнів.

- Діти, яка зараз пора року?
- А кому осінь подобається? Чому?
- Що такого має осінь, чого не має жодна інша пора року? *(Відповіді учнів)*

ІІІ. Повідомлення теми та мети уроку. Мотивація навчальної діяльності учнів.

- На сьогоднішньому уроці ми з вами поговоримо саме про осінь. До нас завітає чарівна гостя. Відгадавши загадку, ви дізнаєтесь, хто вона.

Щедра гостя до нас прийшла,

Багаті врожаї нам принесла,

Фрукти щиро дарувала,

Золотом листя розфарбувала.

Хто вона? (Осінь.)

IV. Робота над темою уроку.

(Клас прикрашено осіннім листям, калиною, виноградом, різними овочами і фруктами, грибами. На дошці розвішані репродукції картин, ілюстрації, малюнки із зображенням осені.)

1. Прослуховування мелодії з альбому П. Чайковського «Осіння пісня».

(До класу входить дівчина в костюмі Осені у жовтій сукні, на якій нашито різнобарвні листки, на голові з таких же листків — вінок. В руках у неї кошик з овочами і фруктами. Вона тихо ходить по класу і розсипає листочки.)

Осінь. *Ось я — за сосною,*
Ось і листя в'яне...
Осінь я. За мною
Йдуть густі тумани.
Осінь я. Осоння
Листям засипаю.
Осінь. Трави сонні
Долу нагинаю.
Ранками імлиста,
Вдень — як позолота.
Обриваю листя —
Це — моя робота ***(А. М'ястківський).***

(Діти збирають листочки.)

Осінь. *А чи знаєте, малята,*
Що принесла вам на свято
Із садів, полів і грядок
Повний козубок загадок?

2. Відгадування загадок.

Без вікон, без дверей, повна хата людей.

(Огірок.)

Шкір має сім, а сльози пускає всім.

(Цибуля.)

Сидить вона на городі вся в латках.

(Капуста.)

Білі зуби маю, та усі ховаю.

Довгі коси маю, та не заплітаю.

(Кукурудза.)

— Отже, які дарунки приготувала нам осінь у саду, в полі, на городі, в лісі?

(Заходять діти, одягнені в костюми Зайчика, Їжака, Ведмедя.)

— Ходить осінь гаєм і звірят питає:

Осінь. Що ви поробляєте, як про зиму дбаєте?

Білка. Я збираю шишки, і гриби, й горішки.

Їжачок. В мене шуба з голочок,

Я носив суниці, і грушки, й брусниці.

— Осене, бачиш, наші звірятка про їжу взимку вже подбали. Але мають вони до тебе прохання.

Зайчик. *Час уже зайчикам линяти,*

Час уже їм шубки міняти.

Сірим бути взимку не годиться,

Бо спіймає враз руда лисиця.

Осінь. *Не турбуйся, зайчику-побігайчику.*

Біла-біла, як сніжинка,

буде в тебе кожушинка.

Ведмідь. *По малину й мед ходив,*

Ноги дуже натрудив,

А тепер барліг збудую,

В ньому я й перезимую.

Гарні, добрі і ясні

Бачитиму я літні сни.

Осінь. *Тож, прощайте, всі звірята,*

Піду дерева малювати.

— Мені здається, що у цієї красуні в руці чарівна паличка. Тільки торкнеться дерев — одягне їх у золоту сукню. Змахне тією паличкою — вся земля золотим килимом вкриється.

— Осінь — яскрава й улюблена пора багатьох художників, тому вони і люблять її малювати.

3. Перегляд демонстраційного матеріалу (з коментарем учителя).

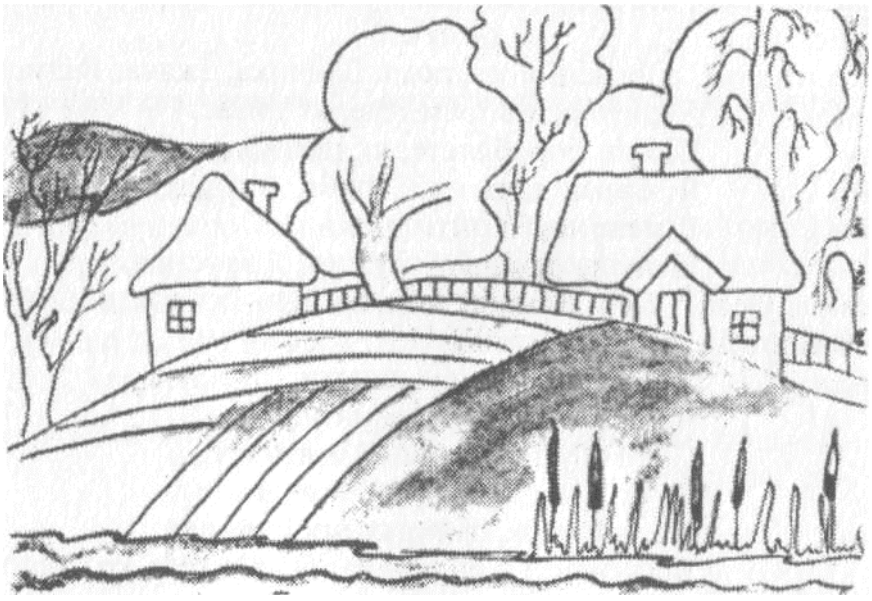

4. Сприймання творів мистецтва.

а) Микола Бурачек «Золота осінь».

— Перед нами — невеличкий закуток левади, перегородженої струнками деревами з обрубаним гіллям. Художник майстерно передає тремтіння повітря, насиченого золотом барв і лагідним теплом. Осіння природа щедра на барви: їх так багато, що, здається, вони наповнюють весь простір. Створений Бурачеком пейзаж поетичний, життєрадісний. Тут повною мірою виявилася тонка спостережливість художника.

б) Ілля Остроухов «Золота осінь».

— А тепер погляньте, як чудово намалював осінь художник Ілля Остроухов. Він назвав свою картину «Золота осінь».Ви бачите в парку старі, але гарні дерева. Дві сороки прилетіли на галявину, радіють теплому дню.

Могутні крони дерев позолотила осінь. Відчувається теплий осінній день. Яка гарна й багата рідна природа, скільки чарівної краси в осінніх барвах.

5. Поетапне виконання композиції вчителем.

6. Практична діяльність учнів.

7. Словникова робота.

Репродукція — відтворення художнього оригіналу поліграфічним або фотографічним способом.

IV. Підсумок уроку.

1. Перегляд малюнків і виправлення помилок.

2. Оцінювання учнівських робіт. Демонстрування композицій.

— Ну як, Осене, чи сподобався тобі наш урок? Хто з учнів був найактивнішим, гарно малював? Чи завітаєш іще до нас?

Додаток Б

УРОК МИСТЕЦТВА на тему:

Малювання композиції «Осінь за вікном»

Мета: звернути увагу дітей на виражальні можливості кольору: свідомий вибір теплого, холодного або контрастного колориту, створення певної гами для передавання «настрою пейзажу»; розвивати спостережливість, творчу уяву; удосконалювати зорову пам'ять, уміння передавати настрій і стан зображуваного пейзажу, побаченого через вікно.

Обладнання: таблиця з поетапністю зображення композиції, репродукція картини І. Левітана «Золота осінь».

Хід уроку

І. Організація класу. Перевіряю присутність учнів та їх готовність до уроку.

ІІ. Актуалізація опорних знань учнів.

- Пригадайте, які жанри образотворчого мистецтва вам відомі.
- Як називається жанр образотворчого мистецтва, що зображує краєвиди?

ІІІ. Мотивація навчальної діяльності. Повідомлення теми та мети уроку.

IV.Вивчення нового матеріалу.

1. Вступна бесіда.

- Пригадайте: коли прокинетесь, куди ви відразу дивитесь? У вікно! Вам, напевне, цікаво знати, що там. Світить сонце, чи небо затягнули важкі похмурі хмари? Можливо, кружляють легенькі сніжинки або стукає в шибку холодний осінній дощ? А може, там щебечуть пташки, радіючи прийдешньому ранку?

2. Декламування вірша В. Терена «Як-то гарно, любі діти».

Як-то гарно, любі діти,
У вікно нам виглядати!
В ньому все – тополі, квіти,
Сонце й поле біля хати.

3. Продовження бесіди.

Із вікон нижніх поверхів будинків можна побачити, як росте травичка і над квітами літають метелики та бджоли, як гнуться до землі тоненькі гілочки верби і мовчки дрімають зелені сосни, як бігає собачка за котиком, як щебечуть на гілках дерев птахи. З вікон верхніх поверхів можна побачити одно- і багатоповерхові будинки, ціле місто, білі хмаринки і літак.

Якщо бути дуже уважним, то можна побачити багато цікавого.

Весь світ у русі. Змінюються пори року: на зміну весні приходить літо, на зміну осені – зима, по-різному фарбуючи пейзаж за вікном.

- Діти, погляньте у вікно. Що ви там бачите? *(Могутні крони дерев позолотила осінь).*

4. Декламування вірша К. Перелісної «Осінь».

Листячко дубове, листячко кленове
Жовкне і спадає тихо із гілок.
Вітер позіхає, в купу їх згортає
Попід білу хату та на моріжок.
Айстри похилились, ніби потомились,
Сонечка нема. Спатоньки пора!
А красольки в’ялі до землі припали,
Наче під листочком вогник догора.

5. Робота в парах: сприймання та оцінювання учнями твору І. Левітана «Золота осінь».

- Розгляньте уважно репродукцію картини і поміркуйте, про що вона.

(Діти 1-2 хвилини мовчки розглядають репродукцію картини і коли пара знає відповідь, учні піднімають руки).

- Яка трава восени? *(Пожовкла, висохла.)*
- Яке небо на картині? *(Блакитного кольору, з білими хмарками.)*
- Якого кольору листя на деревах? *(Жовто-багряного кольору.)*
- Чи всі дерева одягнені в золоте вбрання? *(Ні, ялинки та сосни стоять зелені.)*
- Якою здається вода в річці? *(Потемнілою, холодною.)*

- Як зображено сонце? *(Художник показав, що сонце освітлює верхівки дерев. Але воно вже не гріє.)*
- Що видно на високому березі вдалині? *(На задньому плані видно широкі лани.)*
- Що найбільше сподобалось вам у цій картині?
- Осінь зображена на картинах суха, сонячна. Стрункі молоді берези нагадують красунь-дівчат. Художник використав яскраві осінні барви природи і передав їх на полотні, назвавши картину «Золота осінь». Напевне, поштовхом до написання цієї картини послужило те, що художнику часто доводилось виглядати у вікно і милуватися чарівною, незрівнянною красою золотої осені.

6. Перегляд демонстраційного матеріалу (з коментарем учителя).

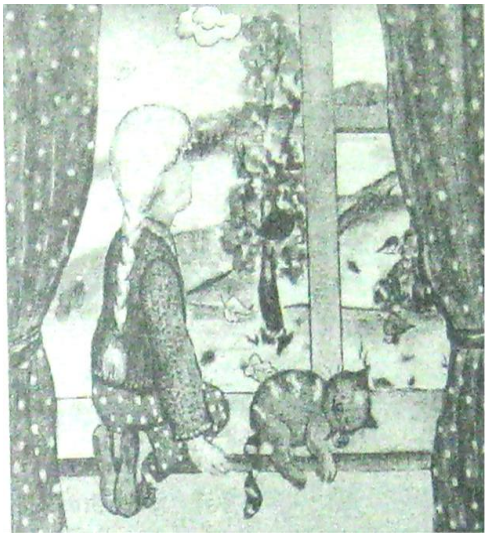

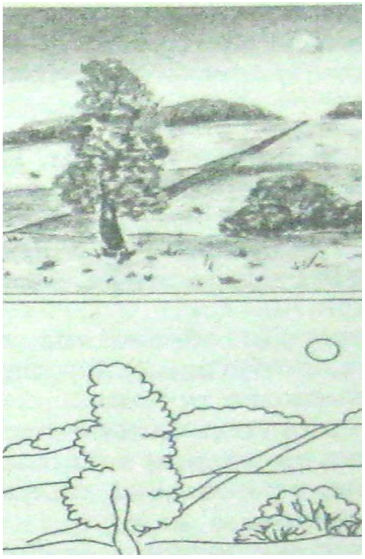

1. Поетапне виконання композиції вчителем.

На передньому плані намалюйте вікно, штори на ньому. На підвіконні можете намалювати вазон з квітами чи котика, а на задньому плані, за вікном, осінній пейзаж. Малюючи композицію, враховуйте перспективні скорочення предметів. Ті з них, що розміщуються на другому плані, намалюйте меншими за розміром, більш приглушеними і менш виразними за кольором.

8. Практична діяльність учнів.

VI. Підсумок уроку. Перегляд і оцінювання малюнків. Виставка робіт учнів.

Додаток В

Анкета

«Визначення якості проведення вчителями уроків «Мистецтва»

Шановний вчителю! Пропонуємо Вам пройти опитування щодо якості проведення занять зображувальної діяльності. На поставлені питання Ви можете відповідати «так», «ні», або «частково».

2. Чи маєте Ви необхідні технічні навички роботи з різними художніми матеріалами?
3. Чи можете продемонструвати їх своїм дітям?
4. Чи усі програмові живописні, графічні, конструктивно-аплікативні техніки Ви використовуєте на заняттях ?
5. Чи можете дати якісну образну характеристику художнього твору з огляду на його композиційні, колористичні, конструктивні особливості?
6. Чи маєте у необхідній кількості до занять образотворчого мистецтва навчально-методичні таблиці з вивчення основ образотворчої грамоти?
7. Чи використовуєте Ви педагогічні інновації при проведенні занять образотворчого мистецтва, декоративної творчості, аплікації, дизайну?

Дякуємо за участь!